**ТАТАРСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
БИЕКТАУ
МУНИЦИПАЛЬ РАЙОНЫ
ТАШЛЫ КАВАЛ АВЫЛ
ҖИРЛЕГЕ СОВЕТЫ**
422716, Татарстан Республикасы, Биектау районы,
Ташлы Кавал авылы, Узэк урамы, 68

**СОВЕТ ТАШЛЫ-КОВАЛИНСКОГО
СЕЛЬСКОГО ПОСЕЛЕНИЯ
ВЫСОКОГОРСКОГО
МУНИЦИПАЛЬНОГО РАЙОНА
РЕСПУБЛИКИ ТАТАРСТАН**
422716, Республика Татарстан, Высокогорский район,
с. Ташлы-Ковали, ул. Центральная, 68

Тел./факс 8(84365)70-4-16, e-mail: Tkv.Vsg@tatar.ru

КАРАР **РЕШЕНИЕ**
13 декабрь 2019 ел **№171**

“Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставын кабул итү турында

Россия Федерациясе Конституциясе, “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында”, 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон, “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставы белән эш йөртеп, “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставы нигезләмәләрен “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында”, 2003 елның 6 октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль законга, гамәлдә булган башка федераль һәм төбәк законнарына туры китерү максатыннан, “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Советы тарафыннан 2019 елның 16 октябрендэ 133 нче номерлы карары белән кабул ителгән “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставын кабул итү турында” карар проекты турында” муниципаль норматив хокукый акт проекты буенча гавами тыңлаулар нәтиҗәләрен истә тотып, Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге,

КАРАР ИТТЕ:

1. Әлеге карарга кушымта нигезендә, “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставын кабул итәргә.

2. Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге муниципаль берәмлеге Уставын “Муниципаль берәмлекләр уставларын дәүләт теркәвенә алу турында”, 2005 елның 21 нче июлендәге 97-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән тәртиптә, муниципаль берәмлекләр Уставын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органында теркәргә

3. “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставын теркәү өчен җаваплы итеп, “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге башлыгы Низамиев Р.С.ны билгеләргә.

4. Әлеге карарның һәм “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставын, “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставы белән каралган срокларда, ул муниципаль берәмлекләрнең уставларын теркәү өлкәсендә вәкаләтле федераль башкарма хакимият органы территориаль органыннан кергән көннән

7 көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә бастырып чыгаруын (халыкка җиткерүен) тәэмин итәргә.

5. Әлеге карар һәм “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставы әлеге карарның 4 пункты белән билгеләнгән тәртиптә рәсми рәвештә бастырылып чыкканнннан соң (халыкка җиткерелгәннән соң) үз көченә керә.

6. Әлеге карар һәм “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставы рәсми рәвештә үз көченә кергәннән вакыттан соң, “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставын яңа редакциядә кабул итү турында” (алдагы үзгәрешләр һәм өстәмәләр белән кабул ителгән Ташлы Кавал авыл жирлегенен 10.10.2016 елгы 54 номерлы карары, 05.10.2017 елнын 90 нче номерлы карары, 02.04.2018 елнын 69 нчы номерлы карары, 13.09.2018 елнын 122 нче номерлы карары), 2015 елның 24 нче ноябрендәге 14 номерлы Совет карарын һәм яңа редакциядә кабул ителгән, Татарстан Республикасы буенча Россия Федерациясе Юстиция министрлыгы идарәсе тарафыннан 2015 елның 28 декабрендә теркәлгән, дәүләт теркәү № RU 165163302015001 “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Уставын (алдагы үзгәрешләр һәм өстәмәләр белән кабул ителгән Ташлы Кавал авыл жирлегенен 10.10.2016 елгы 54 номерлы карары, 05.10.2017 елнын 90 нче номерлы карары, 02.04.2018 елнын 69 нчы номерлы карары, 13.09.2018 елнын 122 нче номерлы карары) үз көчен югалткан дип танырга.

7. Әлеге Карарны Ташлы Кавал авыл җирлеге составына кергән барлык торак пунктларда мәгълүмати стендларда, Татарстан Республикасы муниципаль берәмлекләре порталы составында Биектау муниципаль районы рәсми сайтында http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ һәм Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми портылында http://pravo.tatarstan.ru урныштыру юлы белән бастырып чыгарырга (халыкка җиткерергә).

8. Әлеге карарның үтәлешен контрольдә тотуны “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге башлыгы Хайбуллин И.И.ка йөкләргә

Совет рәисе,
Җирлек башлыгы И.И.Хайбуллин

I бүлек. ГОМУМИ НИГЕЗЛӘМӘЛӘР

1 статья. “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлегенең исеме һәм хокукый статусы

1. “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге авыл җирлеге статусына ия.

2. Муниципаль берәмлекнең рәсми исеме – “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге (алга таба текст буенча – Җирлек).

3. “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге” муниципаль берәмлеге Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы составына керә.

2 статья. Җирлекнең территориаль төзелеше

1. Җирлек территориясе составына түбәндәге торак пунктлар керә: Ташлы Кавал, Сэламэт Чишмэ, Зур Ялан авыллары керә.

2. Җирлекнең административ үзәге булып Ташлы Кавал авылы торак пункты санала.

3. Җирлекнең чикләре "Биектау муниципаль районы" муниципаль берәмлегенең һәм аның составындагы муниципаль берәмлекләрнең территорияләре чикләрен билгеләү һәм аларның статусы турында" 2005 елның 31 нче гыйнварындагы 20-ТРЗ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә билгеләнгән.

4. Җирлек территориясе составына төрле милек формасында булган һәм төрле максатларда кулланылучы җирләр керә.

5. Җирлекнең чикләрен үзгәртү, аны үзгәртеп кору федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә, Татарстан Республикасы законы нигезендә тормышка ашырыла.

3 статья. Җирлекнең рәсми символлары

1. Җирлек, федераль законнар һәм геральдик кагыйдәләр нигезендә, аның тарихи, мәдәни, милли һәм башка төр җирле традицияләрен һәм үзенчәлекләрен чагылдырган үз рәсми символларын булдырырга хокуклы.

2. Символларны раслау, аларның тасвирламасы, аларны рәсми рәвештә куллану тәртибе җирлек Советының норматив хокукый актлары белән билгеләнә.

4 статья. Халыкның җирле үзидарәне тормышка ашыруда хокуклары

1. Җирлек территориясендә Россия Федерациясе гражданнары җирле үзидарәне тормышка ашыруда хокукларын җирле референдумнарда, муниципаль сайлауларда катнашулары, башка төр ихтыяри теләк белдерү формаларында, шулай ук әлеге Устав белән каралган, сайлана торган һәм башка төр җирле үзидарә органнары аша тормышка ашыралар.

2. Гражданнар җирле үзидарәне җенесе, расасы, милләте, теле, килеп чыгышы, милке, биләгән вазыйфасы, дингә мөнәсәбәте, карашлары, иҗтимагый берләшмәләргә катнашы булу-булмавына бәйсез рәвештә турыдын-туры да, шулай ук вәкилләр аша да тормышка ашыруда тигез хокуклы.

Җирлек территориясендә даими рәвештә, яисә күпчелек яшәүче чит ил гражданнары җирле үзидарәне тормышка ашырганда Россия Федерациясе халыкара килешүләре һәм федераль законнар нигезендә билгеләнгән хокукларга ия.

3. Гражданнарның җирле үзидарә органнарына һәм Җирлекнең җирле үзидарә органнарында эшләүче вазыйфаи затларына турыдан-туры мөрәҗәгать итәргә, җирле үзидарә органнары эшчәнлеге турында мәгълүмат алырга хокукы бар.

4. Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары һәрбер кешегә аның ирекләренә һәм хокукларына турыдан-туры кагылышы булган документлар һәм материаллар белән танышу мөмкинлеген, шулай ук гражданнарга Җирлекнең җирле

үзидарә органнары эшчәнлеге турында башка төр тулы мәгълүмат алуны, закон тарафыннан башка очраклар каралмаса, тәэмин итәргә тиеш.

5. Җирлекнең җирле үзидарә органнары массакүләм мәгълүмат чаралары ярдәмендә яки башка чаралар белән, Җирлек үсешенең әһәмиятле мәсьәләләре һәм аның аерым территорияләре, халыкка төрле төр хезмәт күрсәтүче җәмәгать транспорты, торак-коммуналь хуҗалык, социаль-мәдәни һәм башка учреждениеләр һәм хезмәтләр күрсәтү челтәре үсешен, социаль льготалар, җәмәгать тәртибен саклау, табигый һәм техноген характердагы гадәттән тыш хәлләр турында халыкны һәрдаим хәбәрдә тоталар.

6. Гражданнар, оешмалар әгәр алар законнарга каршы килсә, аларның хокукларын һәм ирекен бозса, җирле үзидарә органнарының һәм вазыйфаи затларның гамәлләренә (гамьсезлекләренә) судка шикаять бирергә хокуклы.

5 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнары структурасы

1. Җирлекнең җирле үзидарә органнары структурасына әлеге Устав нигезендә оештырылган Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы, Җирлек Башкарма комитеты, Җирлекнең Ревизия комиссиясе һәм башка җирле үзидарә органнары керә.

2. Җирлекнең җирле үзидарә органнары структурасына үзгәрешләр кертү әлеге Уставка үзгәрешләр кертү юлы белән тормышка ашырыла.

6 статья. Җирлекнең җирле әһәмияткә ия мәсьәләләре

1. Җирлекнең җирле әһәмияткә ия мәсьәләләренә керәләр:

1) Җирлекнең бюджет проектын төзү һәм карау, җирлекнең бюджет проектын раслау һәм үтәү, аны үтәү буенча контрольне оештыру, Җирлекнең бюджет проекты үтәлеше буенча хисап төзү һәм раслау;

2) Җирлектәге җирле салымнарны һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм кире кагу;

3) Җирлекнең муниципаль милкендә булган милеккә ия булу, файдалану һәм эш кылу;

4) Җирлек торак пунктлары чикләрендә янгын куркынычсызлыгын саклау буенча беренчел чаралар белән тәэмин итү;

5) Җирлекләрдә яшәүче халыкка элемтә хезмәте, җәмәгать туклануы, сәүдә һәм көнкүреш хезмәте күрсәтү өчен шартлар тудыру;

6) Җирлекләрдә яшәүчеләрнең эштән буш вакытларын оештыру һәм мәдәният оешмалары эшенә шартлар тудыру;

7) Җирлек территориясендә физик культура, мәктәп спорты һәм массакүләм спорт үсешенә шартлар тудыруны булдыру, муниципаль район терриротириясендә рәсми рәвештә физик культура-сәламәтләндерү, спорт чаралары уздыруны оештыру;

8) Җирлекнең архив фондын формалаштыру;

9) Җирлек территториясен төзекләндерү буенча кагыйдәләрне раслау, аларның үтәлешен контрольдә тоту, билгеләнгән кагыйдәләр буенча Җирлек территториясен төзекләндерүне оештыру;

Җирлек территориясен төзекләндерүне тормышка ашыру үз эченә ала:

а) гомуми кулланылышта булган территорияләрне карап тоту һәм андый территорияләр белән куллану тәртибе;

б) фасадларның һәм биналарның чикләү торучы конструкцияләрнең, биналарның, корылмаларның тышкы рәвешен;

в) төзекләндерү элементларын проектлау, урнаштыру, карап тоту һәм кабаттан торгызу, шул исәптән җир эшләре башкарганнан соң;

г) муниципаль берәмлек территориясен яктыртуны оештыру, биналарның, корылмаларның архитектур яктыртуын да кертеп;

д) муниципаль берәмлек территориясен яшелләндерүне оештыру, торак пунктлар чикләрендә урнашкан үләннәр булган чирәмлекләрне, чәчәклекләрне һәм башка территорияләрне булдыру, карап тоту, кабаттан торгызу һәм саклау тәртибен кертеп;

е) муниципаль берәмлек территориясендә мәгълүматлар урнаштыру, шул исәптән урамнарның исемнәрен һәм йорт номерларын күрсәтеп күрсәткечләр, элмә такталар кую;

ж) балалар һәм спорт мәйданчыкларын, хайваннарны йөртү өчен мәйданчыкларны, машина кую урыннарын, кече архитектур формаларны урнаштыру һәм карап тоту;

з) җәяүле коммуникацияләр оештыру, шул исәптән җәяүлеләр юлы, аллеялар, юллар, сукмаклар;

и) муниципаль берәмлек территориясен билгеләнгән территория буйлап инвалидлар һәм халыкның башка аз мобильле төркемнәре бернинди тоткарлыксыз хәрәкәт итә алуын тәэмин итү максатыннан җиһазландыру;

к) муниципаль берәмлек территориясен җыештыру, шул исәптән кышкы чорда;

л) яңгыр сулары агуын оештыру;

м) җир эшләрен оештыру тәртибе;

н) биналарның, корлымаларны, җир кишәрлекләренең милек ияләре һәм (яки) законлы хуҗаларының (йортлар чикләре буенча җир кишәрлекләре булдырылган яки булдырылмаган күп фатирлы йортларда биналарның милек ияләре һәм (яки) законлы хуҗаларыннан кала) чиктәш территорияләрне карап тоту буенча каташу, шул исәптән финанс катнашу;

о) Россия Федерациясе субъекты законнары белән билгеләнгән тәртиптә, чиктәш территорияләрнең чикләрен билгеләү;

п) муниципаль берәмлек территорияләрен бәйрәмчә бизәү;

р) муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү буенча чараларны оештыру һәм тормышка ашыруда граданнарның катнашу тәртибе;

с) муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен тотуның контролен тормышка ашыру.

10) адресация объектларына адреслар бирү, адресларны үзгәртү, юкка чыгару, урам-юл челтәре элементларына (федераль әһәмияттәге автомобиль юлларыннан, региональ яисә муниципальара әһәмияттәге, муниципаль районның җирле әһәмияткә ия автомобиль юлларыннан тыш) Ьирлек чикләрендә планлаштыру структурасы элементларына исемнәр бирү, мондый исемнәрне үзгәртү, юкка чыгару, дәүләт адрес реестрында мәгълүмат урнаштыру;

11) авыл хуҗалыгы җитештерүе үсешенә шартлар тудыру, кече һәм урта эшмәкәрлекнең үсешенә ярдәм итү;

12) җирлектә балалар һәм яшүсмерләр белән эшләүгә юнәлдерелгән чаралар оештыру һәм тормышка ашыру;

13) җәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданнарга яисә аларның берләшмәләренә ярдәм күрсәтү, халык дружиналары эшчәнлеге өчен шартлар тудыру;

14) каты коммуналь калдыкларны җыю (шул исәптән аерым җыю) һәм транспортировкалау буенча эшләрне оештыруда катнашу;

15) җирләү урыннарын карап тоту, ритуаль хезмәтләр күрсәтүне оештыру;

16) Җирлек чикләрендә халыкны су белән тәэмин итүне, ташлындык суларны чыгару, вәкаләтләр чигендә халыкны ягулык белән тәэмин итүне, Россия Федерациясе законнарында билгеләнгән тәртиптә оештыру;

17) Җирлек торак пунктлары чикләрендә җирле әһәмияткә ия булган автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеге алып бару;

18) милләтара һәм динара килешүне ныгытуга юнәлдерелгән чаралар өстендә эшләү һәм тормышка ашыру, җирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятләрен саклау һәм үстерү, милли азчылыкларның хокукларын тормышка ашыру, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптацияләүне оештыру, милләтара (этник) конфликтлар профилактикасы;

19) Җирлек халкының массакүләм ялын оештыру өчен шартлар тудыру һәм халыкның массакүләм ял урыннарын төзекләндерү, гражданнарга гомуми кулланылыштагы су объектларына һәм аларның яр кыры полосаларына ирекле керүне тәэмин итү;

2. Җирлекнең җирле үзидарә органы, Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә Җирлек бюджетыннан Биектау муниципаль районы бюджетына бирелә торган бюджетара трансфертлар хисабына, Биектау муниципаль районы җирле үзидарә органнары белән җирле әһәмияткә ия мәсьәләләрне хәл итү буенча үз вәкаләтләренең бер өлешен аларга бирү турында килешү төзергә хокуклы.

7 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнарының Җирлекнең җирле әһәмияткә ия мәсьәләләренә кертелмәгән мәсьәләләрне хәл итүдә хокуклары

1. Җирлекнең җирле үзидарә органнары түбәндәгеләргә хокуклы:

1) Җирлек музейлары булдыру;

2) Җирлектә нотариус булмаган очракта, законнар белән билгеләнгән тәртиптә, нотариаль гамәлләр башкару;

3) опека һәм попечительлек эшчәнлеген гамәлгә ашыруда катнашу;

4) Җирлек территориясендә милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын гамәлгә ашыруга бәйле эшчәнлекне тормышка ашыру өчен шартлар тудыруга;

5) Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм җирлек территориясендәге милләтара мөнәсәбәтләр өлкәсендәге гамәлләрне тормышка ашыруга ярдәм күрсәтүгә;

6) Җирлек территориясендә урнашкан муниципаль предприятие һәм учреждениеләрнең мобилизацион әзерлеге буенча чаралар оештыру һәм тәэмин итү;

7) муниципаль янгыннан саклау хезмәте оештыру;

8) туризм үсешенә шартлар тудыру;

9) кеше хокукларын яклау һәм мәҗбүри тоту урыннарындагы затларга булышлык итүне иҗтимагый контрольне тәэмин итүче иҗтимагый күзәтү комиссияләренә теләктәшлек белдерү;

10) инвалидларның иҗтимагый берләшмәләренә, шулай ук “Россия Федерациясендә инвалидларны социаль яклау турында” 1995 елның 24 ноябрендәге 181-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә инвалидларның бөтенроссия иҗтимагый берләшмәләре тарафыннан төзелгән оешмаларга ярдәм күрсәтү;

11) торак законнары нигезендә, гражданнарга социаль куллану торак фондының торак йортларыннан найм шартнамәләре буенча муниципаль торак фондыннан торак йортлар тәкъдим итү;

12) Җирлек территориясендә яшәүче караучысыз калган хайванарны карау һәм тоту буенча чараларны тормышка ашыру;

13) “Россия Федерациясендә хокук бозулар профилактикасы системасы нигезләре”, 2016 елның 23 июнендәге 182-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә, хокук бозулар өлкәсендә профилактика чаралары уздыру;

14) инвалидлар, сәламәтлеге мөмкинлекләре чикләнгән затлар өчен физик культураны һәм спортны, адаптив физик культураны һәм адаптив спортны үстерүгә булышлык күрсәтүгә;

15) “Кулланучылар хокукларын яклау турында” 1992 елның 7 февралендәге 2300-1 номерлы Россия Федерациясе законында билгеләнгән куллаучыларның хокукларын яклау буенча чараларны тормышка ашыру.

2. Җирлекнең җирле үзидарә органнары башка мәсьәләләрне хәл итәргә, башка дәүләт вәкаләтләрен тормышка ашырырга хокуклы (“Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 19 статьясы нигезендә аларга бирелмәгән), әгәр дә әлеге катнашу федераль законнар белән каралган булса, шулай ук башка муниципаль берәмлекләрнең җирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары компетенциясенә карамаган һәм Россия Федерациясе бюджет системасы тарафыннан бирелгән бюджетара трансфертлары, Җирлек бюджеты керемнәре хисабына һәм өстәмә норматив түләнгән салымнардан кергән керемнәр хисабына федераль законнар һәм

Татарстан Республикасы законнары белән аларның компетенциясеннән чыгарылмаган башка төр мәсьәләләрне хәл итү хокуклы.

8 статья. Җирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы

Җирлекнең муниципальара хезмәттәшлектә катнашуы җирле үзидарә турында федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә тормышка ашырыла.

9 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара бәйләнеше

Җирлекнең җирле үзидарә органнарының дәүләт хакимияте органнары белән үзара бәйләнеше түбәндәгеләр белән тормышка ашырыла:

1) Җирлекнең җирле үзидарә органнарының Җирлекнең социаль-икътисади үсешен тәэмин итүгә юнәлдерелгән дәүләт программаларын тормышка ашыруда катнашуы;

2) Җирлекнең җирле үзидарә органнары белән дәүләт хакимияте органнары арасында шартнамәләр (килешүләр) төзү;

3) даими рәвештә яки вакытлыча координацион, консультатив, киңәшмә һәм башка төр эш органнары булдыру;

4) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында район Советы закон инициативасы;

5) закон тарафыннан билгеләнгән башка төр үзара бәйләнеш формалары.

10 статья. Муниципаль хезмәтне хокукый җайга салу

Җирлектә муниципаль хезмәтне хокукый җайга салу, муниципаль хезмәт вазыйфаларына карата таләпләрне кертеп, муниципаль хезмәткәрнең статусын, муниципаль хезмәт узу шартларын һәм тәртибен ачыклау “Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында”, 2007 елның 2 нче мартындагы 25-ФЗ номерлы Федераль закон, 2013 елның 25 нче июнендәге 50-ТРЗ номерлы муниципаль хезмәт турында Татарстан Республикасы Кодексы, әлеге Устав һәм башка муниципаль хокукый актлар нигезендә тормышка ашырыла.

II бүлек. ХАЛЫК ТАРАФЫННАН ҖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ТУРЫДАН-ТУРЫ ГАМӘЛГӘ АШЫРУ ФОРМАЛАРЫ ҺӘМ ХАЛЫКНЫҢ ҖИРЛЕ ҮЗИДАРӘНЕ ГАМӘЛГӘ АШЫРУДА КАТНАШУЫ

11 статья. Халык тарафыннан җирле үзидарәне турыдан-туры гамәлгә ашыру формалары һәм халыкның җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда катнашуы

Җирлек халкы җирле үзидарәне турыдан-туры тормышка ашыра һәм җирле үзидарәне гамәлгә ашыруда түбәндәге формаларда канашалар:

1) җирле референдум;

2) муниципаль сайлаулар;

3) Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә сайлап куйган органын, Җирлек Башлыгын кире кайтару буенча тавыш бирү;

4) Җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү;

5) гражданнарның хокук чыгару инициативасы;

6) территориаль иҗтимагый үзидарә;

7) гавами тыңлаулар, тҗтимагый фикер алышулар;

8) гражданнар җыелышы;

9) гражданнар конференциясе (делегатлар җыены);

10) гражданнар җыены;

11) гражданнарны сораштыру;

12) җирле әһәмияткә ия булган аеруча мөһим сораулар буенча халыкның фикер алышуы;

13) гражданнарның җирле үзидарә органнарына мөрәҗәгать итүе;

14) Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнарга, Татарстан Республикасы Конституциясе һәм Татарстан Республикасы законнарына каршы килмәгән башка төр формалар.

12 статья. Җирле референдум

1. Җирлектә җирле әһәмияткә ия булган мәсьәләләрне турыдан-туры халык тарафыннан хәл итү максатыннан, федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә җирле референдум уздырыла.

2. Җирле референдум барлык Җирлек территориясендә "Россия Федерациясе гражданнарының сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында" 2002 ел, 12 нче июнь 67-ФЗ номерлы Федераль закон, "Җирле референдум турында" 2004 ел, 24 нче март 23-ЗРТ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә, "Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә уздырыла.

3. Җирле референдумда катнашырга яшәү урыннары Җирлек чикләрендә булган Россия Федерациясе гражданнары хокуклы. Җирлек территориясендә даими яшәүче чит ил граҗданнары Россия Федерациясе халыкара шартнамәләре нигезендә һәм закон белән билгеләнгән тәртиптә, җирле референдумда Россия Федерациясе гражданнары кебек үк катнашалар. Россия Федерациясе гражданнары җирле референдумда гомуми тигез һәм турыдан-туры үз теләген яшерен тавыш бирү нигезендә белдереп катнашалар.

4. Җирле референдум уздыру турында карар Җирлек Совет тарафыннан түбәндәгеләр инициативасы буенча кабул ителә:

1) җирле референдумда катнашу хокукы булган гражданнар;

2) уставлары сайлауларда һәм (яки) референдумнарда катнашу мөмкинлеген күздә тоткан һәм федераль закон тарафыннан билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда теркәү узган сайлау оешмасы, башка төр иҗтимагый берләшмәләр инициативасы белән;

3) Җирлек Советы һәм Җирлек башлыгының бергә алга чыгарган инициативасы белән.

5. Әлеге статьяның 4 бүлеге 2 пунктында күрсәтелгән гражданнар, сайлау берләшмәләре, башка төр иҗтимагый берләшмәләр инициативасы белән җирле референдум уздыруның шарты булып әлеге инициативаны яклап җирлек территориясендә җирле референдумда катнашучылар арасыннан биш проценты күләмендә, ләкин 25 имзадан да ким булмаган күләмдә имзалар җыю тора.

6. Җирлек Советы һәм Җирлек башлыгының бергә алга чыгарган референдум уздыру турында инициативасы Җирлек Советы һәм Җирлек Башкарма комитеты Җитәкчесе хокукый актлары нигезендә рәсмиләштерелә.

7. Җирлек Советы җирле референдумны Җирлек Советына җирле референдум уздыру турында документлар кергән көннән 30 көн эчендә уздыра.

Җирлек Советы тарафынанн җирле референдөм уздыру билгеләнмәгән очракта, җирле референдум гражданнар, сайлау берләшмәләре, Җирлек башлыгы, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары, Татарстан Республикасы сайлау комиссиясе яки Биектау муниципаль районы прокуроры мөрәҗәгате нигезендә суд тарафыннан билгеләнә. Суд тарафыннан билгеләнгән җирле референдум Җирлекнең Сайлау комиссиясе тарафыннан оештырыла, ә җирле референдум уздыруны Татарстан Республикасы сайлау комиссиясе, яки суд тарафыннан җирле референдум уздыруны тәэмин итү йөкләнгән башка төр орган тәэмин итә.

8. Җирле референдумда тавыш бирү нәтиҗәләре һәм кабул ителгән карар рәсми рәвештә Җирлекнең торак пунктлары территорисяендә махсус мәгълүмати стендларда, Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта урнаштырып яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча бастырылып чыгарылырга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

9. Җирле референдумда кабул ителгән карар Җирлек территориясендә мәҗбүри үтәлергә тиеш һәм нинди дә булса дәүләт хакимияте оганы, аларның вазыйфаи затлары яки Җирлекнең җирле үзидарә органнары тарафыннан раслануга мохтаҗ түгел.

10. Җирлекнең җирле үзидарә органнары җирле референдумда кабул ителгән карарны әлеге Устав нигезендә билгеләнгән чикләүләргә тәңгәл китереп, аның үтәлешен тәэмин итәләр.

11. Җирле референдум уздыру турында карар, шулай ук җирле референдумда кабул ителгән карар, гражданнар, җирле үзидарә органнары, Биектау муниципаль районы прокуроры, федераль органнар белән вәкаләтле дәүләт хакимияте органнары тарафыннан суд тәртибендә шикаять белдерелергә мөмкин.

13 статья. Муниципаль сайлаулар

1. Җирлектә муниципаль сайлаулар, Совет депутатларын сайлау максатыннан, гомуми, тигез һәм турыдан-туры сайлау хокукы нигезендә, яшерен тавыш бирү юлы белән тормышка ашырыла.

2. Җирлек Советы депутаты булып сайлау көненә 18 яше тулган, сайлау хокукына ия булган Россия Федерациясе гражданины сайлана ала.

3. Муниципаль сайлаулар Җирлек Советы тарафыннан билгеләнә. Муниципаль сайлауларны билгеләү турында карар тавыш бирү көненә кадәр 90 көннән дә иртәрәк булмаган һәм 80 көннән дә соңрак булмаган срокта кабул ителергә тиеш. Күрсәтелгән карар массакүләм мәгълүмат чараларында ул кабул ителгәннән соң 5 көннән дә соңга калмыйча рәсми рәвештә бастырылып чыгарга тиеш. Федераль закон белән билгеләнгән очракларда, муниципаль сайлаулар билгеле сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан билгеләнә.

Федераль закон белән билгеләнгән очракларда, муниципаль сайлаулар билгеле сайлау комиссиясе яки суд тарафыннан билгеләнә.

4. Муниципаль сайлауларны әзерләү һәм оештыру, сайлау комиссияләренә аларны компетенцияләре чикләрендә йөкләнәләр.

5. Җирлек Советы депутатларын сайлау “Россия Федерациясе гражданнарының сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында” 2002 ел, 12 нче июнь 67-ФЗ номерлы Федераль закон, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белән билгеләнгән тәртиптә уздырылалар.

6. Җирлек Советы депутатлары бер мандатлы сайлау округлары буенча сайлау округына сайлаучылар вәкилләренең уртача нормасы нигезендә сайланалар.

7. Бер мандатлы сайлау округы буенча сайланган дип, тавыш бирүчеләрнең иң күп тавышын алган теркәлгән кандидат санала.

Әгәр дә Җирлек Советы депутатларны сайлауда бер мандатлы сайлау округында тавыш бирү бер генә кандидат буенча уздырылса, кандидат тавыш бирүчеләрнең 50 процент тавышыннан да ким тавыш алмаган очракта сайланган дип санала. Теркәлгән кандидатлар арасында сайлаучыларның бертигез тавышын алган очракта, алдан теркәлгән кандидат сайланган дип санала.

8. Җирлек Советы депутатларын сайлау нәтиҗәләре рәсми рәвештә Җирлекнең торак пунктлары территорисяендә махсус мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта урнаштырып яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча бастырылып чыгарылырга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

14 статья. Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру буенча тавыш бирү.

1. Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру, гамәлдәге законнар һәм әлеге Устав нигезендә һәм тәртибендә сайлаучылар тарафыннан кире чакырылырга мөмкин.

2. Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру буенча нигезләр булып, депутатның аңа карата сайлаучыларның ышанычын шик астында куючы һәм депутат йөкләмәләрен, җирле үзидарәнең сайлаулы органы әгъзасы һәм Җирлек Башлыгы йөкләмәләрен үтәмәүдә чагылыш тапкан, суд тәртибендә расланган конкрет хокукка каршы булган карарлар яки гамәлләр (гамәл кылмау) һәм Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясе, Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары һәм башка норматив-хокукый актларын бозу тора.

3. Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру буенча тавыш бирү халык инициативасы буенча уздырыла.

4. Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру тавыш бирү уздыру инициативасын алга чыгару һәм гражданнарның аны яклап имзалар җыю өчен, муниципаль сайлауларда катнашу хокукы булган 10 (ун) кешедән дә ким булмаган инициатив төркем оештырыларга тиеш.

5. Инициатив төркем Җирлекнең Сайлау комиссиясенә инициатив төркемне теркәү турында үтенеч язуы белән мөрәҗәгать итә. Инициатив төркемнең үтенеч язуында (ходатайство) Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру буенча, аны кире чакыруга нигез булып торган хокукка каршы килә торган конкрет карарлар яки гамәлләр (гамәл кылмау), инициатив төркемнең һәрбер әгъзасының яисә аның исеменнән Җирлек территориясендә эшләр башкарырга вәкиллекле затның фамилиясе, исеме, әтисенең исеме, туган көне һәм урыны, паспортының яисә паспортын алыштыручы башка төр документының сериясе, номеры һәм бирелү вакыты, аны биргән органның исемен һәм кодын язылган, шулай ук яшәү урыны адресы күрсәтелгән булырга тиеш. Инициатив төркемнең үтенеч язуы барлык күрсәтелгән төркем әгъзалары белән имзаланырга тиеш. Үтенеч язуына депутатның күрсәтелгән хокукка каршы карарлар яки гамәлләр (гамәл кылмау) расланган суд карары беркетелергә тиешле.

6. Инициатив төркемне теркәү, Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру буенча тавыш бирү инициативасын яклап имзалар җыю, җыелган имзаларны тикшерү, җирле референдум уздыру өчен бтлгеләнгән закон тәртибендә тормышка ашырыла.

7. Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру буенча тавыш бирү Җирлек Советы белән билгеләнә һәм җирле референдум уздыру өчен билгеләнгән законнар тәртибендә, “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән күздә тотылган үзенчәлекләрне истә тотып уздырыла.

8. Инициатив төркемнең Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын кире чакыру буенча тавыш бирү турында үтенеч язуын Җирлекнең Сайлау комиссиясе белән каралган вакытта, билгеле депутат, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасы, Җирлек башлыгы, аны кире чакыру буенча алга чыгарыла торган нигезләр сыйфатындагы хәлләр буенча аңлатмалар бирергә, кирәкле документларны тәкъдим итәргә хокуклы. Күрсәтелгән депутат, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасы, Җирлек башлыгы алдан, Сайлау комиссиясе, Җирлек Советы утырышы уздырганчыга кадәр өч көн алдан, аны уздыруның вакыты һәм урыны турында язмача хәбәрнамә ала.

9. Җирлек Советы депутаты, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасы, Җирлек башлыгы аны кире чакыру буенча тавыш бирү уздырылган вакытта, инициатив төркем белән тигез нигездә, сайлаучыларга аны кире чакыру буенча нигез буларак алга чыгарыла торган хәлләр буенча аңлатмалар бирү максатыннан агитация уздырырга хокуклы

10. Җирлек Советы депутаты, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасы, Җирлек башлыгы, билге сайлау округында теркәлгән сайлаучыларның кимендә яртысы кире чакыру өчен тавыш бирсә, кире чакырылган дип санала.

11. Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын сайлау буенча тавыш бирү нәтиҗәләре рәсми рәвештә Җирлекнең торак пунктлары территориясендә махсус мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта урнаштырып яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча бастырылып чыгарылырга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

12. Җирлекнең Сайлау комиссиясе кире чакыру буенча тавыш бирү нәтиҗәләрен рәсми рәвештә йомгаклаганнан соң биш көн эчендә, инициатив төркемне, Җирлек Советын һәм билгее Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы әгъзасын, Җирлек башлыгын аны кире чакыру буенча тавыш җирү нәтиҗәләре буенча язмача хәбәр җибәрә.

15 статья. Җирлекнең чикләрне үзгәртү, җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү

1. Җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү Җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм җирлекне үзгәртеп коруга халыкның ризалыгын алу максатыннан уздырыла.

2. Җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү бөтен җирлек территориясендә уздырыла, яки аның территориясенең аерым өлешләрендә “Россия Федерациясендә җирле үзидарәләрне оештыруның гомуми принциплары турында”, 2003 елның 6 нчы октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон билгеләгән очракта уздырыла.

3. Җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү җирлек Советы тарафыннан, “Россия Федерациясе гражданнарының сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында” 2002 ел, 12 нче июнь 67-ФЗ номерлы Федераль закон, “Җирле референдум турында” 2004 ел, 24 нче март 23-ЗРТ номерлы Татарстан Республикасы Законы нигезендә, “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законда билгеләнгән тәртиптә билгеләнә.

4. Җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү, анда сайлау хокукы булган җирлек халкының яртысыннан артыгы яки җирлекнең бер өлеше катнашса, булган дип санала. Күрсәтелгән үзгәртү һәм үзгәртеп корулар өчен тавыш бирәдә катнашкан җирлек халкының яртысыннан артыгы яки җирлекнең бер өлешенең яртысыннан артыгы тавыш бирсә, җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм җирлекне үзгәртеп коруга халыкның ризалыгы алынган дип санала.

5. Җирлекнең чикләрен үзгәртү һәм җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү нәтиҗәләре рәсми рәвештә Җирлекнең торак пунктлары территориясендә махсус мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта урнаштырып яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча бастырылып чыгарылырга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

16 статья. Гражданнарның законнар чыгару инициативасы

1. Гражданнар әлеге Устав һәм Җирлек Советының норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә закон чыгару инициативасы белән чыгарга хокуклы.

2. Закон чыгару инициативасы белән сайлау хокукына ия булган гражданнар, Җирлектә сайлау хокукына ия булган яшәүчеләрнең 2 процентыннан ким булмаган күләмендә чыгарга мөмкин.

3. Гражданнар закон чыгару инициативасын тормышка ашыру максатында хокуклы:

- яшәү урыны (эш урыны) буенча гражданнар җыелышы һәм закон чыгару инициативасы белән чыгу буенча фикер алышу буенча башка төр коллектив чаралар оештырырга һәм уздырырга;

- закон чыгару инициативасы белән чыгуны яклап имзалар җыю инициатив төркемен оештыру;

- законга каршы килмәгән юллар белән закон чыгару инициативасы белән чыгуны яклап Җирлектә имзалар җыюны оештыру һәм агитация уздыру.

4. Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары гражданнарга закон чыгару инициативасы белән чыгуны тормышка ашыруда булышлык күрсәтергә тиеш.

5. Гражданнарның закон чыгару инициативасы белән чыгуны тормышка ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты Җирлек Советының ачык сессиясендә яки Җирлек башлыгы тарафыннан, аларның әлеге Уставта билгеләнгән компетенцияләре нигезендә, документ кертелгәннән соң, өч ай дәвамында мәҗбүри рәвештә каралырга тиеш.

6. Гражданнарның закон чыгару инициативасы белән чыгуны тормышка ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проекты каралган вакытта гражданнарның инициатив төркеме үз позицияләрен бәян итү мөмкинлеге белән тәэмин ителергә тиеш.

7. Гражданнарның закон чыгару инициативасы белән чыгуны тормышка ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проектын карау процедурасы Җирлек Советы регламенты, Җирлек Башлыгы норматив хокукый акты нигезендә билгеләнә.

8. Гражданнарның закон чыгару инициативасы белән чыгуны тормышка ашыру тәртибендә кертелгән муниципаль норматив хокукый акт проектын карау нәтиҗәләре буенча кабул ителгән мотивлаштырылган карар рәсми язма рәвештә аны керткән гражданнарның инициатив төркеменә җиткерелергә тиеш.

17 статья. Территориаль иҗтимагый үзидарә

1. Җирлектә территориаль иҗтимагый үзидарә турыдын-туры халык тарафыннан җыелышлар һәм гражданнар конференцияләре уздыру, шулай ук территориаль иҗтимагый үзидарә органнары оештыру ярдәмендә тормышка ашырыла.

2. Территориаль иҗтимагый үзидарә гражданнар яшәүче түбәндәге территория чикләрендә тормышка ашырылырга мөмкин: күпфатирлы торак йорт подъезды; күпфатирлы торак йорт; торак йортлар төркеме; торак микрорайоны; авыл булып саналмаган авыл җирлегендәге торак пункт; гражданнар яшәүче башка территорияләр.

3. Территориаль иҗтимагый үзидарә тормышка ашырылучы территория чикләре әлеге территориядә яшәүче халык тәкъдиме буенча Җирлек Совет тарафыннан билгеләнә.

4. Территориаль иҗтимагый үзидарә тормышка ашырылган территория башка охшаш территория составына керә алмый.

5. Территориаль иҗтимагый үзидарә аның уставы кысаларында юридик зат була ала һәм коммерцияле булмаган оешманың оештыру-хокук формасында дәүләт теркәүен узарга тиеш.

6. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставында билгеләнә:

1) ул тормышка ашырылган территория;

2) территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлегенең максаты, бурычлары, формалары һәм төп юнәлешләре;

3) территориаль иҗтимагый үзидарә органнарының формалашу тәртибе, вәкаләтләре туктатылу, хокуклары һәм бурычлары, органнарының вәкаләтлек вакыты;

4) карарлар кабул итү тәртибе;

5) мөлкәт сатып алу тәртибе, шулай ук әлеге мөлкәтне һәм финанс чараларын куллану һәм эш алып бару тәртибе;

6) территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлегенең туктатылу тәртибе.

7. Территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлеге мәсьәләләре буенча гражданнарның җыелышлары, конференцияләр аның уставына туры китереп чакырыла.

8. Территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлеген оештыру һәм тормышка ашыру мәсьәләләре буенча гражданнарның җыелышлары, өчтән бер өлешеннән ким булмаган уналты яше тулган аның территориясе халкы катнашса, тулы хокуклы булып санала.

Территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлеген оештыру һәм тормышка ашыру мәсьәләләре буенча гражданнарның конференцияләре гражданнар җыелышында өчтән бер өлешеннән ким булмаган уналты яше тулган аның территориясе халкы тарафыннан сайланган делегатларның өчтән ике өлешеннән ким булмаган кеше катнашса, тулы хокуклы булып санала.

9. Территориаль иҗтимагый үзидарә эшчәнлеген оештыручы гражданнарның конференцияләре, җыелышлары махсус вәкаләтлекләренә түбәндәгеләр керә:

1) территориаль иҗтимагый үзидарә органнары структурасын булдыру;

2) территориаль иҗтимагый үзидарә уставын кабул итү, аңа үзгәрешләр һәм төзәтмәләр кертү;

3) территориаль иҗтимагый үзидарә органнары сайлап кую;

4) территориаль иҗтимагый үзидарәнең төп эшчәнлеге юнәлешләрен билгеләү;

5) территориаль иҗтимагый үзидарәнең керемнәр һәм чыгымнар сметасын һәм аның үтәлеше турында хисапны раслау;

6) территориаль иҗтимагый үзидарә органнары эшчәнлеге турында хисапларны карау һәм раслау.

10. Территориаль иҗтимагый үзидарә органнары:

1) билгеләнгән территориядә яшәүче халыкның мәнфәгатьләрен тәкъдим итәләр;

2) гражданнар җыелышларында һәм конференцияләрендә кабул ителгән карарларның үтәлешен тәэмин итәләр;

3) территорияне карап тоту һәм төзекләндерү буенча хуҗалык эшчәнлеге, башка хуҗалык эшчәнелеге, шушы территориядә яшәүче халыкның иҗтимагый-көнкүреш ихтыяҗларын канәгатьләндерүгә юнәлтелгән башка хуҗалык эшләрен, шушы гражданнарның акчаларына да, Җирлекнең Башкарма комитеты белән төзегән килешү нигезендә Җирлек бюджеты акчаларын кулланып та тормышка ашыра ала;

4) җирле үзидарә органнарына (Җирлек Советына, Җирлек Башлыгына һәм Җирлек Башкарма комитетына) бу органнар һәм җирле үзидарә органнарының, күрсәтелгән актларны кабул итү аларның компетенциясендә булган дәүләт хезмәтендәге затлар тарафыннан һичшиксез карап чыгарга тиешле муниципаль хокук актларының проектларын кертергә хокуклы.

11. Территориаль иҗтимагый үзидарәне оештыру һәм тормышка ашыру, җирле бюджеттан тиешле акчаны бүлеп бирү шартлары һәм тәртибе бу Устав һәм Җирлек Советының норматив хокук актлары белән билгеләнә.

18 статья. Территориаль иҗтимагый үзидарәне оештыру тәртибе

1. Территориаль иҗтимагый үзидарәне оештыру максатыннан халык, Җирлекнең җирле үзидарә органнары инициативасы буенча территориаль иҗтимагый үзидарә уставы проектын эшләүне тормышка ашыручы һәм бу территориаль иҗтимагый үзидарә аның чикләрендә тормышка ашырылачак территориядә яшәүче халык җыелышын чакыруны оештыручы инициатив төркем оеша.

2. Гражданнар җыелышы Җирлекнең тиешле территориясендә территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру турында карар кабул итә, аның уставын кабул итә, шулай ук территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү белән бәйле мәсьәләләр буенча Җирлек Советында гражданнар җыелышын тәкъдим итәргә вәкаләтле вәкилне (вәкилләрне) билгели.

3. Территориаль иҗтимагый үзидарә Җирлек Советы территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәгән вакыттан оешкан дип санала.

19 статья. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү тәртибе

1. Территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү өчен гражданнар җыелышының вәкаләтле вәкиле (вәкаләтле вәкилләре) тарафыннан җирлек Башлыгына тапшырыла:

1) гражданнар җыелышының барлык вәкаләтле вәкилләре тарафыннан имзаланган территориаль иҗтимагый үзидарә уставын теркәү турында гариза;

2) һәр вәкаләтле вәкилнең фамилиясе, исеме, әтисенең исеме, туган көне һәм урыны, аны биргән органның исемен яки кодын күрсәтеп, паспорт яки аны алыштыручы документның сериясе, номеры һәм бирү датасы, шулай ук һәр вәкилнең тору урыны адресы күрсәтелеп территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру турында карар кабул ителгән гражданнар җыелышы беркетмәсе;

3) ике нөсхәдә территориаль иҗтимагый үзидарә уставы.

2. Бу статьяның 1 нче пунктында күрсәтелгән документлардан кала, башка документларны таләп итү рөхсәт ителми.

Вәкаләтле вәкилгә, исемлеген һәм аларны алу вакытын күрсәтеп, документларны алу турында расписка бирелә.

3. Җирлек Башлыгы территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставын теркәү турында документлар кергән көннән соң ике атна эчендә аны алдан карап чыгуны һәм уставны теркәү яки аны теркәүне кире кагу турында Җирлек Советының карар проектын әзерләүне оештыра.

4. Гражданнар җыелышының вәкаләтле вәкилләре территориаль иҗтимагый үзидарә уставын алдан карап чыгуда һәм киңәш хокукы белән җирлек Советы утырышында катнашырга хокуклы.

5. Җирлек Советы территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставын теркәү яки аны теркәүне кире кагу турында карарны бу статьяның 1 пунктында күрсәтелгән документларны җирлек Башлыгы алган көннән соң 30 көн эчендә карар кабул итә. Уставны теркәүдән баш тарту дәлилләнергә тиеш.

6. Территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставын теркәүдән баш тарту өчен нигез булып, территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставы нормалары Россия Федерациясе Конституциясе, Татарстан Республикасы Конституциясе, Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасының законнары һәм башка норматив хокук актлары, җирлек Уставы һәм башка муниципаль хокук актларына каршы килүе тора.

7. Территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру максатка ярашлы булмаган дәлилләр буенча территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставын теркәүдән баш тарту рөхсәт ителми.

8. Җирлек Советы тарафыннан территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставын теркәү мәсьәләсе буенча кабул ителгән дәлилләнгән карар өч көн эчендә язмача формада рәсми рәвештә гражданнар җыелышының вәкаләтле вәкиленә (вәкаләтле вәкилләренә) җиткерелергә тиеш.

9. Җирлек Советы тарафыннан территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставын теркәү карары кабул ителгән очракта уставның бер нөсхәсе, аны теркәү турында билге белән, гражданнар җыелышының вәкаләтле вәкиленә бирелә, ә икенче нөсхәсе Җирлек Советында саклана.

10. Территориаль иҗтимагый үзидарә оештыру уставына кертелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр Җирлек Советы тарафыннан бу статья белән билгеләнгән тәртиптә теркәлергә тиеш. Күрсәтелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр аларны теркәгән көннән көченә керә.

20 статья. Авыл торак пункты старостасы

1. Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм авыл торак пунктында яшәүчеләрнең үзара ярдәмләшүен оештыру өчен җирлектә урнашкан авыл торак пунктында урын өчен

әһәмиятле булган мәсьәләләрне чишкәндә авыл торак пункты старостасы билгеләнергә мөмкин.

2. Авыл торак пункты старостасы, аның составына әлеге авыл торак пункты кергән Җирлек Советы тарафыннан, авыл торак пунктында яшәүче гражданнар җыены тәкъдиме белән әлеге авыл торак пунктында яшәүче һәм актив сайлау хокукы булган кешеләр арасыннан билгеләнә.

3. Авыл торак пункты старостасы дәүләт вазифасын башкаручы, дәүләт граждан хезмәтен башкаручы, муниципаль вазифа һәм муниципаль хезмәт вазифасын башкаручы шәхес була алмый, җирле үзидарә органнары белән хезмәт бәйләнешләрендә һәм алар белән башка турыдан-туры бәйләнештә була алмый.

Татарстан Республикасы законы нигезендә, тарихи һәм башка җирле традицияләрне истә тотып, авыл торак пункты старостасы вазыйфасының башка исеме билгеләнергә мөмкин.

4. Авыл торак пункты старостасы итеп түбәндәге шәхесләр билгеләнә алмый:

1) дәүләт вазифасын башкаручы, дәүләт граждан хезмәтен башкаручы, муниципаль вазифа һәм муниципаль хезмәт вазифасын башкаручы;

2) суд тарафыннан эшкә яраксыз яки чикле эшкә яраклы дип табылучы;

3) ябылмаган яки алынмаган суд хөкеме булса.

5. Авыл торак пункты старостасының вәкаләтле вакыты җирлек уставы белән билгеләнә һәм ике елдан да ким биш елдан да озаграк була алмый.

Авыл торак пункты старостасының вәкаләтләре вакытыннан алда авыл торак пунктында яшәүче гражданнар җыены тәкъдиме белән аның составына әлеге авыл торак пункты кергән җирлек Советы карары тарафыннан, шулай ук “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 40 статьясы 10 бүлеге 1-7 пунктларында билгеләнгән очракларда туктатыла.

6. Авыл торак пункты старостасы аңа йөкләнгән мәсьәләләрне хәл итү өчен:

1) авыл торак пунктында җирле әһәмияткә ия булган мәсьәләләрне чишү буенча җирле үзидарә органнары белән, муниципаль предприятие һәм учреждениеләр һәм башка оешмалар белән хезмәттәшлек итә;

2) халык белән хезмәттәшлек итә, шул исәптән гражданнар җыенында, җыелышларда, конференцияләрдә катнашу юлы белән, мондый чараларның нәтиҗәләре буенча, шул исәптән муниципаль хокук актлары итеп рәсмиләштерелгән, җирле үзидарә органнары тарафыннан һичшиксез карап чыгарга тиешле мөрәҗәгатьләрне һәм тәкъдимнәрне җибәрә;

3) авыл торак пунктында яшәүчеләргә җирле үзидарәне оештыру һәм тормышка ашыру мәсьәләләре буенча хәбәрләр җиткерә, шулай ук җирле үзидарә органнарыннан алынган башка мәгълуматларны аларга җиткерүдә булышлык итә;

4) җирле үзидарә органнарына халык алдында тыңлаулар һәм җәмәгать тыңлауларын оештыруда һәм үткәрүдә, авыл торак пунктында аларның нәтиҗәләрен халыкка җиткерүдә булышлык итә.

5) әлеге Устав һәм (яки) Татарстан Республикасы законы нигезендә Җирлек Советы норматив хокукый акты белән күздә тотылган башка вәкаләтләрне һәм хокукларны тормышка ашыра.

7. Авыл торак пункты старостасының эшчәнлеге һәм статусының башка мәсьәләләре гарантияләре әлеге Усиав һәм (яки) Татарстан Республикасы законы нигезендә Җирлек Советы норматив хокукый акты белән билгеләнә.

21 статья. Гавами тыңлаулар, җәмәгать фикер алышулары

1. Җирле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча муниципаль норматив хокукый актлар проектлары буенча фикер алышулар өчен Җирлек халкы катнашында Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы тарафыннан ачык тыңлаулар уздырылырга мөмкин.

2. Гавами тыңлаулар халык, Җирлек Советы яки Җирлек Башлыгы инициативасы белән уздырыла.

Халык һәм Җирлек Советы инициативасы узучы гавами тыңлаулар Җирлек Советы тарафыннан билгеләнә, Җирлек Башлыгы инициативасы белән узучы - Җирлек Башлыгы тарафыннан.

3. Гавами тыңлауларга кертелергә тиешле:

1) Җирлек уставы проекты, шулай ук әлеге уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында җирлек Советы карары, Уставка кертелгән үзгәрешләр Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Россия Федерациясе субъекты конституцияләре яки законнары нигезләмәләренә тәңгәл иттереп кабатламаган очраклардан кала, әлеге Уставны тиешле норматив хокукый актларга туры китерү максатында;

2) Җирлек бюджеты проекты һәм аның аның үтәлеше турында хисап;

3) Җирлекнең социаль-икътисади үсеш стратегиясе проекты;

4) Җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре, “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясы нигезендә булган очраклардан тыш, җирлекне үзгәртеп кору өчен җирлек халкының ризалыгын алу тавыш бирү юлы белән яки гражданнар җыены белән таләп ителә.

4. Гавами тыңлаулар уздыру турындагы карарны Җирлекнең тиешле орган яисә вазыйфаи зат тарафыннан муниципаль норматив хокукый актны карый башлаганчы, законнарда башкасы каралмаса, 20 көннән дә артык булмаган вакыт аралыгында кабул итәргә.

5. Гавами тыңлаулар уздыру турындагы карар аларны уздыруның вакытын һәм урынын күрсәтеп, һәм туры килгән муниципаль норматив хокукый акт проектын гавами тыңлауларга чыгару гавами тыңлаулар уздыру көненә кадәр 7 көннән дә азрак вакыт калганчыга кадәр, законнарда башкасы каралмаса, Җирлекнең торак пунктлары территориясендә махсус мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта урнаштырып яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча бастырылып чыгарылырга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

6. Гавами тыңлаулар уздыру турындагы карар бастырылган көннән башлап уздырылган көнгә кадәр Җирлек халкы Җирлек Башлыгына язма рәвештә гавами тыңлауларга кертелгән мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм кисәтүләр, шул исәптән гавами тыңлауларга кертелүче муниципаль норматив хокукый акт проекты буенча төзәтмәләр һәм башка төр тәкъдимнәр җибәрергә хокуклы. Җирлек Башлыгы килгән тәкъдимнәрне һәм кисәтүләрне берләштерүне оештыра. Күрсәтелгән тәкъдимнәр һәм кисәтүләр гавами тыңлауларда катнашучылар игътибарына җиткерелә.

7. Гавами тыңлаулар муниципаль норматив хокукый акт проекты каралганчы, гамәлдәге законнарда башкасы каралмаса, 7 көннән дә артмаган срокта уздырылалар. Гавами тыңлаулар белгечләр, экспертлар, кызыксынган затларны чакырып уздырыла. Гавами тыңлауларда теләге булган Җирлектә яшәүче һәрбер кеше катнашырга хокуклы.

8. Гавами тыңлаулар уздыру нәтиҗәләре буенча, компетенцияләрендә гавами тыңлауларга кертелүче муниципаль норматив хокукый акт проектын кабул итү кергән җирле үзидарә органнары һәм Җирлекнең вазыйфаи затлары, мәҗбүри рәвештә карарга тиешле рекомендацияләр кабул ителә.

9. Кабул ителгән карарның дәлилләнгән нигезләрен дә үз эченә алган гавами тыңлауларның нәтиҗәләре гавами тыңлаулар уздырылган көннән 5 көннән дә артмаган срокта Җирлекнең торак пунктлары территориясендә махсус мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта урнаштырып яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча бастырылырга (халыкка җиткерелергә) тиеш, әгәр дә гамәлдәге законнар белән башка сроклар каралмаса.

10. Гавами тыңлауларны оештыру һәм уздыру тәртибе Җирлек Советы тарафыннан раслана торган норматив хокукый акт белән билгеләнә.

11. Генераль планнар проектлары һәм үсеш программалары, җирдән файдалану һәм төзү кагыйдәләре проектлары, территорияне планлаштыру проектлары, территорияне ызанлау проектлары, территорияне төзекләндерү проектлары, җир кишәрлекләренең һәм капиталь төзелеш объектларының рөхсәт ителгән куллану төрен шартлы рәвештә рөхсәт ителгән куллану төренә үзгәртү карары проектлары, рөхсәт ителгән төзелеш параметрлары чикләреннән тайпылышка рөхсәт бирү карары проектлары, капиталь төзелеш объектларын төзекләндерү, расланган җирдән файдалану һәм төзү кагыйдәләре булмаган очракта җир кишәрлекләренең һәм капиталь төзелеш объектларының бер рөхсәт ителгән куллану төреннән икенче рөхсәт ителгән куллану төренә үзгәртү тәртибен муниципаль берәмлек Уставы һәм (яки) авыл җирлеге Советы норматив хокукый актлары белән, шәһәр төзү эшчәнлеге өлкәсендәге законнардагы нигезләмәләрне исәпкә алып оештыру һәм уздыру тәртибен истә тотып гавами тыңлаулар уздырыла.

22 статья. Гражданнар җыелышы

1. Җирле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча фикер алышу, җирле үзидарә органнары һәм Җирлекнең җирле үзидарәсе вазыйфаи затларының эшчәнлеге турында мәгълүмат бирү өчен Җирлек территориясенең бер өлешендә гражданнар җыелышлары уздырылырга мөмкин. Гражданнар җыены микрорайоннар, торак массивлар, квартал, урам, торак йортлар буенча чакырыла.

2. Гражданнар җыены халык, Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы инициативасы белән, шулай ук территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән каралган очракларда уздырыла.

3. Җирлек Советы һәм Җирлек Башлыгы инициативасы белән уздырылучы гражданнар җыелышы, Җирлек Советы һәм Җирлек Башлыгы тарафыннан уздырыла.

4. Халык инициативасы белән уздырылучы гражданнар җыелышы территориаль иҗтимагый үзидарә органнарының, билгеле бер территориядә яшәүче һәм җыелышларда катнашу хокукы булган халыкның 10 процентыннан да ким булмаган гражданнар төркеменең, әлеге территорияләрдә урнашкан предприятие, учреждение, оешма җитәкчеләренең язма мөрәҗәгате буенча, Җирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

Гражданнар җыелышы уздыру буенча тәкъдимдә каралырга керә торган мәсьәләләр исемлеге, тәкъдим ителгән вакыт һәм җыен уздыру урыны булырга тиеш. Тәкъдим вәкиллекле затлар тарафыннан, әгәр дә җыелыш уздыру инициативасы белән гражданнар төркеме чыкса, әлеге гражданнарның һәрберсенең фамилиясен, исемен, әтисенең исемен, туган көнен, яшәү урынын адресын күрсәтеп имзаланган булырга тиеш.

Җирлек Советы гражданнар җыелышы уздыру турында кертелгән тәкъдимне үзенең якын киләчәктә булачак сессиясендә карый.

Җирлек Советы гражданнар җыелышы уздыруны максатсызлык дәлиле белән кире кагарга хокуклы.

5. Территориаль иҗтимагый үзидарәне тормышка ашыру буенча гражданнар җыелышы уздыруны билгеләү тәртибе һәм уздыру территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

6. Гражданнар җыелышы уздыру вакыты һәм урыны һәм фикер алышуга кертелә торган мәсьәләләр буенча, билгеле территориядә яшәүчеләргә җыелыш уздырырга 7 көннән дә ким булмаган вакыт аралыгында массакүләм мәгълүмат чаралары, почта хәбәре, квартирларны (йортларны) йөреп чыгу, белдерүләр һәм башка мөмкин булган чаралар ярдәмендә хәбәр бирәләр.

Гражданнар җыены уздыруны әзерләүне һәм уздыруны Җирлек Башкарма комитеты тәэмин итә.

7. Җыелышларның эшендә әлеге территориядә яшәүче сайлау хокукына ия булган гражданнар катнашырга хокуклы. Җыелышларда катнашырга хокуклы гражданнарның

гомуми саны муниципаль сайлаулар уздырганда кулланыла торган Россия Федерациясе чикләрендә Россия Федерациясе гражданнарын вакытлыча яшәү һәм яшәү урыны буенча теркәү хисабы мәгълүматлары буенча билгеләнә.

Җыелышта катнашырга хокукы булган гражданнарның өчтән бер өлеше катнашса гражданнар җыелышы тулы хокуклы дип санала.

Җыелыш карарлары җыелышта катнашучы гражданнарның күпчелек тавышы белән билгеләнә.

8. Гражданнар җыелышы җирле үзидарә органнарына һәм Җирлекнең җирле үзидарәсе вазыйфаи затларына мөрәҗәгать итәргә, шулай ук җирле үзидарә органнары һәм Җирлекнең җирле үзидарәсе вазыйфаи затлары белән үзара мөнәсәбәтләрдә гражданнар җыелышы вәкиллекле затларны сайларга мөмкин.

9. Территориаль иҗтимагый үзидарәне тормышка ашыру мәсьәләләре белән бәйле гражданнар җыелышы территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән аның компетенциясенә кагылышлы мәсьәләләр буенча карар кабул итә.

10. Гражданнар җыенлышы тарафыннан кабул ителгән мөрәҗәгатьләр компетенцияләренә мөрәҗәгатьләрдәге мәсьәләләрне хәл итү һәм язмача җавап җибәрү кертелгән җирле үзидарә органнары һәм Җирлекнең җирле үзидарәсе вазыйфаи затлары күзәтүе мәҗбүри.

11. Гражданнар җыелышын билгеләү тәртибе һәм уздыру, шулай ук гражданнар җыенының вәкаләтләре федераль законнар, әлеге устав һәм Җирлек Советы норматив хокукый акты, территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

12. Гражданнар җыелышы нәтиҗәләре бер ай эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка җиткерерлергә) тиешле.

23 статья. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы)

1. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) җирле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча фикер алышу зарурлыгы килеп чыкканда бар Җирлек халкы вәкилләренең фикерләрен белү өчен оештырыла. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) Җирлек территориясенең бер өлешендә яшәүче халык арасыннан, гражданнар җыелышы җыю кыен булган очракларда, шулай ук билгеле территориядә яшәүче гражданнар җыенында катнашырга хокукы булган халык саны 100 кешедән артканда оештырыла.

2. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) уздыру һәм билгеләү тәртибе, делегатлар сайлау әлеге Устав, Җирлек Советы норматив хокукый актлары, территориаль иҗтимагый үзидарә уставы белән билгеләнә.

3. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) гражданнар җыелышы вәкаләтләрен тормышка ашыра.

4. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) халык, Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы инициативасы белән уздырыла. Җирлек Советы һәм Җирлек Башлыгы инициативасы белән уздырылучы гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы), Җирлек Советы һәм Җирлек Башлыгы тарафыннан билгеләнә. Халык инициативасы белән уздырылучы гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) Җирлек Советы тарафыннан билгеләнә.

5. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) тулы хокуклы дип анда билгеләнгән территориядә уналты яше тулган яшәүчеләрнең өчтән бер өлешен тәкъдим итүче гражданнар җыелышларда сайланган граждан-делегатларның өчтән ике өлеше катнашса хокуклы булып санала. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) карарлары конференциядә катнашучы делегатларның күпчелек тавышы белән кабул ителә.

6. Гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) нәтиҗәләре ул уздырылганнан соң бер ай эчендә рәсми рәвештә бастырылырга (халыкка җиткерелергә) тиешле.

24 статья. Гражданнар җыены

1. "Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 статьясында күрсәтелгән очракларда гражданнар җыены уздырылырга мөмкин:

- торак пунктта Җирлек (муниципаль район) чикләрен үзгәртү мәсьәләсе буенча, составына күрсәтелгән торак пункт керүче, күрсәтелгән торак пункт территориясен башка Җирлек территориясенә (муниципаль район) керү мөмкинлеге булган очракта;

- Җирлек составына керүче торак пунктта, әлеге торак пункт территориясендә гражданнарга үзара салым акчасы чаралары кертү һәм куллану мәсьәләләре буенча;

- авыл торак пунктында авыл торак пункты старостасы кандидатурасын чыгару мәсьәләсе, шулай ук авыл торак пункты старостасының вәкаләтләрен алдан туктату мәсьәләсе буенча.

2. Авыл торак пунктында гражданнар җыены шулай ук муниципаль хезмәт турында Россия Федерациясе законнары белән күздә тотылган очракларда, муниципаль хезмәт вазыйфасын башкару өчен конкурс уздырган вакытта конкурс комиссиясе составына кертү максатыннан уздырылырга мөмкин.

3. Әлеге статья белән каралган гражданнар җыены торак пунктта яки Җирлектә сайлау хокукына ия булган халыкның яртысыннан күбрәге катнашса тулы хокуклы була. Әлеге гражданнар җыены карары гражданнар җыенында катнашучыларның яртысыннан күбрәге аның өчен тавыш бирсә кабул ителгән булып санала.

4. Гражданнар җыены уздыру тәртибе Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге торак пунткаларында гражданнар җыенын әзерләү һәм уздыру тәртибе турында Нигезләмә нигезендә раслана.

25 статья. Гражданнарны сораштыру

1. Гражданнарны сораштыру Җирлекнең барлык территориясендә яки территориянең аерым бер өлешендә җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затлары, шулай ук дәүләт хакимияте органнары карарлар кабул иткәндә халык фикерен исәпкә алу максатыннан уздырыла.

Сораштыру нәтиҗәләре рекомендация характерын йөртә.

2. Гражданнарны сораштыруда сайлау хокукына ия булган Җирлек халкы катнаша ала.

3. Гражданнарны сораштыру түбәндәгеләр инициативасы белән уздырыла:

1) Совет яки Җирлек Башлыгы – җирле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча;

2) Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары – республика һәм республикара әһәмияткә ия объектлар өчен Җирлек җирләрен максатчан билгеләүне үзгәртү турындагы карарларны кабул иткәндә гражданнар фикерен истә тоту өчен.

4. Гражданнарны сораштыруны билгеләү тәртибе һәм уздыру Җирлек Советы норматив хокукый актлары белән Татарстан Республикасы законнары нигезендә билгеләнә.

5. Гражданнарны сораштыру билгеләү турында карар Җирлек Советы тарафыннан билгеләнә. Гражданнарны сораштыру билгеләү турында Җирлек Советы карарында билгеләнәләр:

1) сораштыру уздыру датасы һәм сроклары;

2) сораштыру уздырганда тәкъдим ителәчәк сорауның (сорауларның) формулировкасы;

3) сораштыру уздыру методикасы;

4) сораштыру кәгазе формасы;

5) сораштыруда катнашучы Җирлек халкының минималь саны.

6. Җирлек халкына гражданнарны сораштыру уздырылуы турында уздырылганга кадәр 10 көн алдан хәбәр итәләр.

7. Гражданнарны сораштыру белән чараларны әзерләү һәм уздыруны финанслау башкарыла:

1) Җирлек бюджеты чаралары хисабына – гражданнарны сораштыру Җирлек җирле үзидарә органнары инициативасы белән уздырылганда;

2) Татарстан Республикасы бюджеты чаралары хисабына – гражданнарны сораштыру Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары инициативасы белән уздырылганда;

8. Сораштыру нәтиҗәләре уздырылганнан соң бер ай дәвамында бастырылырга (халыкка җиткерелергә) тиешле. Сораштыру нәтиҗәләре белән Җирлекнең һәр кешесе танышырга хокуклы. Сораштыру нәтиҗәләре Җирлек җирле үзидарә органнары тарафыннан тиешле карарлар кабул иткәндә исәпкә алынырга тиеш.

26 статья. Җирле әһәмияткә ия булган аеруча мөһим мәсьәләләрне халык тикшерүе

1. Муниципаль хокук актлары проектларын чыгару турында карар һәм башка әһәмиятле булган мәсьәләләрне халык тикшерүенә чыгару үз инициативасы буенча Җирлек Советы тарафыннан яки шушы территориядә яшәгән гражданнар таләбе буенча Җирлек Советы билгеләгән тәртиптә кабул ителә.

2. Муниципаль хокук актлары проекты тексты һәм халык тикшерүенә чыгарылган мәсьәләләр буенча башка материаллараларны халык тикшерүенә чыгару турында карар кабул ителгән көннән соң биш көннән дә соңга калмыйча массакүләм мәгълумат чараларында бастырыла, Җирлек халкына җибәрелә, халык таныша алырлык урыннарда урнаштырыла, башка юллар белән халыкка җиткерелә.

3. Халык тикшерүенә мәсьәләләрне чыгару белән беррәттән Җирлек Советы тикшерү барышында кергән тәкъдимнәрне һәм күрсәтмәләрне тикшерү буенча эшне оештыру вакытын һәм тәртибен билгели, билгеләнгән максатлар өчен махсус комиссия төзи.

4. Җирлек Советы аның тарафыннан кертелгән муниципаль хокук актлары проектларын һәм башка әһәмиятле булган мәсьәләләрне тикшерүне тәэмин итә, моның өчен шартлар тудыра.

5. Халык тикшерүенә чыгарылган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм күрсәтмәләр Җирлек Советына җибәрелә.

6. Муниципаль хокук актлары проектлары һәм башка әһәмиятле булган мәсьәләләр буенча тәкъдимнәр һәм күрсәтмәләр Җирлек Советы тарафыннан карап тикшерелә.

7. Халык тикшерүе нәтиҗәләре турында халыкка хәбәр ителә.

27 статья. Җирлекнең иҗтимагый (консультатив) советлары

1. Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм гражданнарының үзара бәйләнешләрен булдыру өчен, әһәмиятле булган мәсьәләләрне чишү буенча карарлар эшләгәндә һәм тормышка ашырганда халык мәнфәгатьләрен һәм ихтыяҗларын исәпкә алу максатыннан, җирле үзидарә органнары эшчәнлеген контрольдә тоту өчен Җирлекнең иҗтимагый советы төзелә.

2. Җирлекнең иҗтимагый советы аның эшчәнлегендә җирлек халкының, иҗтимагый оешмалар вәкилләре һәм башка коммерцияле булмаган оешмаларның ирекле катнашуы нигезендә барлыкка килә.

3. Җирлекнең иҗтимагый советы барлыкка килү тәртибе, вәкаләтләре, аның утырышларын үткәрү тәртибе һәм карарлар кабул итү, Җирлекнең җирле үзидарә органнарының Җирлекнең иҗтимагый советы эшчәнлегенә мәгълүмати, консультатив ярдәм итү хокуклары, бурычлары һәм җаваплылыгы, аны тарату процедурасы, шулай ук аның эшчәнлеге буенча башка мәсьәләләр Җирлек Советы раслаган нигезләмә белән билгеләнә.

4. Башка иҗтимагый (консультатив) советлар Җирлекнең җирле үзидарә органнары каршында, аларның карарлары нигезендә барлыкка килергә мөмкин.

5. Иҗтимагый (консультатив) советларда эш җәмәгатьчелек тәртибендә башкарыла.

28 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнарына гражданнар мөрәҗәгате

1. Гражданнар Җирлек җирле үзидарә органнарына шәхси һәм коллектив мөрәҗәгатьләр белән чыгарга хокуклы.

2. Гражданнарның мөрәҗәгатьләре "Россия Федерациясе гражданнарының мөрәҗәгатьләрен карау тәртибе турында" 2006 ел, 2 нче май 59-ФЗ номерлы Федераль закон һәм “Татарстан Республикасында гражданнар мөрәҗәгатьләре турында” 2003 ел, 12 нче май 16-ЗРТ номерлы Татарстан Республикасы законында билгеләнгән тәртиптә һәм срокларда каралырга тиеш.

3. Гражданнар мөрәҗәгатьләрен карау тәртибен һәм срокларын бозган өчен җирле үзидарә вазыйфаи затлары Россия Федерациясе законнары нигезендә җаваплылык тоталар.

29 статья. Җирлек халкының җирле үзидарәне турыдан-туры тормышка ашыруның башка формалары һәм аларны тормышка ашыруда катнашуы

1. “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән беррәттән, халыкның җирле үзидарәне турыдан-туры тормышка ашыруның башка формалары һәм аларны тормышка ашыруда катнашуында гражданнар җирле үзидарәне тормышка ашыруның башка төр формаларында, Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы законнарына каршы килмәгән очракта, катнашырга хокуклы.

2. Җирлек халкының җирле үзидарәне турыдан-туры тормышка ашыруы һәм халыкның җирле үзидарәне тормышка ашыруда катнашуы законлылык, үз теләгең белән катнашу принципларына нигезләнә.

Җирле үзидарә органнары һәм Җирлек җирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары Җирлек халкының җирле үзидарәне турыдан-туры тормышка ашыруы һәм халыкның җирле үзидарәне тормышка ашыруда катнашуында халыкка ярдәм күрсәтергә тиеш.

III БҮЛЕК. ҖИРЛЕК СОВЕТЫ

30 статья. Җирлек Советы – Җирлекнең җирле үзидарә вәкиллекле органы

1. Җирлек Советы - җирле үзидарәнең даими гамәлдәге коллегиаль вәкиллекле сайлап куелган органы булып тора.

2. Җирлек Советының рәсми исеме – “Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Суыксы авыл җирлеге Советы”

3. Җирлек Советының вәкаләтлек вакыты – 5 ел.

4. Җирлек Советы Җирлектә яшәүчеләр белән хисаплашырга һәм контрольдә булырга тиеш.

5. Җирлек Советының мөһере һәм үзенең атамалары белән бланклары бар.

6. Җирлек Советы эшчәнлеген оештыруга тотылган акча Россия Федерациясе чыгымнар классификациясенә туры китереп җирлек бюджетында аерым юл белән карала.

31 статья. Җирлек Советы составы

1. Җирлек Советы муниципаль сайлауларда бер мандатлы сайлау округлары буенча сайлап куелган 7 депутаттан тора.

2.. Җирлек Советы аның составына Җирлек Советы билгеләгән саннан өчтән ике өлештән ким булмаган депутатларны сайлаганда хокуклы була.

32 статья. Җирлек Советы депутаты, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасы, Җирлек Башлыгы статусы

1. Җирлек Советы депутаты, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасы, Җирлек Башлыгы вәкаләтләре аны сайлап куйган көннән башлана һәм яңа чакырылыш Җирлек Советы эшен башлаган көннән туктатыла.

2. Җирлек Советы депутаты, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасы, Җирлек Башлыгы әлеге Устав белән билгеләнгән очраклардан кала, азат ителмәгән эшкә таянып депутат эшчәнлеген төп эш урынындагы хезмәт вазифалары белән берләштереп алып бара.

3. Җирлек Советы депутаты, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасы, Җирлек Башлыгы статусы белән бәйле чикләүләр федераль законнар белән билгеләнә.

4. Җирлек Советы депутатына, җирле үзидарә органының сайлаулы органын әгъзасына, Җирлек Башлыгына үзенең вәкаләтләрен тормышка ашыру өчен Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, Җирлек Советы карарларына туры китереп шартлар тудырыла.

5. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары бинада, махсус билгеләнгән урыннарда, шулай ук аларны үткәрү тормышны тәэмин итү объектларының, транспорт һәм иҗтимагый инфраструктура, элемтә эшчәнлеген бозуга китермәгән, җәяүлеләр һәм транспорт йөрешенә, яки гражданнарның торак йортларга, транспорт һәм иҗтимагый инфраструктура объектларына керү юлларында комачаулык тудырмаган шартларда, ишегаллары эчендәге территорияләрдә үткәрелә. Мондый очрашулар турында тиешле муниципаль берәмлекнең җирле үзидарә органнарына белдерү таләп ителми. Шул ук вакытта депутат күрсәтелгән органнарга алдан ук аларны үткәрү вакыты һәм урыны турында хәбәр итергә хокуклы. Әлеге очрашулар турында Татарстан Республикасы башкарма хакимият органнарына яки җирле үзидарә органнарына хәбәр итү таләп ителми. Шул ук вакытта Җирлек Советы депутаты күрсәтелгән органнарны аларны уздыруның датасы һәм вакыты турынла алдан хәбәр итәргә хокуклы.

6. Җирлек Башкарма комитеты сайлаучылар белән очрашу үткәрү өчен махсус бүлеп бирелгән урыннарны билгелиләр, шулай ук сайлаучылар белән очрашу өчен бирелгән биналарның исемлеген һәм аларның бирелү тәртибен билгелиләр.

7. Депутатның сайлаучылар белән очрашулары җыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турында Россия Федерациясе законнары белән туры китереп халык алдындагы чара формасында үткәрелә.

8. Җыелышлар, митинглар, демонстрацияләр, йөрешләр һәм пикетлар турында Россия Федерациясе законы нигезендә, депутатның халык алдындагы чара формасында оештырылган һәм үткәрелгән сайлаучылар белән очрашуларына каршы килүгә Россия Федерациясе законы нигезендә белән туры китереп административ җаваплылык каралган.

9. Җирлек Советы депутаты, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасы, Җирлек Башлыгы "Коррупциягә каршы тору турында", 2008 нче ел, 25 нче декабрь, 273-ФЗ Федераль законда, "Дәүләт вазифасын башкаручы затларның кереме белән чыгымы туры килүен тикшерү турында", 2012 нче ел, 3 нче декабрь, 230- ФЗ Федераль законда, "Аерым категория затларның Россия территориясеннән читтә урнашкан банкларында счёт (вклад) ачырга һәм акча, кыйммәтле әйберләр сакларга, чит ил финанс инструментларын алу һәм (яки) куллануны тыю турында", 2013 ел, 7 нче май, 79-ФЗ Федераль законда билгеләнгән тәртиптә чикләүләр һәм тыюларны тотарга тиеш.

10. Россия Федерациясенең коррупциягә каршы тору турында законы нигезендә тәкъдим ителә торган Җирлек Советы депутатының, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасының, Җирлек Башлыгының керемнәре, чыгымнары, милек һәм милек характерындагы йөкләмәләре турында тапшырылган мәгълуматларының дөреслеге һәм тулы булуын тикшерү Татарстан Республикасы законы билгеләгән тәртиптә Татарстан Республикасы Президенты (Татарстан Республикасы Премьер-министры) карары буенча үткәрелә.

11. Бу статьяның 10 өлешенә туры китереп үткәрелгән тикшерү вакытында “Коррупциягә каршы тору турында”, 2008 нче ел, 25 нче декабрь, 273-ФЗ Федераль законда, “Дәүләт вазифасын башкаручы затларның кереме белән чыгымы туры килүен тикшерү турында”, 2012 нче ел, 3 нче декабрь, 230- ФЗ Федераль законда, “Аерым категория затларның Россия территориясеннән читтә урнашкан банкларында счёт (вклад) ачырга һәм акча, кыйммәтле әйберләр сакларга, чит ил финанс инструментларын алу һәм (яки) куллануны тыю турында”, 2013 ел, 7 нче май, 79-ФЗ Федераль законда билгеләнгән чикләүләр һәм тыюларны сакламау һәм вазифаларын үтәмәү турында фактлар ачыкланганда, Татарстан Республикасы Президенты (Татарстан Республикасы Премьер министры) тиешле карар кабул итү өчен җирде үзидарә органына, яки судка җирлек Советы депутатының, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасының, Җирлек Башлыгының, җирле үзидарәнең башка сайлаучы вазыйфаи затының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында гаризасы белән мөрәҗәгать итә.

12. Җирлек Советы депутатының, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасының, Җирлек Башлыгының, аларнын хатыны (иренен) керемнәре, чыгымнары, милек һәм милек характерындагы йөкләмәләре турында тапшырылган мәгълуматларының дөрес һәм тулы булмаган очракта, тубэндэге чаралар кулланылырга момкин:

1) кисэту;

2) депутатны, җирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасын муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органында, җирле үзидарәнең сайланулы органында вазыйфадан азат итү, аның вәкаләтләре вакыты беткәнче, муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органында, җирле үзидарәнең сайланулы органында вазыйфа биләүдән мәхрүм итү;

3) җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасының, Җирлек Башлыгының, җирле үзидарәнең башка сайлаучы вазыйфаи затының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату;

4) вәкаләтләре срогы тәмамланганчы муниципаль берәмлекнең вәкиллекле органында, җирле үзидарәнең сайланулы органында вазыйфа биләүне тыю;

5) вәкаләтләр срогы тәмамланганчы даими нигездә үтәүне тыю;

13. Депутатка, җирле үзидарәнең сайланулы органы әгъзасына, җирле үзидарәнең сайланулы вазыйфаи затына әлеге статьяның 12 өлешендә күрсәтелгән җаваплылык чараларын куллану турында Карар кабул итү тәртибе Татарстан Республикасы Законы нигезендә муниципаль хокукый акт белән билгеләнә.

14. Муниципаль вазыйфаларны башкаручы шәхесләрнең керемнәре, чыгымнары, мөлкәте һәм мөлкәт характерындагы йөкләмәләре турында мәгълүматлар җирле үзидарә органының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникация челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ һәм (яки) муниципаль хокук актлары белән билгеләнгән тәртиптә массакүләм мәгълумат чараларында урнаштырыла.

33 статья. Җирлек Советы депутатының сайлаучылар белән мөнәсәбәтләре

1. Җирлек Советы депутаты сайлаучылар белән, шулай ук аның сайлау территориясендә урнашкан предприятие, оешма, дәүләт һәм башка органнар коллективлары белән элемтәдә тора.

2. Җирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында җаваплы һәм хисап тота.

3. Җирлек Советы депутаты сайлаучылар алдында елга бер мәртәбәдән ким булмаган үз эшчәнлеге турында хисап тота, вакыт-вакыт Җирлек Советы эше хакында мәгълүмат бирә, шулай ук айга бер мзртәбәдән ким булмаган халыкны кабул итүләр алып бара.

4. Җирлек Советы депутаты законлы хокуклар, ирек һәм район халкы мәнфәгатьләрен тәэмин итү буенча законнар тарафыннан билгеләнгән чаралар күрергә, шулай ук алардан килгән тәкъдимнәрне, гаризаларны, шикаятьләрне карарга һәм анда күрсәтелгән мәсьәләләрне вакытында дөрес итеп чишәргә булышырга тиеш.

34 статья. Яңа сайланган Җирлек Советының эшен оештыру

1. Яңа чакырылыш Җирлек Советы беренче сессиягә сайланганнан соң, ун көннән дә артмаган срокта, билгеләнгән Җирлек Советы депутатларының ким дигәндә өчтән ике өлеше җыела. Сайлаулардан соң беренче район Советы киңәшмәсен Җирлек Башлыгы чакыра, ул булмаган очракта – Җирлекнең Сайлау комиссиясе.

2. Җирлек Советының сайлаулардан соң беренче сессиясен яңа Җирлек Башлыгы сайланганчы Җирлек Советының яшь буенча иң өлкән депутаты ача һәм алып бара.

35 статья. Җирлек Советы компетенциясе

1. Җирлек Советы компетенциясенә керәләр:

1) Уставны кабул итү һәм аңа үзгәрешләр һәм төзәтмәләр кертү;

2) законнар нигезендә Җирлек территориясендә гомуми мәҗбүри кагыйдәләр урнаштыру;

3) җирлек бюджетын һәм аның үтәлеше турында хисапны раслау;

4) Россия Федерациясе салымнары һәм җыемнары буенча законнар нигезендә җирле салымнарны һәм җыемнарны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгару;

5) җирлекнең социаль-икътисади стратегиясен раслау;

5.1) Россия Федерациясе һәм Татарстан Республикасы социаль-икътисади үсеше өстенлекләре һәм максатлары буенча, җирлекнең озак срокка максатларны һәм муниципаль идарә һәм социаль-икътисади үсеш бурычларын билгеләү;

5.2) җирле үзидарә органнары вәкаләтләренә кертелгән мәсьәләләр буенча стратегик планлыштыру документларын эшләп чыгару, карау, раслау (хуплау);

5.3) җирле үзидарә органнары белән расланган (хупланган) стратегик планлаштыру документларын мониторингы һәм контроле;

5.4) федераль законнар һәм муниципаль норматив хокукый актлар белән билгеләнгән стратегик планлаштыру өлкәсендә башка вәкаләтләр;

6) Җирлек чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору буенча инициатива чыгару;

7) Җирлек Советына депутатлар сайлауны билгеләү һәм Җирлек Советы депутатларын сайлау буенча сайлау округлары схемаларын раслау;

8) җирле референдумны билгеләү;

9) Җирлек Башлыгын билгеләү;

10) Җирлек Башлыгы урынбасарын билгеләү;

11) Биектау муниципаль районы Советына Җирлек Советы депутаталары арасыннан Җирлек вәкилен сайлау;

12) Җирлекнең Башкарма комитет структурасын раслау, аның хезмәткәрләренең иң чик күләмен урнаштыру;

13) Җирлекнең Сайлау комиссиясе әгъзаларын билгеләү;

14) Җирлекнең чикләрен үзгәртү, үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирү Җирлек Советы депутатын, җирле үзидарә органының сайлаулы органы әгъзасын, Җирлек Башлыгын кире чакыру буенча тавыш бирүне билгеләү;

15) Татарстан Республикасы Дәүләт Советына закон инициативасы хокукын тормышка ашыру;

16) Җирлек муниципаль милкендә булган милек белән идарә итү һәм гамәл кылу тәртибе;

17) муниципаль предприятие һәм учреждениеләрне төзү, үзгәртү һәм юкка чыгару турында карарлар кабул итү тәртибен билгеләү, шулай ук федераль законда башкача билгеләнмәгән булса, муниципаль предприятиеләрнең һәм учреждениеләрнең хезмәтенә тарифларны кую тәртибен һәм аларны куюны билгеләү;

18) Җирлекнең муниципальара хезмәттәшлекне оештыруда катнашу тәртибен билгеләү;

19) Җирлекнең җирле үзидарә органнары эшчәнлегенең материаль - техник тәртибен һәм оештыруны булдыруны билгеләү;

20) Җирлекнең Ревизия комиссиясен формалаштыру;
21) Җирлек башлыгын отставкага җибәрү турында карар кабул итү ;
22) Җирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслау;
23) Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм җирле үзидарә органнары вазыйфаи затларының җирле әһәмияткә ия мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрне башкаруын контрольдә тоту;
24) Җирлек бюджетыннан территориаль иҗтимагый үзидарәгә кирәкле чаралар бүлеп бирү шартларын һәм тәртибен билгеләү;
25) автоном коммерцияле булмаган оешмалар һәм фондлар формасында коммерцияле булмаган оешмалар төзү турында карар кабул итү;
26) үзенең массакүләм мәгълумат чараларын оештыру;
27) Җирлек Уставын һәм Җирлек Советы карарларын аңлату;
28) үзенең эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча Җирлек Советы Регламентын һәм башка карарларны кабул итү;
29) җирлек гражданнарының закон чыгару инициативасын тормышка ашыру тәртибен, территориаль иҗтимагый үзидарәне оештыру һәм тормышка ашыру тәртибен һәм җирлек бюджетыннан кирәкле чараларны бүлеп бирү тәртибен, һәм гражданнар конференциясе (делегатлар җыелышы) билгеләү тәртибен, гражданнар җыенын билгеләү;
30) Советның депутат комиссияләре составын оештыру, раслау һәм үзгәртү;
31) Җирлекнең территориаль планлаштыру документларын, Җирлекнең шәһәр төзелеше проектлары җирле нормативларын, Җирлек территориясендәге җирләрдән куллану һәм төзезелеш алып бару кагыйдәләрен, башка шәһәр төзелеше документларын, Россия Федерациясе Шәһәр төзелеше кодексы нигезендә раслау:
32) депутат сорауларын карау һәм алар буенча карарлар кабул итү;
33) Татарстан Республикасы Дәүләт Советында закон чыгару инициативасы хокукларын тормышка ашыра;
34) Җирлек Советы депутаты һәм Җирлек башлыгы урынына сайлаулар билшеләү турында карар кабул итү;
35) Җирлекнең муниципаль махсуслаштырылган торак фондыннан торак йортлар бирү тәртибен урнашыту;
36) муниципаль янгын сүндерү сагын оештыру турында карар кабул итү, Җирлек территориясендә муниципаль янгын сүндерү сагы эшчәнлегенең максатларын, бурычларын һәм оештыру тәртибен, аның башка төр янгын сагы төрләре белән хезмәттәшлек тәртибен билгеләү;
37) Җирлекнең торак пунктлары чикләрендә янгын сүндерү куркынычсызлыгы беренчел чараларын оештыру-хокукый, финанс һәм материаль-техник яктан тәэмин итү тәртибе турында карар кабул итү;
38) Җирлек территориясендә оборона өлкәсендә, үз компетенциясе чикләрендә, хәрби идарә органнары белән хезмәттәшлек итеп законнар үтәлүне тәэмин итү;
39) муниципаль район Советына җирлек Советы депутатлары арасыннан Җирлек вәкилен сайлау;
40) Совет, авыл Җирлеге Башкарма комитеты һәм күрсәтелгән органнар эшчәнлеге белән бәйле яки аларның карамагында булган оешмаларның мобилизациясен һәм мобилизацион әзерлеге белән җитәкчелек итү, тәэмин итү һәм оештыру;
41) җирле үзидарә органнарының сайлап куелган вазыйфаи затларына, җирле үзидарәнең сайлау органнары әгъзаларына, Җирлек Советы депутаталарына, муниципаль хезмәткәрләр һәм учреждение хезмәткәрләренә һөнәри белем бирү һәм өстәмә һөнәри белем бирү эшен оештыра;
42) Федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары тарафыннан Җирлекнең вәкиллекле органнары карамагындагы вәкаләтләр, шулай ук әлеге Устав белән Җирлек Советы компетенциясенә кагылышлы башка төр вәкаләтләр.

2. Җирлек Советы ел саен Җирлек Башлыгының эшчәнлеге, район Башкарма комитеты эшчәнлеге, башка Җирлек Башлыгы карамагында булган җирле үзидарә органнары эшчәнлеге нәтиҗәләре турында, шул исәптән Җирлек Советы тарафыннан куелган мәсьәләләрне дә хәл итү турында хисапларын тыңлый.

36 статья. Җирлек Советының эш тәртибе

1. Җирлек Советы эш тәртибе әлеге Устав һәм Җирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

2. Җирлек Советы эшчәнлегенең төп формасы булып Җирлек Советы компетенциясенә караган мәсьәләләрне хәл итүче киңәшмәләр тора.

3. Җирлек Советы киңәшмәсе Җирлек Советына сайланган депутатларның гомуми саны 50 проценттан да ким булмаса тулы хокуклы булып санала.

4. Җирлек Советының чираттагы киңәшмәләре зарурлык туган саен, ләкин өч айга бер тапкырдан да ким була алмый. Чираттан тыш киңәшмәләр Җирлек Башлыгы яки Җирлек Советына сайланган депутатлар төркеменең өчтән бер өлеше инициативасы белән чакырыла.

5. Совет киңәшмәләре Җирлек Башлыгы тарафыннан чакырыла. Җирлек Советы депутатлары һәм чакырылган затлар чираттагы киңәшмәнең вакыты, урыны һәм чираттагы киңәшмәнең көн тәртибендәге мәсьәләләре турында биш көннән дә ким булмаган срокта, ә чираттан тыш киңәшмәгә – бер көннән дә ким булмаган срокта хәбәр ителәләр.

6. Җирлек Советы киңәшмәләре ачык һәм белдереп үткәрелә. Җирлек Советының ачык утырышларында Җирлекнең теләсә кайсы кешесе катнаша ала.

Регламент белән каралган очракта, Җирлек Советы ябык утырышлар үткәрү турында карар кабул итергә хаклы, һәм анда Җирлек Советы чакырган затлар гына, шулай ук кануннарга туры китереп утырышта катнашырга хокукы булган затлар катнаша ала.

7. Җирлек Советының һәрбер киңәшмәсендә беркетмә алып барыла. Беркетмәгә дата, сессияне уздыру урыны һәм вакыты турында мәгълүматлар кертелә, каралучы барлык мәсьәләләр санап чыгыла һәм тавыш бирү нәтиҗәләрен күрсәтеп кабул ителгән балык карарлар теркәп куела. Җирлек Башлыгы Җирлек Советы киңәшмәсенең беркетмәсен имзалаганнан соң, аның белән Җирлекнең һәрбер кешесе таныша ала.

8. Җирлек Советы киңәшмәләрендә һәрбер депутат бер тавышка ия. Җирлек Советы депутаты үзенең тавыш бирергә хокукын шәхсән үзе гамәлгә ашыра. Җирлек Советы киңәшмәсендә тавыш бирү ачык рәвештә (шул исәптән исемләп тә) һәм ябык була ала. Әлеге тавыш бирү төрләрен куллану очраклары әлеге Устав, Җирлек Советы Регламенты белән билгеләнә.

37 статья. Җирлек Советы эшчәнлеген оештыру

1. Җирлек Советы эшчәнлеген оештыруны Җирлек Башлыгы тормышка ашыра.

2. Җирлек Советы регламенты белән билгеләнгәнчә, Җирлек Советы компетенциясенә караган мәсьәләләрне алдан карау һәм әзерләү өчен депутатлар арасыннан, Җирлек Башлыгы һәм аның урынбасарыннан кала, Җирлек Советы эшчәнлегенең төп юнәлешләре буенча даими комиссияләр оештыралар, шулай ук вакытлыча комиссияләр дә оештырылырга мөмкин (яки) Җирлек Советы эшчәнлегенң төп эш юнәлешләре буенча күрсәтелгән мәсьәләләрне әзерләү өчен җаваплы булган депутатларны билгелиләр. Депутат икедән дә күп булмаган даими комиссиядә эшләргә хокуклы.

3. Җирлек карамагына кертелгән муниципаль программалар, Җирлек Советы карарлары проекты, аеруча да әһәмиятле мәсьәләләр буенча фикер алышу өчен Җирлек Советы каршында аларны чишү буенча депутатлардан, Җирлек Башкарма комитеты вәкилләре, иҗтимагый төркемнәр, оешма һәм предприятеләр, белгечләр, экспертлар һәм

Җирлек халкыннан торган эшче, эксперт һәм башка киңәшмә төркемнәре оештырылырга мөмкин.

38 статья. Җирлек Советы тарафыннан контроль функцияләрен башкару

1. Җирлек Советы район территориясендә әлеге Уставның, Җирлек Советы тарафыннан кабул ителә торган норматив актларның, Җирлек бюджеты үтәлешен, бюджеттан тыш фонд чарарлары кулланылышын, Җирлек үсеше программалары үтәлешен, Җирлек Башкарма комитеты эшчәнлеген контрольдә тотуны гамәлгә ашыра.

2. Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм аларны вазыйфаи затлары тарафыннан законнарны, әлеге Уставны һәм башка норматив хокуый актларны кагыйдә бозу фактлары ачыкланса Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы карары нигезендә депутатлар арасыннан ачыкланган фактларны тикшерү өчен вакытлыча контроль комиссияләре оештырылырга мөмкин.

3. Законнар нигезендә, Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы инициативасы белән, Җирлек бюджеты чараларын максатчан куллану, муниципаль милекне эффектив куллану буенча тикшерүләр (ревизияләр) үткәрелергә мөмкин. Күрсәтелгән контроль һәм эксперт-аналитик чараларны уздыру тәртибе Җирлекнең ревизия комиссиясе тарафыннан билгеләнә.

4. Җирлек Башкарма комитеты, предприятие, учреждение, оешмалар, вазыйфаи затлар, территориаль иҗтимагый үзидарә органнары, закон белән башкасы билгеләнмәсә, Җирлек Советы, аның контроль комиссиясе, Җирлек Советы депутаты мөрәҗәгате буенча Җирлек Советы карамагында булган мәсьәләләр буенча соратылган мәгълүматны тәкъдим итәргә тиешле, законнарны, муниципаль норматив хокукый актларны бозган очракта кичекмәстән әлеге кагыйдә бозуларны бетерү буенча һәм гаепле затларны җаваплылыкка тарту буенча чаралар күрергә тиеш.

5. Җирлек Советы Җирлек Башлыгының аның эшчәнлеге, Җирлек Башкарма комитеты һәм башка ведомство карамагында булган җирле үзидарә органнары эшчәнлеге, шул исәптән Җирлек Советы белән куелган мәсьәләләрне хәл итү нәтиҗәләре буенча еллык хисабын тыңлый.

6. Җирлек Советы контроль функциясен тормышка ашырганда, Җирлек Башкарма комитетның финанс-хуҗалык һәм башкару-җитәкчелек итү эшчәнлегенә катнашырга тиеш түгел.

39 статья. Биектау муниципаль Советына Җирлек вәкилен сайлау

1. Җирлек вәкиле Биектау муниципаль районы Советына яшерен тавыш бирү юлы белән Җирлек Советы депутаталары арасыннан сайлана.

2. Билгеләнгән Җирлек Советы депутаталарының яртысыннан күбрәге тавыш биргән кандидат сайланган дип санала.

40 статья. Җирлек Советы вәкаләтләренең вакытыннан алда чыгуы

1. Җирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда чыгарга мөмкин:

1) Совет тарафыннан үзтаратылу буенча карар кабул итү. Шу лук вакытта үзтаратылу турында карар әлеге Устав белән билгеләнгән тәртиптә кабул ителә;

2) “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законы 73 статьясында билгеләнгән тәртиптә һәм нигезләр буенча үзтарату;

3) Татарстан Республикасы Югары суды тарафыннан Җирлек Советы депутаталар составының хокуклы түгеллеге турында карар үз көченә керсә, шул исәптән депутаталарны үз вәкаләтләрен төшерүләре белән бәйле рәвештә дә;

4) “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законга тәңгәл иттереп муниципаль берәмлекне үзгәртеп кору очрагында, шулай ук җирлекне гадиләштерү очрагында;

5) шәһәр округы белән кушылуы нәтиҗәсендә муниципаль берәмлек статусын югалту;

6) җирлек чикләрен үзгәртү яки җирлекнең шәһәр округы белән кушылуы нәтиҗәсендә җирлектә сайлаучылар саны 25 проценттан да күбрәккә артып киткән очракта;

7) карарны тормышка ашырганда кирәкле, гражданнарның турыдын-туры үз теләкләрен белдерү юлы белән кабул ителгән муниципаль норматив хокукый актны бастыру сроклары бозылганда;

2. Җирлек Советы вәкаләтләренең вакыттыннан алда туктатылуы аның депутатларының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатылуга китерә.

3. Җирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, вакытынна алда сайлаулар “Россия Федерациясе гражданнарының сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында”, 2002 елның 12 нче июнендәге 67-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнгән срокларда уздырыла.

41 статья. Җирлек Советын үзтарату буенча карар кабул итү тәртибе

1. Җирлек Советын үзтарату буенча карар Җирлек Башлыгы, Җирлек Советы депутатларының гомуми санының яртысыннан да әзрәк булмаган күләмдә депутатлар төркеме инициативасы белән кабул ителергә мөмкин.

2. Үзтарату буенча карар чыгару инициативасы чыгарылмаска мөмкин:

1) Җирлек Советы сайланганнан соң бер ел эчендә;

2) Җирлек бюжетын кабул итү вакытында һәм аның үтәлеше турында хисап расланган вакытта;

3) Җирлек Башлыгы вәкаләтләре алдан чыккан вакытта, яңа Җирлек Башлыгы сайланганчы.

3. Җирлек Советын үзтарату турында язма тәкъдим үзтарату мотивларын үз эченә алырга, шулай ук аңа үзтарату сәбәпләре нигезләнгән башка төр материаллар да кертелергә мөмкин.

4. Үзтарату турында мәсьәләне алдан карау өчен Җирлек Советы депутатлары арасыннан комиссия төзелә. Җирлек Советы яки Җирлек Башлыгы карары нигезендә Җирлек Советын үзтарату турында мәсьәлә гавами тыңлауларга чыгарылырга мөмкин.

5. Район Советы үзтарату мәсьәләсен карау дәвамлылыгы Җирлек Советы депутатлары һәм Җирлек халкы тарафыннан үзтарату инициативасы буенча барлык хәлләрне һәм дәлилләрне һәръяклап һәм объектив рәвештә карауны гарнатияләргә тиеш. Үзтарату турында карар үзтарату турында инициатива чыгарылганнан соң ике ай дәвамында кабул ителергә мөмкин.

6. Җирлек Советын үзтарату турында карар Җирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынннан кимендә өчтән икесенең күпчелек тавыш белән яшерен тавыш бирү юлы белән кабул ителә.

7. Җирлек Советы тарафыннан үзтарату турында тәкъдимне кире какканнан соң, үзтарату турында чираттагы инициатива үзтарату мәсьәләсе буенча тавыш бирү көненнән ким дигандә бер елдан соң кабат чыгарылырга мөмкин.

42 статья. Җирлек Советы депутаты вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату

1. Җирлек Советы депутаты вәкаләтләре вакытыннан алда түбәндәге очракларда туктатыла:

1) үлгән очракта;

2) үз теләге буенча отставкага киткәндә;

3) суд тарафыннан хезмәткә яраксыз яки чикле эшкә яраклы дип табылса;

4) суд тарафыннан билгесез юкка чыккан дип яки үлгән дип табылса;

5) аңа карата гаепләү суд карары законлы көченә керсә;

6) Россия Федерациясе чикләренә яшәргә китсә;

7) Россия Федерациясе гражданины булудан туктау, Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы чит ил гражданины булудан туктау, әлеге килешү нигезендә чит ил гражданины җирле үзидарә органнарына сайланырга, Россия Федерациясе гражданинының Россия Федерациясе белән халыкара килешүдә катнашмаган чит ил территориясендә яшәргә хокуклы икәнен дәлилләүче, чит ил гражданины гражданлыгы алырга, тору өчен рөхсәт яки башка төр документ алырга хокуклы, шуның белән бәйле рәвештә чит ил гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданины җирле үзидарә органнарына сайлана алу хокукына ия.

8) сайлаучылар тарафыннан чакыртып алынса;

9) Җирлек Советы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылса;

10) хәрби хезмәткә алынса яки аны алыштыра торган альтернатив граждан хезмәтенә алынса;

11) "Россия Федерациясендә җирле үзидарәләрне оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 елны; 6 нчы октябрендәге 131-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән билгеләгән чикләүләрне үтәмәү;

12) "Коррупциягә каршы тору турында" 2008 ел, 25 нче декабрь 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның. керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" 2012 ел, 3 нче декабрь 230- ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категория затларына Россия Федерациясе территориясе чикләрендә урнашкан чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачуны яки булдыруны, тере акча чаралары һәм кыйммәтләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында" 2013 ел, 7 нче май 79-ФЗ номерлы Федераль законнары тарафыннан билгеләнгән чикләүләр, тыюларны һәм вазыйфаларны башкармау;

13) федераль законнар белән билгеләнгән башка очракларда.

2. Җирлек Советы депутатының вәкаләтләрен туктату турындагы карар бу статьяның 1 өлешенең 1-8, 10-12 пунктларында күрсәтелгән очракларда депутат вәкаләтләре туктатылган көннән соң, 30 көннән дә соңга калмыйча Җирлек Советы тарафыннан кабул ителә, әгәр бу очрак Җирлек Советы сессияләре арасында булса, өч айдан да соңга калмыйча кабул ителә.

3. Җирлек Советы депутатының вәкаләтләре бу маддәнең 1 өлешенең 9 пунктында күрсәтелгән очракларда Җирлек Советы депутатының вәкаләтләре вакытынна алда туктатылган көннән соң туктатыла.

4. Җирлек Советы депутатының вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылса, депутатны өстәмә сайлаулар федераль канун, Татарстан Республикасы Сайлау кодексы белән туры китереп билгеләнә.

5. Татарстан Республикасы Президенты җирлек Советы депутатының вәкаләтләрен вакытыннан алда туктату турында гариза белән мөрәҗәгать иткән очракта вәкаләтләрне вакытыннан алда туктатуга нигез булып җирлек Советына әлеге гариза кергән көн санала.

IV бүлек. ҖИРЛЕК БАШЛЫГЫ

43 статья. Җирлек Башлыгы – Җирлекнең югары вазыйфаи заты

1. Җирлек Башлыгы җирлекнең югары вазыйфаи заты булып санала

2. Җирлек Башлыгы Җирлек Советы тарафыннан сайлана һәм аның рәисе булып санала.

3. Җирлек Башлыгы вазыйфасының рәсми исеме – "Татарстан Республикасы "Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге Башлыгы". Җирлек Башлыгы үз вәкаләтләрен даими нигездә алып бара.

4. Җирлек Башлыгы вазыйфасы буенча Биектау муниципаль районы Советы депутаты булып тора.

5. Җирлек Башлыгы берьлы Җирлек Советын да, Җирлек Башкарма комитетын да җитәкли.

6. Җирлек Башлыгы җирлек халкы һәм Советы контроле астында турыдан-туры хисап тота.

44 статья. Җирлек Башлыгын сайлау тәртибе

1. Җирлек Башлыгы яңа сайланган Җирлек Советының беренче утырышында Җирлек Советы депутатлары арасыннан яшерен тавыш бирү юлы белән, әгәр дә Җирлек Советы тарафыннан башкача тавыш бирү тәртибе билгеләмәгән булса, Җирлек Советы вәкаләте вакытына сайлана.

Җирлек Башлыгын сайлау Җирлек Советы депутатлары күрсәткән кандидатлар арасыннан, шул исәптән Җирлек халкы, иҗтимагый оешмалар, Татарстан Республикасы Президенты тәкъдимнәре нигезендә сайлана.

2. Җирлек Советы депутаты Җирлек башлыгы дип сайланган булып санала, әгәр дә аны сайлау өчен Җирлек Советы депутатларының билгеләнгән санынннан яртысыннан күбрәге аны сайлау өчен тавыш бирсә сайланган дип санала.

3. Сайланганнан соң Җирлек Башлыгы түбәндәгечә ант бирә:

"Миңа йөкләнгән Җирлек Башлыгының зур бурычларын тормышка ашырганда Россия Федерациясе Конституциясен һәм законнарын, Татарстан Республикасы Конституциясен һәм законнарын, Җирлек Уставын үтәргә, Җирлек кешеләренең мул тормышын тәэмин итү өчен бөтен белемемне һәм көчемне куярга, кеше һәм гражданин хокукларын сакларга ант итәм".

45 статья. Җирлек Башлыгы статусы

1. Җирлек Башлыгы даими нигездә эшли.

2. Җирлек Башлыгын Биектау муниципаль районы Советына даими нигездә башкаручы вазыйфага сайланган очракта, ул җирлек Башлыгы вазыйфаларын азат ителмәгән нигездә тормышка ашыра.

3. Җирлек Башлыгы үзенең эшчәнлегендә, әлеге Устав һәм федераль закон нигезендә, Җирлек Советына һәм Җирлектә яшәүче халык контрольлегендә һәм хисабында.

4. Җирлек Башлыгы елга бер тапкыр Җирлек Советына үзенең эшчәнлеге нәтиҗәләре, Җирлек Башкарма комитеты һәм башка ведомство карамагында булган җирле үзидарә органнары эшчәнлеге нәтиҗәләре турында, шул исәптән җирлек Советы куйган мәсьәләләрне чишү турында еллык отчётларын тәкъдим итә.

5. Җирлек Башлыгы "Коррупциягә каршы тору турында" 2008 ел, 25 нче декабрь 273-ФЗ номерлы Федераль закон, "Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның. керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында" 2012 ел, 3 нче декабрь 230- ФЗ номерлы Федераль закон, "Аерым категория затларына Россия Федерациясе территориясе чикләрендә урнашкан чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачуны яки булдыруны, тере акча чаралары һәм кыйммәтләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында" 2013 ел, 7 нче май 79-ФЗ номерлы Федераль законнары тарафыннан билгеләнгән чикләүләр, тыюларны тотарга һәм вазыйфаларны башкарырга тиеш.

46 статья. Җирлек Башлыгы вәкаләтләре

1. Җирлек Башлыгы үзенең вәкаләтләре кысаларында:

1) Җирлекне башка муниципаль берәмлекләрнең җирле үзидарә органнары, дәүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкъдим итә, Җирлек исеменнән ышанычнамәсез эш итә;

2) Җирлек Советы эшен оештыра, Җирлек Советы сессияләрен чакыра һәм аларда рәислек итә, Җирлекнең чираттан тыш утырышын чакырырга хокуклы;

3) әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә, Җирлек Советы кабул иткән норматив хокукый актларны имзалый һәм халыкка җиткерә;

4) үзенең вәкаләтләре чикләрендә Җирлек Советы эшчәнлеге мәсьәләләре буенча хокукый актлар чыгара;

5) Җирлек Советы эшендә җәмәгатьчелек фикерен исәпкә алуны һәм ачыклыкны тәэмин итү буенча чаралар кабул итә;

6) гражданнарны кабул итүне, аларның мөрәҗәгатьләрен, гаризаларын һәм шикаятьләрен карауны оештыра;

7) Җирлек Советы сессиясе беркетмәләрен имзалый;

8) Җирлек Советы аппараты эше белән җитәкчелек итүне оештыра;

9) Җирлек Советының контрольлек итү вәкаләтләрен координацияли;

10) үзенең вәкаләтләре кысаларында расланган бюджет нигезендә Җирлек чаралары белән җитәкчелек итә; район Советын тоту һәм эшчәнлеген тәэмин итү чыгымнары өчен район бюджетында каралган чараларны бүлүче булып тора;

11) законнар һәм әлеге Устав нигезендә, гражданнарның турыдын-туры теләк белдерүләре юлы белән кабул ителгән Җирлек Советы карары хокукый актын кабул итүне тәэмин итә;

12) Җирлек җирле үзидарәсе органнарының Җирлек территориясендә эшләүче федераль башкарма хакимият органының территориаль органы, башка федераль органнар, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән кирәкле үзара бәйләнешне тәэмин итә;

13) Җирлек исеменнән дәүләт хакимияте органнары, башка муниципаль берәмлекләрнең җирле үзидарә органнары белән икътисади һәм социаль-мәдәни өлкәләрдә килешүләр төзи, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белән үзара мөнәсәбәтләр турында килешү төзи;

14) җирле үзидарә органнары тарафыннан җирле әһәмияткә ия мәсьәләләрне чишү вәкаләтләрен һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән җирле үзидарә органнарына тапшырылган кайбер дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәэмин итә;

15) Җирлек Башкарма комитеты эшчәнлеге белән берялгызы җитәкчелек итә, һәм Җирлек Башкарма комитеты компетенциясенә керүче вәкаләтләрнең үтәлеше өчен шәхси җаваплылык тота;

16) Җирлек Башкарма комитетын Җирлек Советы, башка Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм муниципаль берәмлекләр, дәүләт хакимияте органнары, гражданнар һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләрдә тәкъдим итә;

17) Җирлек Советы каравына Җирлек бюджеты Проектын һәм аның үтәлеше турында хисап тәкъдим итә;

18) «Россия Федерациясендә дәүләт-шәхси партнерлыгы, муниципаль-шәхси партнерлык турында һәм Россия Федерациясе аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында", 2015 елның 13 нче июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә муниицпаль-шәхси партнерлык өлкәсендә вәкаләтләрне тормышка ашырырга вәкаләтле җирле үзидарә органын ачыклый;

19) Җирлек Советы каравына Башкарма комитет структурасы проектын кертә, расланган структура нигезендә, хезмәткәрләрнең соңгы чик санын һәм билгеләнгән хезмәт хакы фонды нигезендә Җирлек Башкарма комитеты штатлы расписаниесен раслый;

20) муниципаль хезмәткәрләрне һәм Җирлек Башкарма комитетының башка эшчеләрен вазыйфаларына билгели һәм азат итә, аларның эшчәнлеген контрольдә тота, аларга карата бүләкләү чаралары һәм дисциплинар җаваплылык куллана;

21) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны Җирлекнең җирле үзидарә органнарына биргән вәкаләтләрне Җирлек Башкарма комитеты тарафыннан гамәлгә ашыруны тәэмин итә;

аларның үтәлеше өчен шәхси җаваплылык тота, билгеле законнар буенча йөкләнгән дәүләт вәкаләтләре белән бәйле мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;

22) Җирлек Башкарма комитеты компетенциясенә керүче, җирле әһәмияткә ия мәсьәләләр буенча хокукый актлар, шулай ук Җирлек Башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләр буенча хокукый актлар чыгара;

23) Җирлек Советына үзенең эшчәнлеге нәтиҗәләре, Җирлек Башкарма комитеты һәм башка ведомство карамагында булган җирле үзидарә органнары эшчәнлеге нәтиҗәләре турында, шул исәптән җирлек Советы куйган мәсьәләләрне чишү турында еллык отчётларын тәкъдим итә.

24) Җирлек Башкарма комитеты эшчәнлеге турында халыкка һәрдаим мәгълүмат бирә, Җирлек Башкарма комитеты хезмәткәрләре тарафыннан гражданнарны кабул итүне оештыра, айга бер мәртәбәдән дә ким түгел гражданнарны шәхсән үзе кабул итүне гамәлгә ашыра, гражданнарның тәкъдимнәрен, гариза һәм шикаятьләрен карый, алар буенча карар кабул итә;

25) дәүләт һәм башка органнарда Җирлек мәнфәгатьләрен кайгырту һәм саклау буенча чарарлар күрүне тәэмин итә, Җирлек Башкарма комитеты исеменнән судка гаризалар тапшыра, ышанычнамәләр бирә;

26) җирлек территориясендә гражданнар оборонасы белән җитәкчелек итә;

27) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары тарафыннан Җирлек Башлыгы карамагына тапшырылган вәкаләтләрне, шулай ук әлеге Устав, Җирлек Советы карарлары белнә Җирлек Башлыгы компетенциясенә кертелгән башка төр вәкаләтләрне башкара.

2. Җирлек башлыгы вакытлыча булмаган яки вәкаләтләре вакытыннан алда туктатлган очракта, әлеге мәсьәлә буенча махсус чыгарылган хокукый акт нигезендә, Җирлекнең җирле үзидарә вазыйфаи заты аның вәкаләтләрен тулы күләмдә башкара.

3. Җирлек Башлыгы Җирлек Советына үзенең эшчәнлеге, башкарма комитет эшчәнлеге турында, шул исәптән исәптән җирлек Советы куйган мәсьәләләрне чишү турында еллык отчётларын тәкъдим итә.

47 статья. Җирлек Башлыгы урынбасары

1. Җирлек Башлыгы урынбасары Җирлек Башлыгы тәкъдиме белән Җирлек Советы депутатлары арасыннан сайлана.

2. Җирлек Башлыгы урынбасары Җирлек Советы тарафыннан башка тавыш бирү тәртибе билгеләнмәгән булса, яшерен тавыш бирү юлы белән сайлана.

3. Җирлек Советы депутаты сайланган Җирлек Башлыгы урынбасары дип, әгәр дә аны сайлау өчен Җирлек Советында билгеләнгән депутатларның яртысыннан күбрәге тавыш бирсә атала.

4. Җирлек Башлыгы урынбасары Җирлек Советы Регламенты билгеләгән бурычларга тәңгәл итеп функцияләрен башкара, Җирлек Башлыгы йөкләмәләрен үти.

Җирлек Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган очракта, яисә аңа карата суд карары белән сакка алу яки вазыйфадан вакытлыча читләштерү рәвешендә процессуаль мәҗбүр итү чаралары кулланылса, ул вакытлыча булмаса (авыру яки түләүле члга китү сәбәпле) яки аның тарафыннан үз вәкаләтләрен тормышка ашырырга мөмкин булмаса, аның вәкаләтләрен вакытлыча Җирлек Башлыгы урынбасары башкара.

5. Җирлек Башлыгы урынбасары үзенең вәкаләтләрен даими булмаган нигездә тормышка ашыра, әлеге Уставның 44 статьясы 2 бүлегендәге очрактан кала.

6. Җирлек Башлыгы урынбасары вәкаләтләре вакытыннан алда әлеге Уставның 41 статьясы нигезендә туктатыла.

7. Җирлек башлыгы урынбасары теләсә кайсы вакытта Җирлек Советы инициативасы яки Җирлек Советында билгеләнгән депутатларның өчтән береннән дә ким булмаган санда депутаталар төркеме белән вазыйфасыннан алынырга мөмкин. Җирлек башлыгы урынбасарын чакырып алу карары Җирлек Советында билгеләнгән депутатларның күпчелек тавыш бирүе белән кабул ителә.

8. Җирлек Башлыгы урынбасары “Коррупциягә каршы тору турында” 2008 ел, 25 нче декабрь 273-ФЗ номерлы Федераль закон, “Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның. керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында” 2012 ел, 3 нче декабрь 230- ФЗ номерлы Федераль закон, “Аерым категория затларына Россия Федерациясе территориясе чикләрендә урнашкан чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачуны яки булдыруны, тере акча чаралары һәм кыйммәтләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында” 2013 ел, 7 нче май 79-ФЗ номерлы Федераль законнары тарафыннан билгеләнгән чикләүләр, тыюларны тотарга һәм вазыйфаларны башкарырга тиеш.

9. Җирлек Башлыгы урынбасарының вәкаләтләрен тормышка ашыру гарантиясе әлеге Устав белән, федераль законнар һәм Татарстан Респуюликасы законнары белән билгеләнә.

48 статья. Җирлек Башлыгы вәкаләтләренең вакытыннан алда туктатылуы

1. Җирлек Башлыгы вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылу сәбәпләре:

1) үлеме;

2) үз теләге белән отставкага китү;

3) “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74.1 статьясы нигезендә отставкага җибәрү;

4) “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 74 статьясы нигезендә вазыйфадан баш тарту;

5) суд тарафыннан эшкә сәләтсез яки эшкә өлешчә сәләтсез дип танылуы;

6) суд тарафыннан хәбәрсез булмавы яки үлгән дип хәбәр ителүе;

7) судның аңа карата булган гаепләү хөкем карарының законлы көченә керүе;

8) тору өчен Россия Федерациясе чикләреннән чыгу;

9) Россия Федерациясе гражданины булудан туктау, Россия Федерациясе халыкара килешүендә катнашучы чит ил гражданины булудан туктау, әлеге килешү нигезендә чит ил гражданины җирле үзидарә органнарына сайланырга, Россия Федерациясе гражданинының Россия Федерациясе белән халыкара килешүдә катнашмаган чит ил территориясендә яшәргә хокуклы икәнен дәлилләүче, чит ил гражданины гражданлыгы алырга, тору өчен рөхсәт яки башка төр документ алырга хокуклы, шуның белән бәйле рәвештә чит ил гражданлыгы булган Россия Федерациясе гражданины җирле үзидарә органнарына сайлана алу хокукына ия.

10) сайлаучылар тарафыннан кире чакыртып алу;

11) сәламәтлеге буенча Җирлек Башлыгы вәкаләтләрен башкара алмавы турында суд тәртибендә билгеләнсә;

12) “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 13 статьясына туры китереп тормышка ашырылган, Җирлекне үзгәртеп кору, шулай ук Җирлекне бетергән очракта;

13) шәһәр округы белән кушылуы нәтиҗәсендә Җирлекнең муниципаль берәмлек статусын югалту;

14) Җирлек чикләрен үзгәртү яки Җирлекне муниципаль берәмлек белән кушылуы нәтиҗәсендә Җирлектә сайлаучылар саны 25 процентган да күбрәккә артып киткән очракта;

15) карарны тормышка ашырганда кирәкле, гражданнарның турыдын-туры үз теләкләрен белдерү юлы белән кабул ителгән муниципаль норматив хокукый актны бастыру сроклары бозылганда;

16) “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законда гы һәм башка законнардагы чикләүләрне үтәмәү;

17) “Коррупциягә каршы тору турында” 2008 ел, 25 нче декабрь 273-ФЗ номерлы Федераль закон, “Дәүләт вазыйфаларын биләүче затларның һәм башка затларның чыгымнары аларның. керемнәренә туры килүен тикшереп тору турында” 2012 ел, 3 нче декабрь 230- ФЗ номерлы Федераль закон, “Аерым категория затларына Россия Федерациясе территориясе чикләрендә урнашкан чит ил банкларында счетлар (вкладлар) ачуны яки булдыруны, тере акча чаралары һәм кыйммәтләр саклауны, чит ил финанс инструментларына ия булуны һәм (яки) алардан файдалануны тыю турында” 2013 ел, 7 нче май 79-ФЗ номерлы Федераль законнары тарафыннан билгеләнгән чикләүләр, тыюларны һәм вазыйфаларны башкармау.

2. Җирлек Башлыгы вәкаләтләрен әлеге статьяның 1 бүлеге 1-11 пунктларында күрсәтелгән нигезхләр буенча, вакытыннан алда туктатылган очракта яңа Җирлек Башлыгын сайлау мондый вәкаләтлек туктатылган көннән соң кимендә алты айдан соңга калмыйча сайлана.

Шул ук вакытта җирлек Советы вәкаләтләре вакыты чыгарга алты айдан ким вакыт калган булса, җирлек Советы составыннан җирлек башлыгын сайлау яңа сайланган җирлек Советының беренче утырышында тормышка ашырыла.

3. Җирлек Советы карары белән җирлек Башлыгын вазифадан азат итү турында хокукый акт рәсми рәвештә кабул ителгәннән соң Җирлек Башлыгы әлеге карар рәсми рәвештә бастырылып чыкканнан соң 10 көн дәвамында судка шикаять бирергә хокуклы. Суд шикаять кертелгән көннән соң 10 көннән дә соңга калмыйча аны карарга һәм карар кабул итзргән тиеш.

Татарстан Республикасы Президенты (Татарстан Республикасы Премьер Министры) карары белән җирлек Башлыгын вазифадан азат итү турында хокукый акт рәсми рәвештә бастырылып чыккан көннән Җирлек Башлыгы 10 көн дәвамында судка шикаять бирергә хокуклы. Суд шикаять кертелгән көннән соң 10 көннән дә соңга калмыйча аны карарга һәм карар кабул итзргән тиеш.

4. Татарстан Республикасы Президентының (Татарстан Республикасы Премьер Министры) җирлек Башлыгын вазифадан азат итү турында хокук акты нигезендә, яки җирлек Советының җирлек Башлыгын отставкага җибәрү турында карары нигезендә вәкаләтләре вакытыннан алда туктатылган җирлек Башлыгы әлеге хокук актын яки карарны суд тәртибендә шикаять бирә, суд карары законлы көченә кермичә җирлек Советы үзенең составыннан сайлана торган җирлек башлыгын сайлау турында карар кабул итергә хаклы түгел.

V бүлек. ҖИРЛЕКНЕҢ БАШКАРМА КОМИТЕТЫ

49 статья. Җирлек Башкарма комитеты - Җирлек җирле үзидарәсенең башкарма-боеру органы

1. Җирлек Башкарма комитеты - Җирлек җирле үзидарәсенең башкарма-боеру органы булып тора.

2. Җирлек Башкарма комитетының рәсми исеме – «Татарстан Республикасы Биектау муниципаль районы Ташлы Кавал авыл җирлеге Башкарма комитеты»

3. Җирлек Башкарма комитеты Җирлек Советы белән хисаплашырга һәм контрольдә булырга тиеш.

4. Җирлек Башкарма комитетның мөһере һәм үзенең атамалары һәм билгеләнгән үрнәктә Җирлек гербы сурәте белән бланклары, шулай ук аңа тапшырылган гражданлык хәле актларын дәүләт регистрациясе үткәрү вәкаләтләрен тормышка ашыру өчен Россия Федерациясе гербы сурәте белән мөһере бар.

5. Җирлек Башкарма комитеты эшчәнлеген оештыруга тотылган акча Россия Федерациясе чыгымнар классификациясенә туры китереп җирлек бюджетында аерым юл белән карала.

50 статья. Җирлекнең Башкарма комитеты структурасы

1. Башкарма комитет структурасы Җирлек Советы тарафыннан Җирлек Башкарма комитеты Башлыгы тәкъдим итүе буенча раслана.

2. Җирлек Башкарма комитеты структурасына Җирлек Башкарма комитеты Җитәкчесе – Җирлек Башлыгы, Башкарма комитет сәркатибе, Башкарма комитетның башка вазыйфаи затлар һәм өлкә (функциональ) органнары шәхесләре керә.

51 статья. Җирлек Башкарма комитеты вәкаләтләре

Башкарма комитет түбәндәге бюджет вәкаләтләрен башкара:

1) планлаштыру, бюджет, финанслар һәм исәп өлкәсендә:

- Җирлек бюджетын эшләп чыгара;

- Җирлек бюджеты үтәлешен тәэмин итә; Җирлек үсешенең социаль-икътисади стратегиясен башкаруны оештыра;

- Җирлек бюджеты үтәлеше турында, Җирлек үсеше социаль-икътисади стратегиясе турында хисап әзерли;

- җирлекнең социаль өлкәсе, икътисади хәлен характерлаучы статистик мәгълүматлар җыюны оештыра һәм күрсәтелгән мәгълүматларны дәүләт хакимияте органнарына Россия Федерациясе Хөкүмәте билгеләгән тәртиптә тапшыра;

- “Россия Федерациясендә стратегик планлаштыру турында”, 2014 ел, 28 нче июнь, 172-ФЗ номерлы Федераль закон белән күз алдында тотылган стратегик планлаштыру өлкәсендә вәкаләтләрне тормышка ашыра;

2) муниципаль милек белән идарә итү, Җирлек территориясендәге предприятиеләр, учреждениеләр һәм оешмалар белән үзара мөнәсәбәтләр өлкәсендә:

- Җирлекнең муниципаль милкендә булган милек белән идарә итә, муниципаль милектә булган объектларны барлыкка китерү, алу, куллану һәм арендага бирү буенча мәсьәләләрне чишә;

- Җирлек Советы карары белән билгеләнә торган очракларда Җирлек Советына муниципаль милекне читләштерү, шул исәптән хосусыйлаштыру буенча тәкъдимнәр әзерли һәм раслауга кертә;

- муниципаль милектә булмаган предприятие, оешмалар белән Җирлекнең икътисади һәм социаль үсешендә хезмәттәшлек турында килешүләр төзи, Җирлек территориясендә төрле милек формасында булган халыкка хезмәт күрсәтү өлкәсендә эшләүче предприятиеләр оештыруга ярдәм итә;

- Җирлек Советы тарафыннан билгеләнгән тәртиптә муниципаль предприятие һәм учреждениеләр оештыра, аларның максатларын, шартларын һәм эшчәнлек тәртибен билгели, аларның уставларын раслый, муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс яктан тәэмин итүне оештыра, муниципаль предприятие һәм учреждениеләрне үзгәртеп кору, ликвидацияләү мәсьәләләрен хәл итә, аларның җитәкчеләрен контракт нигезендә билгели һәм биләгән вазыйфасыннан ала;

- муниципаль казна учреждениеләре эшчәнлеген финанс яктан тәэмин итүне оештыра һәм бюджет һәм автоном муниципаль учреждениеләр башкаручы муниципаль йөкләмәләрне финанс яктан тәэмин итә, шулай ук муниципаль ихтыяҗлар өчен товарлар, эшләр, хезмәт күрсәтүләр сатып ала;

- депутатларга сайлаучылар белән очрашу өчен махсус бүлеп бирелгән урыннарны билгели, шулай ук депутатларга сайлаучылары белән очрашулар үткәрү өчен махсус бүлеп бирелгән биналарның исемлеген һәм аларны бирү тәртибен ачыклый;

3) төзелеш, транспорт һәм элемтә өлкәсендә:

- халыкны элемтә хезмәте күрсәтү белән тәэмин итү өчен шартлар тудыруны тәэмин итә;

- Җирлек торак пунктлары чикләрендә урын өчен әһәмиятле булган автомобиль юлларына карата юл эшчәнлеген тормышка ашыра;

4) авыл хуҗалыгы һәм эшмәкәрлек үсеше өлкәсендә:

- авыл хуҗалыгы җитештерүе үсеше өчен һәм авыл хуҗалыгы продукциясе, чималы һәм азык-төлеге базарын киңәйтү өчен, кече һәм урта эшмәкәрлек үсеше өчен шартлар тудыра;

5) торак- коммуналь, көнкүреш, сәүдә һәм халыкка башка хезмәт күрсәтү өлкәсендә:

- халыкны җәмәгать туклануы, сәүдә, көнкүреш хезмәт күрсәтү белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра;

- халыкның ялын оештыру өчен һәм мәдәният оешмалары хезмәте белән тәэмин итү өчен шартлар тудыра;

- Җирлек территориясендә физик культураны, мәктәп спортын һәм массакүләм спортны үстерүгә шартлар булдыру, Җирлекнең рәсми физкультура-сәламәтләндерү һәм спорт чараларын уздыруны оештыра;

- Җирлек чикләрендә халыкны су белән тәэмин итү, су чыгару, Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән тәртиптә, үз вәкаләтләре кысаларында халыкны ягулык белән тәэмин итүне оештыра;

- күмү урыннарын карап тора, ритуаль хезмәтләрне оештыра;

- Җирлекнең Россия Федерациясе Хөкүмәте тарафыннан таләпләр куела торган, коммуналь инфраструктурасының комплекслы үсеш программаларын, транспорт инфраструктурасының комплекслы үсеше программаларын, социаль инфраструктураның комплекслы үсеше программаларын эшләп чыгара һәм раслый;

6) төзекләндерү өлкәсендә:

- каты коммуналь калдыкларны җыю (шул исәптән аерым җыю) һәм ташу буенча эшчәнлеген оештыра;

- Җирлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен раслый, аларны тотуны контролен тормышка ашыра, күрсәтелгән кагыйдәләр нигезендә Җирлек территориясен төзекләндерүне оештыра;

- түбәндәге чараларны үз эченә алучы Җирлек территориясен төзекләндерүне тормышка ашыра:

а) гомуми кулланылышта булган территорияләрне карап тоту һәм андый территорияләр белән куллану тәртибе;

б) фасадларның һәм биналарның чикләү торучы конструкцияләрнең, биналарның, корылмаларның тышкы рәвешен;

в) төзекләндерү элементларын проектлау, урнаштыру, карап тоту һәм кабаттан торгызу, шул исәптән җир эшләре башкарганнан соң;

г) муниципаль берәмлек территориясен яктыртуны оештыру, биналарның, корылмаларның архитектур яктыртуын да кертеп;

д) муниципаль берәмлек территориясен яшелләндерүне оештыру, торак пунктлар чикләрендә урнашкан үләннәр булган чирәмлекләрне, чәчәклекләрне һәм башка территорияләрне булдыру, карап тоту, кабаттан торгызу һәм саклау тәртибен кертеп;

е) муниципаль берәмлек территориясендә мәгълүматлар урнаштыру, шул исәптән урамнарның исемнәрен һәм йорт номерларын күрсәтеп күрсәткечләр, элмә такталар кую;

ж) балалар һәм спорт мәйданчыкларын, хайваннарны йөртү өчен мәйданчыкларны, машина кую урыннарын, кече архитектур формаларны урнаштыру һәм карап тоту;

з) җәяүле коммуникацияләр оештыру, шул исәптән җәяүлеләр юлы, аллеялар, юллар, сукмаклар;

и) муниципаль берәмлек территориясен билгеләнгән территория буйлап инвалидлар һәм халыкның башка аз мобильле төркемнәре бернинди тоткарлыксыз хәрәкәт итә алуын тәэмин итү максатыннан җиһазландыру;

к) муниципаль берәмлек территориясен җыештыру, шул исәптән кышкы чорда;

л) яңгыр сулары агуын оештыру;

м) җир эшләрен оештыру тәртибе;

н) биналарның, корлымаларны, җир кишәрлекләренең милек ияләре һәм (яки) законлы хуҗаларының (йортлар чикләре буенча җир кишәрлекләре булдырылган яки булдырылмаган күп фатирлы йортларда биналарның милек ияләре һәм (яки) законлы хуҗаларыннан кала) чиктәш территорияләрне карап тоту буенча каташу, шул исәптән финанс катнашу;

о) Россия Федерациясе субъекты законнары белән билгеләнгән тәртиптә, чиктәш территорияләрнең чикләрен билгеләү;

п) муниципаль берәмлек территорияләрен бәйрәмчә бизәү;

р) муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү буенча чараларны оештыру һәм тормышка ашыруда граданнарның катнашу тәртибе;

с) муниципаль берәмлек территориясен төзекләндерү кагыйдәләрен тотуның контролен тормышка ашыру.

- адреслау объектларына адреслар бирә, адресларны юк итә, үзгәртә, урам-юл челтәрләре элементларына исемнәр бирә (федераль әһәмияткә ия булган автомобиль юлларыннан кала, региональ автомобиль юллары яки муниципальара әһәмияткә ия булган юллардан кала), җирлек территорияләре чикләрендә планлаштыру структурасы элементлары исемнәрен бирә, шул исемнәрне үзгәртә, юк итә, дәүләт адреслар реестрында мәгълуматны урнаштыра;

- Җирлек халкының массакүләм ялын оештыру өчен шартлар тудыру һәм халыкның массакүләм ял урыннарын төзекләндерү, гражданнарга гомуми кулланылыштагы су объектларына һәм аларның яр кыры полосаларына ирекле керүне тәэмин итү;

7) гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклау, законлылыкны тәэмин итү, халыкны һәм территорияне гадәттән тыш чаралардан саклау өлкәсендә:

- Җирлек территориясендә кануннарның, дәүләт хакимияте органнарының һәм җирле үзидарә органнарының актларын саклауны, гражданнарның хокукларын һәм ирекләрен саклауны тәэмин итә;

- билгеләнгән тәртиптә, шул исәптән судта яки арбитраж судында дәүләт хакимияте органнарының һәм дәүләт хезмәтендәге затларның, предприятиеләрнең, учреждениеләрнең һәм оешмаларның җирле үзидарә хокукларын бозган актларына шикаять бирә;

- муниципаль сайлауларны, җирле референдумны, Җирлек депутатын чакырту буенча тавыш бирүне әзерләү һәм үткәрүдә оештыру һәм матди-техник тәэмин итүне тормышка ашыра, Җирлек чикләрен үзгәртү буенча, Җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне тормышка ашыра;

- җыелышлар, митинглар, урам йөрешләре, демонстрация һәм пикетларны үткәрү, спорт, тамаша һәм башка массакүләм иҗтимагый чараларны оештыру белән бәйле булган законда каралган чараларны тормышка ашыра;

- җәмәгать тәртибен саклауда катнашучы гражданнарга һәм аларның берләшмәләренә ярдәм итә;

- Җирлекнең торак пунктлары чикләрендә янгын чыгу куркынычсызлыгының беренчел чараларын үткәрүне тәэмин итә;

8) мәдәният, спорт һәм балалар һәм яшьләр белән эшләү өлкәсендә:

- балалар һәм яшьләр белән эшләү буенча чаралар оештыра һәм уздыра;

- милләтара һәм динара килешүне ныгытуга юнәлдерелгән чаралар өстендә эшләү һәм тормышка ашыру, җирлек территориясендә яшәүче Россия Федерациясе халыкларының телләрен һәм мәдәниятләрен саклау һәм үстерү, милли азчылыкларның хокукларын тормышка ашыру, мигрантларның социаль һәм мәдәни адаптацияләүне оештыру, милләтара (этник) конфликтлар профилактикасы өчен шартлар тудыра;

9) оборона, мобилизацион әзерлек һәм мобилизация өлкәсендә:

- Җирлек территориясендә оборона өлкәсендә, үз компетенциясе чикләрендә, хәрби идарә органнары белән хезмәттәшлек итеп законнар үтәлүне тәэмин итү;

- Башкарма комитеты һәм эшчәнлекләре күрсәтелгән органнарның эшчәнлеге белән бәйле булган яки алар карамагында булган оешмаларның мобилизацион әзерлеген яки мобилизациясен оештыру, тәэмин итү һәм җитәкчелек итү.

10) Җирлек җирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен үтәү өлкәсендә:

- Җирлек җирле үзидарә органнарына федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен тормышка ашыра;

- дәүләт вәкаләтләрен башкару өчен бирелгән матди һәм финанс чараларны дөрес куллануны тәэмин итә һәм хисап алып бара;

- федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә урнаштырылган, тапшырылган дәүләт вәкаләтләрен башкару турында хисап тәкъдим итә;

11) башка вәкаләтләр:

- Җирлек Башлыгы эшчәнлеген оештыру, хокукый, мәгълүмати, матди-техник яки башкача тәэмин итүне тормышка ашыра;

- Җирлекнең архив фондлары формалашуын тәэмин итә;

- Җирлекнең җирле үзидарә органнары җирлектәге гражданарны ихтыяри рәвештә, әлеге Уставның 6 статьясы 1 бүлеге 4, 9, 18 һәм 19 пунктларында күрсәтелгән Җирлекнең җирле әһәмияткә ия мәсьәләләрен чишү максатыннан, социаль мөһим эшләрне башкару өчен җәлеп итү карарын кабул итәргә хокуклы (шул исәптән кизү тору) һәм аларны уздыруны оештыра;

- федераль законнар нигезендә, халыкара һәм тышкы икътисади элемтәләрне үз вәкаләтләре чикләрендә гамәлгә ашыра;

- «Россия Федерациясендә дәүләт-шәхси партнерлыгы, муниципаль-шәхси партнерлык турында һәм Россия Федерациясе аерым закон актларына үзгәрешләр кертү турында", 2015 елның 13 нче июлендәге 224-ФЗ номерлы Федераль законның 18 статьясы 2 бүлеге белән күз алдында тотылган вэкалэтлэрне тормышка ашыруга вәкаләтле орган булып тора һәм Россия Федерациясендә муниципаль-шәхси партнерлык өлкәсендә гавами партнер буларак чыгыш ясый;

- закон, әлеге Устав, Җирлек Советы карарлары белән Җирлек Советы һәм Җирлекнең башка җирле үзидарә органнары компетенциясенә караган вәкаләтләрдән тыш Җирлек өчен әһәмиятле булган мәсьәләләр буенча башка вәкаләтләрне башкара.

2. Башкарма комитет җирлекнең аерым бер урын өчен әһәмияте булган мәсьәләләргә карамаган мәсьәләләрне чишү буенча түбәндәге вәкаләтләрне тормышка ашыра:

- Җирлек музейларын булдыра;

- Җирлектә нотариус булмаган очракта закон белән каралган нотариаль гамәлләрне башкара;

- опека һәм посечительлек буенча эшчәнлекне тормышка ашыруда катнаша;

- Җирлек территориясендәге җирле милли-мәдәни автономияләрнең хокукларын тормышка ашыру белән бәйле булган эшчәнлекне тормышка ашыруда булышлык итә;

- Россия Федерациясе халыкларының милли-мәдәни үсешенә һәм җирлек территориясендә милләтара бәйләнешләр өлкәсендә чараларны тормышка ашыруга булышлык итә;

- Җирлек территориясендә урнашкан муниципаль учреждениеләр һәм предприятиеләрне мобилизацион әзерләү буенча чараларны оештыруда һәм тормышка ашыруда катнаша;

- муниципаль янгын сагы хезмәтен булдыра;

- туризмны үстерүгә шартлар тудыра;

- кеше хокукларын яклаучы иҗтимагый контрольне тормышка ашыручы иҗтимагый күзәтчелек комиссияләренә ярдәм күрсәтә һәм мәҗбүри тоту урыннарында булган затларга булышлык итә;

- инвалидларның иҗтимагый оешмаларына ярдәм күрсәтә, шулай ук “Россия Федерациясендә инвалидларны иҗтимагый яклау турында”, 1995 ел, 24 нче ноябрь, №181-ФЗ Федераль закон нигезендә, бөтенроссия иҗтимагый инвалидлар оешмалары төзегән организацияләргә ярдәм итә;

- торак турында канун белән туры китереп гражданнарга муниципаль торак фонды торак йортларын социаль кулланудагы торак фонды торак йортларын найм килешүе буенча бирә;

- җирлек территориясендә яшәгән караусыз хайваннарны тотып алу һәм асрау буенча чараларны тормышка ашыра;

- “Россия Федерациясендә хокук бозуларны профилактикалау системасы нигезләре турында”, 2016 ел, 23 нче июнь, 182-ФЗ номерлы Федераль законда каралган хокук бозуларны профилактикалау өлкәсендә чараларны тормышка ашыра;

- инвалидларның, сәламәтлекләре мөмкинлекләре чикле булган кешеләр өчен физик культура һәм спортны, җиңелләшкән спортны һәм адаптив физик культураны үстерүгә булышлык итә.

- “Кулланучылар хокукларын яклау турында”, 1992 ел, 7 нче февраль, 2300-1 номерлы Россия Федерациясе Законы белән күздә тотылган, кулланучылар хокукларын яклау буенча чараларны тормышка ашыра.

3. Исполнительный комитет Поселения является органом, уполномоченным на осуществление муниципального контроля.

Җирлек Башкарма комитетының муниципаль контроль өлкәсендә вәкаләтләренә керәләр:

1) билгеле территориядә муниципаль контрольне оештыру һәм тормышка ашыру. Муниципаль контроль төрләре һәм аларны тормышка ашырырга вәкаләтле җирле үзидарә органнары исемлеге Җирлек Советы белән билгеләнгән тәртиптә алып барыла;

2) төбәк дәүләт контролен (күзәтчелек), тормышка ашыру вәкаләтләре бирелгән җирлекнең җирле үзидарә органнары тарафыннан оештыру һәм тормышка ашыру;

3) билгеле эшчәнлек өлкәләрендә муниципаль контрольне тормышка ашыру административ регламентларын эшләп чыгару, Татарстан Республикасы башкарма хакимияте вәкаләтле органнары беләнраслана торган типик административ регламентлар нигезендә эшләп чыгару, җирле үзидарә органнары тормышка ашыру өчен вәкаләтле булган, төбәк дәүләт контролен (күзәтчелеген) тормышка ашыру админситратив регламентлары. Күрсәтелгән административ регламентлар Татарстан Республикасы норматив хокукый актларында билгеләнгән тәртиптә эшләп чыгарыла һәм кабул ителә;

4) федераль законнар һәм башка Татарстан Республикасы норматив хокукый актлары белән билгеләнгән башка вәкаләтләрне тормышка ашыра.

Муниципаль контрольне турыдан-туры тормышка ашыру буенча функцияләр Җирлек Башкарма комитетына әлеге органнарның статусын билгеләүче хокукый актлар нигезендә йөкләнергә мөмкин.

Муниципаль контрольне тормышка ашыру һәм юридик затларны, шәхси эшмәкәрләрне тикшерү уздыру белән бәйле мөнәсәбәтләргә “Юридик затларның һәм шәхси эшмәкәрләрнең дәүләт контроле (күзәтүе) һәм муниципаль контроль башкарганда хокукларын саклау турында”, 2008 ел, 26 нчы декабрь, 294-ФЗ номерлы Федераль закон нигезләмәләре кулланылалар.

VI бүлек. БАШКА ҖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ. ҖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫНЫҢ ҮЗАРА БӘЙЛӘНЕШЕ

52 статья. Җирлекнең Ревизия комиссиясе

1. Җирлекнең Ревизия комиссиясе җирле үзидарәнең даими гамәлдә булган тышкы

дәүләт финанс контроле органы булып тора һәм Җирлек Советы тарафыннан оештырыла.

2. Җирлекнең Ревизия комиссиясе рәистән һәм ике аудитордан тора.

Җирлекнең Ревизия комиссиясен оештыру, эшчәнлеге тәртибе, вәкаләтләре Россия Федерациясе Бюджет кодексы, “Россия Федерациясе субъектлары һәм муниципаль берәмлекләрнең контроль-хисап органнарын оештыруның һәм эшчәнлегенең гомуми принциплары турында”. 2011 ел, 7 нче февраль, 6-ФЗ номерлы Федераль закон, “Россия Федерациясендә җирле үзидарәләрне оештыруның гомуми принциплары турында”, 2003 ел, 6 нчы октябрь, 131-ФЗ номерлы Федераль закон, башка федераль законнар һәм Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актлары, муниципаль норматив хокук актлары белән билгеләнә.

Федераль законнар билгеләгән очракларда һәм тәртиптә Җирлекнең Ревизия комиссиясен оештыруны һәм эшчәнлеген хокукый җайга салу шулай ук Татарстан Республикасы законнары белән тормышка ашырыла.

3. Җирлек Советы Биектау муниципаль район Советы белән Биектау муниципаль районы Контроль-хисап палатасына тышкы муниципаль контрольне тормышка ашыру буенча Җирлекнең Ревизия комиссиясе вәкаләтләрен бирү турында килешү төзергә хокуклы.

53 статья. Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы, Җирлек Башкарма комитеты һәм Җирлекнең башка җирле үзидарә органнарының үзара бәйләнеше

1. Әлеге Устав белән билгеләнгән вәкаләтләрне бүлү нигезендә Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы һәм Җирлек Башкарма комитеты үз вәкаләтләрен шәхсән үзләре башкаралар.

2. Җирлек Советы һәм Җирлек Башкарма комитеты законнар, әлеге Устав нигезендә билгеләнгән формаларда Җирлекнең икътисади һәм социаль үсеш процесслары белән нәтиҗәле идарә итү һәм аның халкы мәнфәгатьләрен кайгыртып эшләү максатыннан, үзара бәйләнештә булырга тиеш.

3. Җирлек Советы һәм Җирлек Башкарма комитеты бер берсенә кабул ителгән хокукый документларны имзалаган көннән башлап җиде көн эчендә юллыйлар.

4. Җирлек Башлыгы Җирлек Башкарма комитеты Җитәчесе буларак, Җирлек Советына Җирлек Башлыгы, Җирлек Советы хокукый актларын кабул итү, кире кагу, үзгәртү тәкъдиме белән чыгарга хокуклы, шулай ук аларга суд тәртибендә шикаять белдерергә мөмкин.

5. Җирлекнең башка җирле үзидарә органнарының үзара бәйләнеше тәртибе Җирлек Советы тарафыннан билгеләнергә мөмкин.

54 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнары арасында бәхәсне хәл итү

Споры между органами местного самоуправления Поселения по вопросам осуществления их полномочий разрешаются путем проведения согласительных процедур либо в судебном порядке.

VII бүлек. САЙЛАУ КОМИССИЯСЕ

55 статья. Җирлекнең сайлау комиссиясе

1. Җирлек сайлау комиссиясе муниципаль сайлауларга, муниципаль референдумга әзерлекне һәм аны үткәрүне, җирле үзидарә депутатын, аның сайлаулы әгъзасын, җирле үзидарәнең сайлаулы урындагы затын чакыртып алу буенча тавыш бирүне, муниципаль Җирлек чикләрен үзгәртү, муниципаль Җирлекне үзгәртеп кору мәсьәләләре буенча тавыш бирүне оештыра.

2. Җирлек сайлау комиссиясе Җирлекнең җирле үзидарә органнары структурасына керми торган муниципаль орган булып тора.

3. Җирлекнең Сайлау комиссиясе Җирлек Советы тарафыннан, “Россия Федерациясе гражданнары сайлау хокукларының һәм референдумда катнашу хокукының төп гарантияләре турында”, 2002 ел, 12 нче июнь, 67-ФЗ номерлы Федераль закон нигезендә билгеләнгән тәртиптә булдырыла.

4. Җирлекнең сайлау комиссиясенең вәкаләтләре срогы биш елны тәшкил итә.

5. Җирлек сайлау комиссиясе хәлиткеч тавыш хокукына ия булган 6 әгъза белән булдырыла.

6. Җирлек сайлау комиссиясе эшчәнлеген финанс яктан тәэмин итүче чыгымнар Җирлек бюджетында, Россия Федерациясе бюджет чыгымнары классификациясе нигезендә, аерым юл белән күздә тотыла.

7. Җирлек сайлау комиссиясе вәкаләтләре, аның эшчәнлегенең тәртибе һәм гарантияләре федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, Җирлек Советы тарафыннан расланган Җирлекнең Сайлау комиссиясе турында Нигезләмәсе нигезендә гамәлгә ашырыла. Җирлекнең сайлау комиссиясе вәкаләтләре, Татарстан Республикасы Үзәк сайлау комиссиясе карары белән Җирлек Советы мөрәҗәгате нигезендә, территориаль сайлау комиссиясенә йөкләнергә мөмкин.

VIII бүлек. МУНИЦИПАЛЬ ХЕЗМӘТ УЗУ ҺӘМ МУНИЦИПАЛЬ ХЕЗМӘТ ВАЗЫЙФАЛАРЫН БИЛӘҮ

56 статья. Гомуми нигезләмәләр

1. Муниципаль хезмәт – хезмәт шартнамәсе (контракт) төзү юлы беләг муниципаль хезмәт вазыйфаларын даими рәвештә тормышка ашыра торган гражданнарның һөнәри эшчәнлеге.

2. Муниципаль хезмәт вазыйфалары Татарсатн Республикасы законы белән раслана торган Татарстан Республикасы муниципаль хезмәте вазыйфалары реестрына туры китереп, муниципаль хокукый актлар белән билгеләнә.

3. Муниципаль хезмәтне финанслау Җирлек бюджеты чаралары хисабына тормышка ашырыла.

4. Россия Федерациясе дәүләт телен белгән гражданнар җенесенә, расасына, милләтенә, теленә, килеп чыгышына, мөлкәт һәм хезмәттәге хәленә, яшәү урынына, дингә мцнәсәбәтенә, карашларына, иҗтимагый карашларына карамастан, шулай ук муниципаль хезмәткәрнең һөнәри һәм эшлекле сыйфатларына бәйле булмаган башка шартларга карамастан муниципаль хезмәткә тигез керүгә һәм тигез шартларга ия.

Муниципаль хезмәтнең һөнәри белем дәрәҗәсенә һәм муниципаль хезмәт стажына яки белгечлек буенча эш стажына квалификацион таләпләр, муниципаль хезмәт вазыйфасын биләү өчен кирәкле әзерлек өчен юнәлешләр, муниципаль хезмәт вазыйфасы квалификациясе нигезендә Татарстан Республикасы законнары белән билгеләнә торган, муниципаль хокукый акт белән типик квалификацион таләпләр нигезендә билгеләнә.

Вазыйфаи йөкләмәләрне башкару өчен кирәкле белемнәргә һәм күнекмәләргә квалификацион таләпләр, аның вазыйфаи күрсәтмәләре белән муниципаль хезмәткәрнең һөнәри хезмәт эшчәнлегенең өлкәсе һәм төренә карап урнаштырылалар. Муниципаль хезмәткәрнең вазыйфаи күрсәтмәсе белән белгечлеккә, әзерлек юнәлешенә квалификацион таләпләр дә күз алдында тотылырга мөмкин.

57 статья. Муниципаль хезмәт вазыйфасы

1. Муниципаль хезмәт вазыйфасы – җирле үзидарә органында, Җирлекнең Сайлау комиссиясе аппаратында әлеге Уставка туры китереп барлыкка килгән муниципаль органнардагы, Җирлекнең Сайлау комиссиясендәге вазыйфаны тәэмин итү буенча билгеләнгән хезмәт вазыйфалары белән барлыкка килгән вазыйфа, яисә муниципаль вазыйфаны башкаручы.

58 статья. Муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче зат, муниципаль хезмәткәр

1. Муниципаль хезмәт вазыйфасын биләүче затлар булып авыл җирлеге Башлыгы, Җирлек Советы депутаты, даими нигездә эшләүче һәм юридик зат булган, хәл итүче тавышка ия булган муниципаль берәмлекнең сайлау комиссиясе рәисе, сәркатибе, әгъзасы санала.

2. Җирлек бюджеты чаралары хисабына түләнелә торган акча өчен муниципаль хезмәткәр вазыйфасы буенча йөкләмәләрне федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә, муниципаль хокукый актлар белән билгеләнгән тәртиптә башкаручы гражданин муниципаль хезмәткәр булып санала.

3. Җирле үзидарә органы, Җирлекнең Сайлау комиссиясе эшчәнлеген техник тәэмин итү буенча йөкләмәләрне башкаручы, муниципаль хезмәт вазыйфаларын биләмәүче затлар муниципаль хезмәткәр булып саналмый.

59 статья. Муниципаль хезмәткәрнең хокуклары һәм йөкләмәләре

1. Муниципаль хезмәткәр хокуклы:

1) муниципаль хезмәттә башкарган вазифалары буенча аның хокукларын һәм бурычларын билгеләүче документлар, хезмәт вазифаларын башкару сыйфатын билгеләүче критерийлар һәм хезмәт буенча күтәрү шартлары белән танышуга;

2) хезмәт вазифаларын башкару өчен кирәк булган оештыру-техник чараларны тәэмин итүгә;

3) хезмәт законнары, муниципаль хезмәт турында закон һәм хезмәт килешүе белән (контракт белән) туры китереп хезмәткә түләүгә һәм башка түләүләргә;

4) эш (хезмәт) вакытының тиешле дәвамлылыгын көйләү белән тәэмин итә торган ял, ял көннәре һәм бәйрәм көннәре, шулай ук еллык түләүле ялга;

5) билгеләнгән тәртиптә хезмәттәге вазыйфаларын башкару өчен кирәк булган материалларны һәм мәгълүматларны алырга, шулай ук җирле үзидарә органы, һәм Җирлек Сайлау комиссиясе эшчәнлеген яхшырту турында тәкъдимнәрен кертүгә;

6) үз инициативасы буенча вакант муниципаль хезмәт вазыйфасына конкурста катнашырга;

7) муниципаль хокук акты белән туры китереп Җирлек бюджеты хисабыннан өстәмә һөнәри белем алырга;

8) үзенең шәхси мәгълүматларын сакларга;

9) үзенең шәхси делосының бөтен материаллары белән, һөнәри эшчәнлеге турында фикерләр һәм башка документлар белән аларны шәхси делосына керткәнче танышып чыгарга, шулай ук үзенең язмача аңлатмаларын шәхси делосына теркәргә;

10) һөнәри союзлар оештыру хокукын кертеп, иҗтимагый-икътисадый һәм һөнәри мәнфәгатьләрне, үзенең хокукларын яклау өчен оешырга;

11) хезмәт законнары белән туры китереп шәхси хезмәт бәхәсләрен карап тикшерергә, муниципаль хезмәттә үзенең хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен якларга, аларны бозган очрак булса, судка шикаять бирергә;

12) Россия Федерациясе законнары нигезендә, пенсия белән тәэмин итүгә.

2. Контракт буенча җирде администрация башлыгы вазыйфасын башкаручы муниципаль хезмәткәрдән кала, муниципаль хезмәткәр, әгәр бу низаг мәнфәгатьләре китереп чыгармаса һәм “Россия Федерациясендә муниципаль хезмәт турында”, 2007 ел, 2 нче март, 25-ФЗ номерлы Федераль законы белән башкасы каралмаган булса, яллаучының (эш бирүченең) алдан бирелгән язмача белдерү кәгазе белән башка түләүле эшне башкарырга хокуклы.

3. Муниципаль хезмәткәр бурычлы:

1) Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституция законнарын, федераль зконнарны, Россия Федерациясенең башка норматив хокук актларын, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасының законнарын һәм

башка норматив хокукый актларны, әлеге Уставны һәм башка муниципаль хокукый актларны үтәргә һәм аларның үтәлешен тәэмин итергә;

2) хезмәттәге күрсәтмәләр белән туры китереп хезмәттәге вазыйфаларын башкарырга;

3) хезмәт вазыйфаларын башкарган вакытта, расасы, милләте, теле, дингә карашы һәм башка хәлләргә карамастан, кешенең һәм гражданинның хокукларын, ирекләрен һәм законлы мәнфәгатьләрен сакларга, шулай ук оешмаларның хокукларын һәм законлы мәнфәгатьләрен сакларга;

4) җирле үзидарә органында, Җирлек Сайлау комиссиясе аппаратында расланган эчке хезмәт кагыйдәләрен, хезмәттәге күрсәтмәләрне, хезмәт мәгълүматы белән эшләү тәртибен сакларга;

5) хезмәт вазифаларын тиешле башкару ө чен кирәк булган квалификация дәрәҗәсен сакларга;

6) дәүләт һәм башка федераль законнар белән саклана торган серне тәшкил иткән мәгълүматларны, шулай ук хезмәт вазыйфаларын башкару сәбәпле аңа билгеле булган мәгълүматларны, шул исәптән гражданнарның шәхси тормышына һәм сәламәтлегенә кагылышлы яки аларның намусына һәм абруена кагылган мәгълүматларны ачып салмаска;

7) дәүләт һәм муниципаль, шул исәптән аңа хезмәт вазыйфаларын башкару өчен бирелгән милекне сакларга;

8) Россия Федерациясе законы белән билгеләнгән тәртиптә үзе һәм үзенең гаилә әгъзалары турында мәгълүматны тапшырырга;

9) яллаучыга (эш бирүчегә) Россия Федерациясе гражданлыгыннан чыккан көнне Россия Федерациясе гражданлыгыннан чыгу турында яки чит ил дәүләте гражданлыгын алган көнне чит ил дәүләте гражданлыгын алу турында хәбәр итәргә;

10) федераль законнар белән билгеләнгән чикләүләрне сакларга, йөкләмәләрен үтәргә, тыюларны бозмаска;

11) үзенең яллаучысына (эш бирүчесенә) язмача формада хезмәт вазыйфасын үтәгән вакытта низаг мәнфәгатьләре китереп чыгарырга мөмкин булган шәхси кызыксынуы турында хәбәр итәргә һәм мондый бәхәсне булдырмый калу буенча чаралар күрергә.

4. 3.3.2. Муниципаль хезмәткәр аңа бирелгән урынсыз йөкләмәне үтәргә хаклы түгел. Муниципаль хезмәткәр фикере буенча, тиешле җитәкчедән аңа бирелгән йөкләмә урынсыз икән, муниципаль хезмәткәр йөкләмәне биргән җитәкчесенә язмача формада, әлеге йөкләмәне үтәгән вакытта бозылырга мөмкин булган Россия Федерациясенең законнары һәм башка норматив хокук актлары һәм Татарстан Республикасының законнары һәм башка норматив хокук актлары кагыйдәнамәләрен күрсәтеп, әлеге йөкләмәнең урынсыз икәненә дәлилләр тапшырырга тиеш. Язмача формадагы әлеге йөкләмә тапшырган җитәкче тарафыннан расланса, муниципаль хезмәткәр аны үтәүдән баш тарта ала. Урынсыз йөкләмәне үтәгән очракта, муниципаль хезмәткәр һәм бу йөкләмәне тапшырган җитәкче закон белән туры китереп җаваплылыкка тартылалар.

60 статья. Муниципаль хезмәткәргә бирелгән гарантияләр

1. Муниципаль хезмәткәргә гарантияләр бирелә:

1) хезмәт инструкциясе белән туры китереп аның хезмәт вазыйфаларын башкаруын тәэмин итә торган эш шартлары;

2) вакытында һәм тулы күләмдә хезмәт хакын алуга хокук;

3) эш (хезмәт) вакытының нормаль дәвамлылыгын билгеләү белән тәэмин ителгән ял, ял көннәре һәм бәйрәм көннәре, шулай ук еллык түләүле төп һәм өстәмә ялга хокук;

4) муниципаль вазыйфа башкарган кешегә һәм аның гаиләсенә, шул исәптән муниципаль вазыйфа башкарган кеше пенсиягә чыкканнан соң медицина ярдәме күрсәтү;

5) муниципаль вазыйфа башкарган кеше тиешле еллар хезмәт иткән өчен һәм инвалидлык очрагында пенсия белән тәэминителергә, шулай ук муниципаль вазыйфа

башкарган кеше, үзенең вазыйфасын башкарган вакытта үлгән очракта, аның гаиләсен пенсия белән тәэмин итү;

6) муниципаль вазыйфа башкарган кешегә, үзенең вазыйфасын башкарган вакытта сәламәтлегенә һәм мөлкәтенә зыян килгән очракта мәҗбүри дәүләт иминияте;

7) муниципаль вазыйфа башкарган кешегә, үзенең вазыйфасын башкарган вакытта яки ул туктатылганнан соң муниципаль хезмәт башкарганда авырган һәм хезмәткә яраклылыгын югалткан очракта, мәҗбүри дәүләт социаль иминияте;

8) федераль законнар белән билгеләгән тәртиптә, шартларда һәм очракта үзенең вазыйфасын башкарган вакытта көчләү, янаулар һәм башка аның хокукларын бозган гамәлләрдән муниципаль вазыйфа башкарган кешене һәм аның гаиләсен яклау.

2. Җирле үзидарә органы, Җирлекнең Сайлау комиссиясе бетерелү белән, яки җирле үзидарә органы, Җирлекнең Сайлау комиссиясендә эшчеләр штаты кыскартылуга бәйле очракта хезмәт килешүе өзелгән вакытта муниципаль хезмәткәргә муниципаль органнары бетерелү яки эшчеләр штаты кыскартылу белән бәйле булган аларны эштән чыгару очрагында эшчеләр өчен хезмәт турында закон белән билгеләнгән гарантияләр каралган.

3. Татарстан Республикасы законы белән муниципаль хезмәткәргә өстәмә гарантияләр каралган.

61 статья. Муниципаль хезмәткәренең дисциплинар җаваплылыгы.

1. Дисциплинар ярамаган гамәл башкарганы цчен – муниципаль хезмәткәре тарафыннан аңа йцкләнгән хезмәт вазыйфаларын аның гаебе аркасында үтәмәүе яки тиешенчә үтәмәүе ә чен - яллаучы (эш бирүче) вәкил түбәндәге дисциплинар җәза кулланырга хокуклы:

1) кисәтү;

2) шелтә;

3) тиешле сәбәпләр буенча районның муниципаль хезмәтеннән чыгару.

2. Дисциплинар ярамаган гамәл башкарган муниципаль хезмәткәр, аның дисциплинар җаваплылыгы турында мәсьәлә чишелгәнгә кадәр (ләкин бер айдан да артмаган вакытка), акчалата түләүне саклап вакытлыча хезмәт вазыйфаларын башкарудан азат ителергә мөмкин. Муниципаль хезмәткәрне хезмәт вазыйфаларын башкарудан азат итү бу очракта муниципаль хокук акты белән башкарыла.

3. Дисциплинар җаваплылык куллану һәм өстеннән төшерү тәртибе хезмәт турында закон белән билгеләнә.

IX бүлек. ҖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ЭШЧӘНЛЕГЕНЕҢ ГРАЖДАНЛЫК-ХОКУК ҺӘМ ФИНАНС НИГЕЗЛӘРЕ

62 статья. Юридик шәхес хокукына ия булган Җирлекнең җирле үзидарә органнары

1. Федераль законнар һәм әлеге Устав нигезендщ юридик шәхес хокукы Җирлек Советына һәм Җирлек Башкарма комитетына бирелә.

2. Җирлек Советы карары буенча Җирлек Башкарма комитеты структурасы нигезендә, юридик шәхес хокукы Җирлек Башкарма комитетының башка органнарына бирелә ала.

63 статья. Юридик шәхес буларак Җирлекнең җирле үзидарә органнары

1. Җирлек Башлыгы Җирлек исеменнән мөлкәт һәм башка хокук һәм бурычларны ала һәм тормышка ашыра ала, судта ышанычнамәдән башка чыгыш ясый ала.

2. Юридик шәхес хокукы бирелгән Җирлекнең җирле үзидарә органнары идарә итү функцияләрен тормышка ашыру өчен барлыкка килгән муниципаль казна учреждениеләре булып торалар, һәм федераль законнар билгеләгән тәртиптә юридик шәхес буларак дәүләт теркәүен узарга тиеш.

64 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнарын финанслау

Җирлекнең җирле үзидарә органнарын тотуга чыгымнарны финанслау бары тик Җирлек бюджетының үзенең кереме хисабына гына тормышка ашырыла.

X бүлек. ҖИРЛЕК БАШЛЫГЫ ҺӘМ ҖИРЛЕКНЕҢ БАШКА ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНА ТӘКЪДИМ ИТЕЛӘ ТОРГАН СОЦИАЛЬ ҺӘМ БАШКА ТӨР ГАРАНТИЯЛӘР

65 статья. Җирлек Башлыгы һәм Җирлекнең башка вазыйфаи затларына тәкъдим ителә торган социаль һәм башка төр гарантияләр

Җирлек Башлыгы һәм Җирлекнең башка вазыйфаи затларына тәкъдим ителә торган социаль һәм башка төр гарантияләр “Татарстан Республикасында муниципаль берәмлекнең вәкиллек органы депутаты, җирле үзидарә сайлаулы органы әгъзасың, җирле үзидарә органың сайлаулы вазыйфаи затның вәкаләтләрен башкару гарантияләре турында” 2009 ел, 12 нче февраль 15- ЗРТ номерлы Татарстан Республикасы законы һәм Җирлек Советы карарлары нигезендә билгеләнә.

66 статья. Совет депутаты һәм башка вазыйфаи затлар эшчәнлегенең социаль һәм башка төр гарантияләре

1. Азат ителмәгән нигездә эшләүче Җирлек Советы депутатына Җирлек Советы һәм аның органнары киңәшмәләрендә катнашу чорында, гамәлдәге законнар нигезендә, акчалата компенсация яки башка төр түләүләр каралган.

2. Азат ителмәгән нигездә вәкаләтләрен тормышка ашыручы Җирлек Башлыгы урынбасарына Җирлек Башлыгы вазыйфаларын башкарган вакытта әлеге Устав белән каралган нигездә, Җирлек башлыгының айлык акчалата бүләкләвенең 90%ы күләмендә бүләкләү түләнелә.

3. Законнар, Җирлек Советы карарлары нигезендә, Җирлекнең Ревизия комиссиясе әгъзаларына һәм Сайлау комиссиясе әгъзаларына бу органнарның эшендә катнашкан вакытта акчалата түләү каралган.

67 статья. Җирлек Башлыгы, Җирлек Советы депутатларының кагылгысызлыгы гарантияләре

1. Җирлек Советы депутатлары, шул исәптән Җирлек Башлыгы хокукларын, аларны җинаять һәм административ җаваплылыкка тартканда, тоткарлаганда, кулга алганда, тентү оештырганда, сорау алганда, аларга карата җинаять-процессуаль һәм административ – процессуаль гамәлләр кылганда, шулай ук депутатка карата, аның эш бүлмәсен, багажын, шәхси һәм эш транспорт чараларын, язышу, кулланган элемтә чараларын, аңа кагылышлы документларны тикшерү буенча оператив- эзләү чаралары үткәргәндә, гарантияләр федераль законнар белән билгеләнә.

2. Закон нигезендә, Җирлек Советы депутаты тавыш биргәндә әйтелгән фикер, караш өчен, аның статусына туры килгән башка гамәлләре, шул исәптән аның вәкаләтләре беткәнче, җинаять һәм административ җаваплылыкка тартыла алмый. Бу кагыйдәнамә Җирлек Советы депутаты тарафыннан халык алдында кимсетү, яла ягу һәм башка федераль законнар белән җаваплылыкка тарту каралган тәртип бозулар булган очракларга карамый.

XI бүлек. ҖИРЛЕКНЕҢ ҖИРЛЕ ҮЗИДАРӘ ОРГАННАРЫ ҺӘМ ВАЗЫЙФАИ ЗАТЛАРЫНЫҢ ҖАВАПЛЫЛЫГЫ

68 статья. Җирлекнең җирле үзидарәсе органнары һәм вазыйфаи затлары җаваплылыгы

Җирлекнең җирле үзидарәсе органнары һәм вазыйфаи затлары Җирлек халкы, дәүләт, физик һәм юридик затлар алдында, федераль законнар нигезендә җаваплылык тота.

69 статья. Җирлек Советы депутатларының Җирлек халкы алдында җаваплылыгы

1. Җирле үзидарә органнарының Җирлек халкы алдында җаваплылыгы, федераль законнар белән бигеләнгән тәртиптә килеп туа.

2. Җирлек Советы депутатларының, шул исәптән Җирлек Башлыгының Җирлек халкы алдында җаваплылыгы аны сайлап куйган Җирлек халкы ышанычын югалткач килеп туа.

3. Җирлек халкы ышанычын югалткан Җирлек Советы депутаты, шул исәптән җирлек Башлыгы да әлеге Уставның 14 статьясы белән билгеләнгән очракларда һәм тәртиптә кире алынырга мөмкин.

70 статья. Җирлек җирле үзидарәсе органнары һәм вазыйфаи затларының дәүләт алдында җаваплылыгы

1. Федераль закон нигезендә Җирлек Советының, Җирлек Башлыгының дәүләт алдында җаваплылыгы алар тарафыннан Россия Федерациясе Конституциясен, федераль конституцион законнарны, федераль законнарны, Татарстан Республикасы Конституциясен, Татарстан Республикасы законнарын һәм әлеге Уставны бозган очракта, шулай ук Җирлекнең җирле үзидарә органнарына йөкләнгән дәүләт вәкаләтләрен тиешле рәвештә гамәлгә ашырмау очрагында.

2. Җирлек Советын тарату өчен нигезләр һәм тарату тәртибе, Җирлек башлагының вазыйфасыннан баш атртуы һәм отставкага чыгарылуы “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән билгеләнә.

71 статья. Җирле үзидарә органнарының һәм үзидарә органнарының вазыйфаи затларының физик һәм юридик затлар алдындагы җаваплылыгы

Җирле үзидарә органнарының һәм үзидарә органнарының вазыйфаи затларының физик һәм юридик затлар алдындагы җаваплылыгы федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә килеп туа.

72 статья. Җирле үзидарә органнарының һәм үзидарә органнарының вазыйфаи затларының карарлары һәм гамәлләренә (гамәл кылмаулары) гражданнарның турыдан-туры үз ихтыярын юлы белән кабул ителгән карарларны судка шикаять итү

Җирле үзидарә органнарының һәм үзидарә органнарының вазыйфаи затларының карарлары һәм гамәлләренә (гамәл кылмаулары) гражданнарның турыдан-туры үз ихтыярын юлы белән кабул ителгән карарларны судка яки арбитраж судка, законнар белән билгеләнгән тәртиптә шикаять ителергә мөмкин.

73 статья. Ышанычны югалту сәбәпле муниципаль вазыйфаларны биләүче затларны эштән чыгару (вазыйфадан азат итү)

1. Муниципаль вазыйфаны биләүче зат, федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, муниципаль хокукый актлар нигезендә, түбәндәге очракларда ышанычны югалту сәбәпле эштән чыгарыла (эштән азат ителә):

1) мәнфәгатьләр конфликты килеп чыкканда зат тарафыннан, конфликтның бер ягы буларак, аны булдырмый калу һәм хәл итү буенча чараларны кабул итмәү;

2) зат тарафыннан үзенең керемнәре, милке һәм милек характерындагы йөкләмәләре, шулай ук үзенең хатынының (иренең) һәм балигъ булмаган балаларының керемнәре, милке һәм милек характерындагы йөкләмәләре турында дөрес һәм тулы мәгълүматлар бирмәгән очракта;

3) затның түләүле нигездә коммерцияле оешманың идарә органнарында эшчәнлек алып баруы, федераль законнарда каралган очраклардан кала;

4) зат тарафыннан эшмәкәрлек эшчәнлеге алып бару;

5) идарә органнары составына, попечительләр һәм күзәтчелек советына, башка төр чит ил дәүләт һәм коммерцияле булмаган оешмалар органнары һәм Россия Федерациясе территориясендә эшләүче аларның структур бүлекчәләре әгәр дә Россия Федерациясе халыкара килешүләре һәм Россия Федерациясе законнарында башкасы каралмаса керергә тиеш түгел.

2. Муниципаль вазыйфаны алыштыручы зат аның буйсынуында булган затта мәнфәгатьләр конфликты китереп чыгарырга мөмкин шәхси кызыксынганлык булуы турында мәгълүм булса, ул ышанычны югалту сәбәпле эшеннән азат ителергә (вазыйфасыннан азат ителергә) тиеш, шулай ук муниципаль вазыйфаны алыштыручы зат тарафыннан конфликтның бер ягы аның буйсынуында булган зат булып, мәнфәгатьләр конфликты килеп чыкканда аны булдырмый калу һәм хәл итү буенча чараларны кабул итмәү.

3. Муниципаль хезмәтне биләүче затка карата ришвәт хокук бозуын эшләгән өчен ышанычны югалту сәбәпле эштән чыгару (вазыйфадан азат итү) куллану турында мәгълүматлар, әлеге зат билгеле вазыйфа биләгән җирле үзидарә органы тарафыннан, “Коррупциягә каршы тору турында” 2008 ел, 25 нче декабрь 273-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы нигезендә ышанычны югалту сәбәпле эшеннән азат ителгәннәр реестрына кертелә.

XП бүлек. ҖИРЛЕКНЕҢ МУНИЦИПАЛЬ ХОКУКЫЙ АКТЛАРЫ

74 статья. Җирлекнең муниципаль хокукый актлар системасы

1. Җирлекнең муниципаль хокукый актлар системасына керәләр:

1) Җирлек Уставы, җирле референдумда (гражданнар җыенында) кабул ителгән хокукый актлар;

2) Җирлек Советының норматив һәм башка хокукый актлары;

3) Җирлек Башлыгының, Башкарма комитетның һәм әлеге Устав белән каралган җирле үзидарә органнары һәм вазыйфаи затларының норматив һәм башка хокукый актлары.

2. Җирлек Уставы һәм җирле Референдумда кабул ителгән карар килеш ясалган хокук актлары муниципаль хокук актлар системасында югары юридик көчкә ия булган актлар булып тора, туры көчкә ия һәм бөтен Җирлек территориясендә кулланыла.

Башка муниципаль хокук актлары бу Уставка һәм җирле референдумда кабул ителгән хокук актларына каршы килергә тиеш түгел.

3. Җирле үзидарәнең дәүләт хезмәтендәге затлары һәм органнары кабул иткән муниципаль хокук актлары бөтен Җирлек территориясендә һичшиксез үтәлергә тиеш.

Муниципаль хокукый актларны үтәмәгән өчен гражданнар, оешма җитәкчеләре, дәүләт хакимияте органнары вазыөфаи затлары һәм җирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары федераль законнар һәм Тататарстан Республикасы законнары нигезендә җаваплылык йөртәләр.

4. Муниципаль хокук актлары, бу органнар яки вазыйфалар юкка чыгарылганда, муниципаль хокук актларын кабул иткән (чыгарган) җирле үзидарә органнары тарафыннан юкка чыгарыла яки аларның гамәлдә булу вакыты туктатылып тора, яки бу органнарның һәм дәүләт хезмәтендәге затларның вәкаләтләре исемлеге җирле үзидарә органнары яки дәүләт хезмәтендәге затлары тарафыннан үзгәрсә, шулай ук суд тарафыннан юкка чыгарыла, ә федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары белән тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләре җирле үзидарә органнары тарафыннан тормышка ашырылуын җайга салган өлешендә, Россия Федерациясе дәүләт хакимиятенең вәкаләтле органнары белән (Татарстан Республикасы дәүләт хакимиятенең вәкаләтле органнары) тормышка ашырылганда юкка чыгарыла.

5. Норматив характерда булмаган муниципаль хокук акты аны кабул иткән җирле үзидарә органы яки җирле үзидарәнең дәүләт хезмәтендәге шәхесе тарафыннан

эшмәкәрләрнең хокукларын саклау буенча вәкаләтлекләр турында законга туры китереп бирелгән Россия Федерациясенең эшмәкәрләрнең хокукларын саклау буенча вәкаләтлекләр буенча законга туры китереп, Россия Федерациясе Президенты каршындагы Вәкаләтле вәкилнең тиешле боерыгы алынган очракта, һичшиксез туктатыла. Алынган боерыкны үтәү турында муницпаль җирлек Башкарма комитеты яки җирлек җирле үзидарсенең дәүләт хезмәтендәге кешесе Россия Федерациясе Президенты каршындагы Вәкаләтле вәкиленә өч көн эчендә, ә Җирлек Советы – алар карар кабул иткән көннән соң өч көннән дә соңга калмыйча хәбәр итергә тиеш.

75 статья. Гражданнарның туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарлары

1. Җирле әһәмияткә ия булган мәсьәләләрне җирлек халкы тарафыннан чишү гражданнарның турыдан-туры җирле референдумда белдерелгән туры ихтыяр белдерү юлы белән тормышка ашырыла.

2. Җирлек халкы тарафыннан туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны тормышка ашыру өчен өстәмә муниципаль хокук акты кабул итү (чыгару) кирәк икән, әлеге актны кабул итү (чыгару), аларның компетенцияләренә кергән Җирлекнең җирле үзидарә органы яки җирле үзидарәнең дәүләт хезмәтендәге шәхесе, референдумда кабул ителгән карар үз көченә кергәннән соң 15 көн эчендә тиешле муниципаль хокукый актны әзерләү һәм (яки) кабул итү вакытын билгеләргә тиеш. Күрсәтелгән срок өч айдант артмаска тиеш.

3. Гражданнар тарафыннан туры ихтыяр белдерү юлы белән кабул ителгән карарны тормышка ашыру өчен кирәкле булган муниципаль хокук актын бастырып чыгару сроклары бозылу, Җирлек Башлыгын чакыртып алу, Җирлек Советы вәкаләтләрен вакытыннан алда туктатуга җирлек булып тора.

76 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм дәүләт хезмәтендәге шәхесләр тарафыннан кабул ителщ торган муниципаль хокук актларының төрләре

1. Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм дәүләт хезмәтендәге шәхесләр аларга йөкләтелгән вәкаләтләрне башкарганда түбәндәге муниципаль хокукый актларны чыгаралар:

1) Җирлек Советы - Җирлек Советы карарлары;

2) Җирлек Башлыгы - Җирлек Башлыгы карарлары һәм әмерләре, Җирлек Башкарма комитеты карарлары һәм әмерләре.

2. Җирлекнең җирле үздарә дәүләт хезмәтендәге башка шәхесләр үзләренең вәкаләтләре кысаларында, аларның статусын билгеләүче әлеге Устав белән, башка муниципаль хокук актлары белән билгеләнгәнчә, әмерләр һәм боерыклар чыгаралар.

77 статья. Муниципаль хокукый актларны әзерләү

1. Муниципаль хокукый акт проектлары билгеле актны кабул итү компетенциясе булган җирлекнең җирле үзидарә органына Җирлек башлыгы, Җирлек Советы депутаты, Биектау районы прокуроры, территориаль иҗтимагый үзидарә органнары, гражданнарның инициатив төркеме, шулай ук Җирлекнең Ревизиия комиссиясе тарафыннан аны алып бару мәсьәләләре буенча кертелә ала.

2. Биектау муниципаль районы прокуроры үз вәкаләтләрен тормышка ашырган вакытта гамәлдә булган муниципаль норматив хокукый актларны камилләштерергә кирәклеге ачыкланган очракта, муниципаль норматив хокукый актларны үзгәртү, юкка чыгару яки кабул итү турында тәкъдимнәр кертергә хокуклы.

3. Муниципаль хокукый актлар проектларын кертү тәртибе, һәм аларга беркетелә торган документларның исемлеге һәм формасы Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы Регламенты нигезендә билгеләнәләр.

78 статья. Җирлек Советының хокукый актлары

1. Җирлек Советы, аның компетенциясенә караган мәсьәләләр буенча, Җирлек территориясендә үтәлергә тиешле кагыйдәләрне билгели торган карарлар кабул итә, Җирлек Башлыгын отставкага җибәрү турында карар кабул итә, шулай ук Җирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча башка карарлар һәм Федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, Җирлек Уставы белән аның компетенциясенә караган башка мәсьәләләр буенча карарлар кабул итә.

2. Федераль законнар белән башкасы каралмаган булса, Җирлек территориясендә үтәлергә мәҗбүри булган кагыйдәләрне билгеләүче Җирлек Советы карарлары билгеләнгән Җирлек Советы депутатлары санының күпчелек тавышы белән кабул ителә.

3. Җирле салым һәм җыюларны билгеләү, үзгәртү һәм юкка чыгаруны, Җирлек бюджеты акчаларын тотуны тормышка ашыруны күздә тоткан Җирлек Советы карарлары Җирлек Советы тикшерүенә Җирлек Башкарма комитеты Җитәкчесе инициативасы буенча яки аның бәяләмәсе булганда кертелә ала. Күрсәтелгән бәяләмә Җирлек Советына Җирлек Башкарма комитетына проект карары тапшырылгач утыз көн эчендә тапшырыла.

4. Җирлек Советы карарлары Җирлек Башлыгы тарафыннан аларны кабул иткәннән соң өч көн эчендә имзалана һәм бу Уставта билгеләнгән тәртиптә бастырылып чыгарыла (халыкка җиткерелә).

79 статья. Җирлек Башлыгының хокукый актлары

Җирлек Башлыгы законнарда, әлеге Уставта, Җирлек Советы карарларында билгеләгәнчә үзенең вәкаләтләре кысаларында, Җирлек Советы эшчәнлеген оештыру мәсьәләләре буенча , шулай ук “Россия Федерациясендә җирле үзидарәләрне оештыруның гомуми принциплары турында”, 2003 ел, 6 нчы октябрь, 131-ФЗ номерлы Федераль закон һәм башка федераль законнар белән аның вәкаләтләренә караган мәсьәләләр буенча карарлар һәм боерыклар чыгара.

Җирлек Башлыгы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, Җирлек Советы норматив хокукый актлары белән билгеләнгән үзенең вәкаләтләре кысаларында җирле әһәмияткә ия мәсьәләләр һәм фелераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә җирле үзидарә органнарына бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен тормышка ашыру белән бәйле Җирлекнең Башкарма комитеты карарларын, шулай ук Җирлек Башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча Җирлек Башкарма комитеты карарларын чыгара.

80 статья. Җирлек бшакарма комитеты хокукый актлары

1. Җирлек Башлыгы федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары, әлеге Устав, Җирлек Советы норматив хокукый актлары белән билгеләнгән үзенең вәкаләтләре кысаларында җирле әһәмияткә ия мәсьәләләр һәм фелераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә Җирлек җирле үзидарә органнарына бирелгән аерым дәүләт вәкаләтләрен тормышка ашыру белән бәйле Җирлекнең башкарма комитеты карарларын, шулай ук Җирлек башкарма комитеты эшен оештыру мәсьәләләре буенча Җирлек Башкарма комитеты карарларын чыгара.

2. Башкарма комитет карарлары һәм әмерләре имзаланган көннән үз көченә керәләр, әгәр дә башка тәртип законнар, әлеге Устав яки әлеге карар (әмер) белән билгеләнмәгән булса.

81 статья. Муниципаль хокукый актларының бастырып чыгару, халыкка җиткерү һәм гамәлгә керү тәртибе

1. Җирлек Советы карарлары, карар белән башкасы билгеләнмәгән булса, Җирлек Башлыгы аларга кул куйгач, 10 көн узганнан соң үз көченә керә.

Җирлек Советының салым һәм җыемлар турындагы норматив хокукый актлары Россия Федерациясе Салым кодексы нигезендә үз көченә керә.

Җирлек Советының Җирлек Уставын кабул итү һәм әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турындагы карары федераль законнарда, әлеге Уставта билгеләнгән тәртиптә үз көченә керә.

2. Җирлек Башлыгының, җирле үзидарә органының башка вазыйфаи затларының хокукый актлары, әлеге актлар белән башкасы каралмаса, аларга кул куелган көннән үз көченә керә.

3. Муниципаль берәмлекләр аларның оештыручысы булган организацияләрнең хокукый статусын билгеләүче, кеше һәм гражданин хокукларына, ирегенә һәм бурычларына кагылышлы муниципаль норматив хокукый актлар, шулай ук җирле үзидарә органнары арасында төзелгән килешүләр аларны Җирлекнең торак пунктлары территорисяендә махсус мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта урнаштырып яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча рәсми рәвештә бастырып чыгарганнан соң (халыкка җиткерелгәннән соң) үз көченә керә.

4. Һәр муниципаль хокукый актның реквизитлары булырга тиеш: исеме, кул кую көне (Җирлек Советы кабул иткән хокук актларына – Җирлек Советы кабул иткән көн), теркәү номеры, хокук актына кул куйган дәүләт хезмәтендәге затның исеме, мөһер.

5. Җирлек Советының, федераль законнар белән аларны тарату чикләнгән муниципаль норматив хокукый актлардан кала, Җирлек Советы, Җирлек Башлыгы тарафыннан кабул ителгән Җирлек бюджеты турындагы карары, аның үтәлеше турында хисабы, җирле салым һәм җыемнарны билгеләү турында карар, Җирлек Советы Регламентын кабул итү турында, башка норматив хокукый актлар, кул куелганнан соң җиде көн эчендә рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

6. Рәсми рәвештә, муниципаль сайлаулар уздыру, җирле референдумны билгеләү турында, Җирлек Советы депутатын кире кайтару турында, Җирлек чикләрен үзгәртү һәм үзгәртеп кору мәсьәләләре турында, Җирлек Башлыгын һәм аның урынбасарын сайлау турында, һәм закон нигезендә башка норматив булмаган хокукый актлар мәҗбүри рәвештә бастырылып чыгарылыргага (халыкка җиткерелергә) тиеш.

7. Норматив булмаган муниципаль хокукый актлар, законнарга һәм әлеге Устав нигезендә рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка җиткерелү) мөһим булмаганлыктан, аны чыгарган Җирлекнең җирле үзидарә органнары һәм дәүләт хезмәтендәге затлар чыгарган карар буенча бастырылып (халыкка җиткерелә) чыгарыла ала.

8. Бастырылып чыкканда (халыкка җиткерелгәндә) муниципаль хокукый актның ревизитлары күрсәтелә.

Муниципаль хокукый актларны бастырып чыгару (халыкка җиткерү) түбәндәгеләр ярдәмендә тормышка ашырыла:

- хокукый акт текстын яки хокукый акт проектын Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча урнаштыру;

- хокукый акт текстын Җирлек торак пунктлары территориясендәге мәгълүмати стендларда урнаштыру. Күрсәтелгән стендларның саны һәм аларның урнашкан урыны Җирлек Советы тарафыннан раслана һәм Җирлек халкы муниципаль хокукый акт тексты белән бернинди тоткарлыксыз таныша алу мөмкинлеген тәэмин итәргә тиеш;

- хокукый акт текстын Татарстан Республикасы хокукый мәгълүмат рәсми порталында http://pravo.tatarstan.ru/ адресы буенча урнаштыру.

9. Муниципаль хокукый актны бастырып чыгарганда (халыкка җиткерелгәндә) басма мәгълүмат чарасының чыгу вакыты күрсәтелергә яисә билгееле актның халыкка җиткерелгән датасы турында мәгълүмат булырга тиеш, алар актныңҗибәрелә башлау датасы яки мәгълүмат стендларында урнаштырылган көн белән тәңгәл килергә тиеш.

10. Муниципаль норматив хокукый актлар, шул исәптән җирле референдумда (гражданнар җыенында) кабул ителгән хокукый актлар карарлары итеп рәсмиләштерелгән җирле үзидарә органнарының хокук актлары Татарстан Республикасы

законы билгеләгән тәртиптә оештыру һәм алып бару Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары тарафыннан тормышка ашырылган Татарстан Республикасы норматив хокук актларының регистрына кертелергә тиеш.

82 статья. Муниципаль хокукый актларны юкка чыгару һәм аларны гамәлдән чыгару

1. Муниципаль хокукый актлар гамәлдән чыгарылырга яки аның йогынтысы җирле үзидарә органнары яки билгеле муниципаль хокукый акт кабул иткән (бастырып чыгарган) җирлек җирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары тарафыннан туктатыларга мөмкин, әлеге органнар яки билгеле вазыйфалар гадиләштерелсә яки күрсәтелгән органнар яки вазыйфаи затларның вәкаләтләре исемлеге үзгәрсә - муниципаль хокукый актны гамәлдән чыгару яки туктатылу вакытына вәкаләтләренә билгеле муниципаль хокукый акт кабул итү (бастырып чыгару), җирле үзидарә органнары яки җирлек җирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары, шулай ук суд тәртибендә; федераль законнар һәм Татарстан Республикасы законнары тарафыннан җирле үзидарә органнары белән аерым дәүләт вәкаләтләрен гамәлгә ашыруны тәртипкә салу өлешендә – Россия Федерациясе дәүләт хакимияте вәкиллекле органы (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте вәкиллекле органы).

Норматив характерда булмаган муниципаль хокукый актларның тәэсире аны кабул иткән җирле үзидарә органнары яки җирлек җирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары тарафыннан эшмәкәрләр хокукларын яклау буенча вәкил турында Россия Федерациясе законы нигезендә бирелгән, Россия Федерациясе Президенты каршындагы эшмәкәрләр хокукларын яклау буенча тулы вәкаләтле Вәкил боерыкларын алган очракта туктатыла. Җирлек яки җирлек җирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары алынган боерыкны үтәү турында Россия Федерациясе Президенты каршындагы эшмәкәрләр хокукларын яклау буенча тулы вәкаләтле Вәкилгә өч көн сроктан да ким булмаган вакыт аралыгында хәбәр итәргә тиеш.

2. Суд карары нигезендә Татарстан Республикасының муниципаль берәмлекнең статусын билгеләү турында яңа законны кабул иткәнче Татарстан Республикасының муниципаль берәмлекнең статусын билгеләү турында законын гамәлдә түгел дип тану күрсәтелгән муниципаль берәмлекнең муниципаль хокукый актларын суд карары үз көченә кергәнче кабул ителгән яки әлеге муниципаль хокукый актларны юкка чыгару суд тәртибендә гамәлдә түгел дип тану өчен җирлек була алмый.

XIII бүлек. ҖИРЛЕКНЕҢ ИКЪТИСАДИ НИГЕЗЕ

83 статья. Җирлекнең муниципаль милке

1. Җирлекнең җирле үзидарәсе икътисади нигезен җирлекнең муниципаль милкендә булган милек, җирлек бюджеты чаралары, шулай ук җирлекнең милки хокуклары тәшкил итә.

2. Җирлек милкендә булырга мөмкин:

1) “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль закон белән җирлекнең җирле әһәмияткә ия мәсьәләләрен чишү өчен урнаштырылган милек;

2) федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән җирлекнең җирле үзидарә органнарына тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен башкаруга бәйле мәсьәләләрне чишү өчен милек, шулай ук җирлекнең җирле үзидарә органнарына “Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында” 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 15 статьясы 4 бүлеге белән тапшырылган аерым вәкаләтләрне башкаруга бәйле мәсьәләләрне чишү өчен каралган милек;

3) Совет норматив актлары белән билгеләнгән җирле үзидарә органнары, җирлекнең җирле үзидарә органнары вазыйфаи затлары, муниципаль хезмәткәрләр,

җирлекнең муниципаль предприятие һәм учреждение эшчеләре эшчәнлеген тәэмин итү өчен тәгаенләнгән милек;

4) федераль законнар белән җирлекнең җирле үзидарә органнарына карар кабул итү хокукы тапшырылган җирле әһәмияткә ия булмаган мәсьәләләрне чишү өчен милек;

5) "Россия Федерациясендә җирле үзидарә оештыруның гомуми принциплары турында" 2003 ел, 6 нчы октябрь 131-ФЗ номерлы Федераль законның 14 статьясы 3 бүлеге нигезендә җирлекнең җирле әһәмияткә ия булган мәсьәләләрне чишү өчен милек, шулай ук күрсәтелгән Федераль законның 17 статьясы 1 һәм 1.1 бүлекләре белән җирле әһәмияткә ия булган мәсьәләләрне чишү вәкаләтләрне тормышка ашыру өчен каралган милек.

3. Әлеге статьяның 2 бүлеге таләпләренә туры килмәгән милеккә җирлекнең милек хокуклары килеп чыгу очрагында, милек кабат профильләшә (милекнең максатчан эшкә билгеләнүе үзгәртелә) яки читләштерелә. Милекне читләштерү тәртибе һәм сроклары федераль законнар белән билгеләнә.

84 статья. Җирлекнең муниципаль милкенә ия булу, куллану һәм идарә итү

1. Җирле үзидарә органнары Җирлек исеменннән Россия Федерациясендә Конституциясе, федераль законнар, һәм башка алар билгеләгән тәртиптә Җирлек җирле үзидарә органнары норматив хокукый актлары белән билгеләнгән тәртиптә мөстәкыйль рәвештә муниципаль милек белән кулланалар һәм идарә итәләр.

2. Җирлекнең муниципаль милкен приватизацияләү тәртибе һәм шартлары федераль законнар нигезендә Совет карары белән билгеләнәләр. .

3. Җирлекнең муниципаль милкен кулланудан һәм приватизацияләүдән кергән керем җирлек бюджетына керәләр.

4. Җирле үзидарә органнары муниципаль милекне физик һәм юридик затларга, Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнарына (Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарына) һәм башка муниципаль берәмлек җирле үзидарә органнарына вакытлыча яки даими куллануга бирә ала, читләштерә ала, федераль законнар белән бәйле рәвештә башка төр килешүләр төзи ала.

5. Җирле үзидарә органнары Россия Федерациясе Хөкүмәте, башкарма хакимиятнең федераль органы вәкаләт биргән тәртиптә муниципаль милек реестры алып бара.

85 статья. Муниципаль предприятие, учреждение һәм хуҗалык җәмгыятьләре

1. Җирлек муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләр төзергә, үзгәртеп корырга һәм бетерергә, хуҗалык җәмгыятьләре, шул исәптән җирле әһәмияттәге мәсьәләләрне хәл итү буенча вәкаләтләрне гамәлгә ашыру өчен кирәкле муниципальара хуҗалык җәмгыятьләре дә булдыруда катнашырга мөмкин. Муниципаль предприятиеләргә һәм учреждениеләргә карата гамәлгә куючы функцияләрен һәм вәкаләтләрен җирле үзидарәнең вәкаләтле органнары гамәлгә ашыра.

2. Җирле үзидарә органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрнең эшчәнлек максатларын, шартларын һәм тәртибен билгели, аларрның уставларын раслый.

3. Җирле үзидарәнең вәкаләтле органнары муниципаль предприятиеләр һәм учреждениеләрнең җитәкчеләрен законнар нигезендә вазыйфага билгели һәм вазыйфасыннан азат итә, әлеге статья белән билгеләнгән тәртиптә аларның эшчәнлеге турында хисаплар тыңлый.

Җирлекнең муниципаль унитар предприятие һәм учреждение җитәкчеләре вазыйфага килешү нигезендә, Россия Федерациясе хезмәт турында законнары һәм җирлекнең җирле үзидарә органнары норматив хокукый актлары нигезендә билгеләнәләр.

4. Җирлекнең җирле үзидарә органнары муниципаль берәмлек исеменнән җирлекнең муниципаль казна учреждение вазыйфалары буенча субсидар рәвештә җавап

бирәләр һәм федераль законнарда каралган тәртиптә тормышка ашыруны тәэмин итәләр.

5. Җирлекнең муниципаль учреждениеләре җирле үзидарә органнарына җирле үзидарә органнары белән ачыкланган һәм башкарма хакимиятнең федераль органы белән билгеләгән гомуми таләпләр буенча үзләренең эшчәнлек нәтиҗәләре турында һәм аларга беркетелгән җирлекнең муниципаль милкен куллану буенча хисап тәкъдим итәләр, бюджет, салымнар, иминият, валюта, банк эшчәнлеге өлкәләрендә дәүләт сәясәте һәм норматив-хокукый көйләүне эшләп чыгару буенча функцияләре тормышка ашыралар.

Җирлекнең муниципаль предприятиеләре хисап периоды тәмамланганнан соң җирлекнең җирле үзидарә органына хисапчы хисабы һәм җирле үзидарә органы тарафыннан исемлеге билгеләнгән башка төр документлар тәкъдим итә.

6. Муниципаль предпритие һәм учреждение җитәкчеләре җирлек Советы алдында үзләренең эшчәнлек нәтиҗәләре турында елга бер мәртәбәдән дә ким булмаган күләмдә хисап тоталар.

7. Җирле үзидарә органы таләбе буенча муниципаль предпритие һәм учреждение җитәкчеләре ел саен еллык хисап тәкъдим иткән вакытта муниципаль предпритие һәм учреждениенең финанс-хуҗалык эшчәнлеге нәтиҗәләре турында аңлатма язуы тәкъдим итәргә тиеш.

8. Вакыт-вакыт мәҗбүри тәкъдим ителә торган еллык хисаптан кала, муниципаль предпритие һәм учреждение җитәкчеләре алар җитәкләгән муниципаль предпритие һәм учреждение эшчәнлеге турнда җирлек җирле үзидарә органнары соравы буенча, әлеге сорауларда күрсәтелгән күләмдә һәм срокларда мәгълүмат бирергә тиешле.

Җирле үзидарәнең вәкиллекле органы тарафыннан билгеләнгән муниципаль предпритиенең хисапчы хисабы ел саен бәйсез аудитор тарафыннан аудитор тикшерүе узарга тиешле.

Муниципаль предпритие һәм учреждение җитәкчеләре тәкъдим ител торган хисапның дөреслеге һәм вакытында тапшырылуы өчен шәхси җаваплылык йөртәләр.

86 статья. Җирлекнең җирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган муниципаль предприятие, учреждение һәм оешмалар белән мөнәсәбәтләре

Җирлекнең җирле үзидарә органнарының муниципаль милектә булмаган муниципаль предприятие, учреждение һәм оешмалар белән, шулай ук физик затлар белән мөнәсәбәтләре, законнар белән башкасы билгеләнмәгән булса, килешү нигезендә төзелә.

XIV бүлек. ҖИРЛЕКНЕҢ ФИНАНС НИГЕЗЕ

87 статья. Җирлек бюджеты

1. Җирлекнең үз бюджеты бар.

2. Җирлек бюджеты Җирлек Советы муниципаль норматив хокукый акты формасында эшләнә һәм раслана.

3. Җирлек бюджетында җирле үзидарә органнарының Җирлек өчен әһәмиятле булган мәсьәләләрне чишү буенча вәкаләтләрен тормышка ашыруга юнәлтелгән чыгымнары аерым күздә тотыла, һәм Татарстан Республикасы кануннары һәм федераль законнар белән аларга тапшырылган аерым дәүләт вәкаләтләрен җирлекнең җирле үзидарә органнары тарафыннан тормышка ашыруны тәэмин итү өчен бирелгән субвенцияләре, шулай ук күрсәтелгән керемнәр һәм субвенцияләр хисабына тормышка ашырылган Җирлек бюджетының тиешле чыгымнары аерым күрсәтелә.

4. Җирлекнең җирле үзидарә органнары федераль законнар һәм аларга туры китереп кабул ителгән Россия Федерациясенең башка норматив хокукый актлары билгеләгән тәртиптә дәүләт хакимиятенең федераль органнарына һәм (яки) Татарстан

Республикасы дәүләт органнарына Җирлек бюджеты үтәлеше турында хисап тапшыралар.

88 статья. Җирлектә бюджет процессы

1. Җирлек бюджеты проектын төзү һәм карау, Җирлек бюджетын раслау һәм үтәү һәм аның үтәлешен контрольдә тоту, Җирлек бюджетын үтәү турында хисапны раслау, Җирлекнең җирле үзидарә органнары тарафыннан мөстәкыйль рәвештә Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм алар тарафыннан кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы нигезендә тормышка ашырылалар.

2. Җирлек бюджеты проекты, Җирлек бюджетын раслау турында Җирлек Советы карары, аның үтәлеше турында еллык хисап, Җирлек бюджетының үтәлеше барышы турында квартал хисабы һәм җирле үзидарә органнары муниципаль хезмәткәрләренең, муниципаль учреждение эшчеләренең саны турында, аларны тотуга киткән факттагы чыгымнарын күрсәткән мәгълүмат Җирлек торак пунктлары территориясендә урнашкан махсус мәгълүмат стендларында яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча рәсми рәвештә басылып чыгарга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

3. Җирлек Советының җирле салымнар турында муниципаль норматив хокукый актларына үзгәрешләр кертү турында муниципаль норматив хокукый актлары, Җирлек Советының Россия Федерациясе бюджет системасының бюджет чыгымнарын үзгәртүгә китерүче бюджет хокук мөнәсәбәтләрен җайга салучы алдагы финанс елында һәм планлы вакыт эчендә үз көченә керүче муниципаль норматив хокукый актлар, алдагы финанс елында һәм планлы вакыт эчендә үз көченә керүче муниципаль норматив хокукый актларны Җирлек Советына керткән көнгә кадәр 10 көннән дә соңга калмыйча кабул ителергә тиеш.

4. Җирлек бюджеты проекты өч елга төзелә һәм раслана (алдагы финанс елында һәм планлы чорга).

5. Алдагы финанс елында һәм планлы чорга Җирлек бюджеты проекты Җирлекнең иҗтимагый-икътисади үсешен фаразлауга таянып ,Җирлекнең чыгым йөкләмәләрен финанс тормышка ашыру нигезендә төзелә.

6. Алдагы финанс елында һәм планлы чорга Җирлек бюджеты проекты Җирлек Башкарма комитеты билгеләгән Россия Федерациясе Бюджет кодексы, аның таләпләрен үтәп кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Уставка туры китерелгән тәртиптә һәм вакытта төзелә.

7. Алдагы финанс елында һәм планлы чорга Җирлек бюджеты проектын төзү түбәндәгеләргә нигезләнә:

- Россия Федерациясендә бюджет сәясәтен билгеләүче (бюджет сәясәтенә таләпләр) Россия Федерациясе Президентының Россия Федерациясе Федераль Җыенына мөрәҗәгате нигезләмәләре;
- Татарстан Республикасы Президентының Татарстан Республикасы Дәүләт Советына юлламасы;
- бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;
- социаль-икътисади үсеше турында фаразлау (прогноз);
- озак срокка бюджет фаразлавы (бюджет проекты фаразы, бюджет фаразы үзгәрүе);
- муниципаль программалар (муниципаль программалар проектлары, муниципаль программалар проектлары үзгәрүе).

8. Алдагы финанс елында һәм планлы чорга Җирлек бюджеты турында карарда Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар һәм алар тарафыннан кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Җирлек Советы муниципаль хокук актлары (бюджет турында карардан кала) билгеләгән тәртиптә, бюджетның керемнәренең төп күләме, чыгымнарының төп күләме, бюджет дефициты, шулай ук башка күрсәткечләр бюджетның төп тасвирламасы булырга тиеш.

9. Җирлек бюджеты турында карар белән расланалар:

- Җирлек бюджеты керемнәренең төп администраторлары исемлеге;

- Җирлек бюджеты дефицитын финанслау чыганакларының төп администраторлары исемлеге;

- алдагы финанс елында һәм планлы чорга бюджет чыгымнарын классификацияләүнең чыгымнары төрләрен бүлекләр, бүлекчәләр, максатчан статьялар, төркемнәр (төркемнәр һәм төркемчәләр) арасында, яисә чыгым төрләрен бүлекләр, бүлекчәләр, максатчан статьялар (муниицпаль программалар һәм эшчәнлекнең програмалы булмаган юнәлешләре), төркемнәр (төркемнәр һәм төркемчәләр) һәм (яки) максатчан статьялар (муниицпаль программалар һәм эшчәнлекнең програмалы булмаган юнәлешләре), төркемнәр (төркемнәр һәм төркемчәләр) буенча ассигнацияләнгән бюджет акчасын бүлү, шулай ук Россия Федерациясенең Бюджет кодексы, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Җирлек Советы муниципаль хокукый акты нигезендә билгеләнгән очракларда бюджет чыгымнарын классификацияләүнең чыгымнары төрләрен бүлекләр һәм бүлекчәләр арасында бүлү;

- алдагы финанс елында һәм планлы чорга бюджет чыгымнарының ведомство структурасы;

- гавами норматив йөкләмәләрне башкару өчен юнәлдерелә торган бюджет ассигнованиеләренең гомуми күләме;

- алдагы финанс елында һәм планлы чорда Россия Федерациясенең бюджет системасының башка бюджетлардан алынган һәм (яки) башка бюджетларга бирелгән бюджетара трансфертлар күләме;

- Җирлек бюджетының шартлы раслана торган (расланган) чыгымнарының гомуми күләме планлы чорның беренче елына Җирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләменең 2,5 процентган ким булмаган күләмдә (Россия Федерациясенең бюджет системасының башка бюджетлардан алынган бюджетара трансфертлар хисабыннан каралган, тиешле максатларга каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмаганда), планлы чорның икенче елына Җирлек бюджеты чыгымнарының гомуми күләменең 5 процентган ким булмаган күләмдә (Россия Федерациясенең бюджет системасының башка бюджетлардан алынган бюджетара трансфертлар хисабыннан каралган, тиешле максатларга каралган бюджет чыгымнарын исәпкә алмаганда);

- алдагы финанс елына һәм планлы чорга бюджет дефицитын финанслау чыганаклары;

- алдагы финанс елыннан соң килгән һәм планлы чор елыннан соңгы елның 1 нче гыйнварына муниципаль эчке бурычның югары чиге, шул исәптән муниципаль гарантияләр буенча бурычның югары чиген күрсәтеп;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексы, алар тарафыннан кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Җирлек Советы муниципаль хокук актлары нигезендә билгеләнгән Җирлек бюджетының башка күрсәткечләре.

10. Алдагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлек бюджеты турында карар проекты планлы чорның расланган бюджетының планлы параметрларын үзгәртү юлы белән һәм планлы чорга бюджет проектының икенче елы параметрларын аларга өстәү юлы белән раслана.

Алдагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлек бюджеты турында карар проекты планлы чорның расланган бюджет күрсәткечләренә ачыклык кертә һәм планлы чорга төзелүче бюджетның икенче елы күрсәткечләрен раслый.

11. Алдагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлек бюджеты турында карар проекты белән беррәттән Җирлек Советына тәкъдим ителә:

- алдагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлек бюджет һәм салым сәясәтенең төп юнәлешләре;

- әлеге финанс елының узган вакыты буенча Җирлекнең иҗтимагый – икътисадый үсешенең якынча нәтиҗәләре һәм Җирлекнең иҗтимагый – икътисадый үсешенең шушы финанс елына көтелгән нәтиҗәләре;

- чираттагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлекнең иҗтимагый – икътисадый үсеше турында алдан әйтү;

- алдагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлекнең бюджетының төп тасвирламаларына(керемнәрнең гомуми күләме, чыгымнарның гомуми күләме, бюджет кытлыгы) фараз;

- Җирлек бюджеты проектына аңлатма язуы;

- бюджетара трансфертларны бүлү методикалары (методика проектлары) һәм исәп-хисаплары;

- алдагы финанс елыннан соң килүче елның 1 нче гыйнварына һәм планлы чорның һәрбер елына муниципаль бурычның өске чиге;

- агымдагы финанс елына бюджетның көтелгән үтәлешен бәяләү;

- Җирлек Советы, суд системасы органнары, Җирлекнең Ревизия комиссиясе тәкъдим иткән Җирлекнең Башкарма комитеты белән күрсәтелгән бюджет сметаларына карата килешмәүчәнлекләр килеп чыккан очракта күрсәтелгән органнарның бюджет сметасы проектлары;

- Россия Федерациясе Бюджет кодексы, алар тарафыннан кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә билгеләнгән башка документлар һәм материаллар.

Муниципаль программалар һәм программадан тыш эшчәнлек юнәлешләре буенча ассигновать ителгән бюджет акчасын бүлү бюджеты турында карар расланган очракта бюджет турында карар проектына муниципаль программаларның паспортлары тәкъдим ителә (күрсәтелгән паспортларга үзгәрешләр проектлары).

Бюджет турында карарда ассигнацияләнә торган бюджет акчасын бюджет чыгымнары классификациясе бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бүлү кушымтасы булмаган очракта, бюджет чыгымнары классификациясе бүлекләре һәм бүлекчәләре буенча бюджет акчасын бүлү буенча кушымта Җирлек бюджеты турында карар проектының аңлатма язуының тәкъдимнәр өлешенә кертелә.

12. Алдагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлек бюджеты проектын төзү Россия Федерациясе Бюджет кодексына, федераль законнарга, аларга туры китереп кабул ителгән Татарстан Республикасы Бюджет кодексы һәм Татарстан Республикасы законнары нигезендә, Җирлек Башкарма комитеты тарафыннан тормышка ашырыла.

13. Җирлек Башкарма комитеты алдагы финанс елына һәм планлы чорга Җирлек бюджеты турында карар проектын шушы елның 15нче ноябреннән дә соңга калмыйча Җирлек Советы карап чыгуына кертә.

14. Алдагы финанс елына һәм планлы чорга, Җирлек Советы муниципаль норматив хокукый акт белән билгеләнгән, Җирлек бюджеты турында карар проектын карап чыгу һәм аны раслау тәртибе, әлеге проектны карап чыгу һәм аны раслауны, алдагы финанс елының 1 нче гыйнварына кадәр һәм планлы чоры башланганчы тәэмин итергә тиеш, Россия Федерациясе Бюджет кодексының 184.1 статьясы нигезендә, күрсәтелгән карар белән күрсәткечләрне һәм характеристикаларны раслау күздә тотыла.

15. Җирлек бюджеты турында карар, Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм (яки) Җирлек бюджеты турында карар белән башкасы каралмаган булса, 1 нче гыйнвардан үз көченә керә һәм финанс елының 31 нче декабренә кадәр гамәлдә була.

Җирлек бюджеты турында карар билгеләнгән тәртиптә кул куелганнан соң 10 көн эчендә рәсми рәвештә бастырылып чыгарылырга (халыкка җиткерелергә) тиеш.

16. Җирлекнең җирле үзидарә органнары Җирлек бюджетының баланслылыгын һәм федераль законнар һәм Татарстан Республикасының законнары билгеләгән бюджет хокукый мөнәсәбәтләрен җайга салу буенча, бюджет процессын тормышка ашыру буенча, кытлык күләме, муниципаль бурычның күләме һәм структурасы, Җирлекнең бюджет йөкләмәләрен үтәүне тәэмин итә.

17. Җирлек бюджеты керемнәре Россия Федерациясе бюджет законнары, салымнар һәм җыемнар турында законнар һәм башка мәҗбүри түләүләр турында законнар нигезендә формалаша.

18. Җирлек бюджеты чыгымнары Россия Федерациясе Бюджет кодексында каралган формаларда тормышка ашырыла.

19. Җирлек бюджеты чыгымнарын тормышка ашыру, федераль законнар һәм Татарстан Республикасының законнары билгеләгән очраклардан кала, дәүләт хакимиятенең федераль органнары вәкаләтләрен, Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнарын финанслауга рөхсәт ителми.

20. Муниципаль милек объектларына бюджет инвестицияләре Россия Федерациясе Бюджет кодексына туры китереп тормышка ашырыла.

89 статья. Җирлекнең муниципаль ихтыяҗларын тәэмин итү өчен сатып алулар

1. Муниципаль ихтыяҗларны тәэмин итү өчен товарлар, хезмәт, ярдәм сатып алу дәүләт һәм муниципаль ихтыяҗларын тәэмин итү өчен товарлар, хезмәт, ярдәм сатып алу өлкәсендә контракт системасы турындагы Россия Федерациясе законы нигезендә башкарыла.

2. Муниципаль ихтыяҗларын тәэмин итү өчен товарлар, хезмәт, ярдәм сатып алу Җирлек бюджеты чаралары хисабына башкарыла.

90 статья. Җирлек гражданнарының үзара салым акчасы

1. Гражданнарның үзара салым чаралары аерым бер урын өчен әһәмияте булган мәсьәләләрне чишүне тормышка ашыру өчен гражданнарның бер тапкыр түләве. Гражданнарның үзара салым тәртибендә түләүләрнең күләме, алар өчен түләү күләме киметелгән, Җирлек (җирлек составына кергән торак пункты) гражданнарның (җирлек составына кергән торак пункты) гомуми санының 30 процентыннан артып китмәгән аерым гражданнар категорясеннән кала, Җирлекнең һәр гражданины өчен тигез күләмдә билгеләнә.

2. Әлеге статьяның 1 пунктында күрсәтелгән гражданнарның бер тапкыр түләүләрен кертү һәм куллану мәсьәләләре җирле референдумда, ә “Россия Федерациясендә җирле үзидарәләрне оештыруның гомуми принциплары турында”, 2003 ел, 6 нчы октябрь, 131-ФЗ номерлы Федераль законның 25.1 статьясы 1 өлеше 4.1 пунты белән каралган очракта, гражданнар җыенында хәл ителә.

91 статья. Җирлекнең муниципаль бурыч алуы (муниципаль бурыч)

1. Җирлек Җирлек бюджетын финанслау һәм бурыч йөкләмәләрен бетерү максатыннан, федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә, муниципаль эчке бурыч алуны тормышка ашырырга хокуклы.

Муниципаль бурыч алулар дигәндә, Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезләмәләре нигезендә, Җирлек исеменнән эчке базарда урнаштырылган Россия Федерациясе валютасында кыйммәтле кәгазьләр чыгару юлы белән, Россия Федерациясе бюджет системасының башка бюджетларыннан җирле бюджетка керүче муниципаль бурыч йөкләмәләре китереп чыгаручы кредитлар юлы белән тормышка ашырылган муниципаль бурыч алулар санала.

2. Муниципаль берәмлек исеменнән муниципаль бурыч алуларны тормышка ашыру хокукы Россия Федерациясе Бюджет кодексы һәм әлеге Устав нигезендә Җирлек Башкарма комитетына тиешле.

92 статья. Җирлек бюджеты үтәлеше

1. Җирлек бюджеты үтәлеше Россия Федерациясе Бюджет кодексы нигезендә башкарыла.

2. Җирлек бюджеты үтәлеше касса бердәйлеге һәм ведомство карамагында булган чыгымнар нигезендә башкарыла.

3. Җирлек бюджеты үтәлешенә касса хезмәте күрсәтү, Җирлек бюджеты акчаларын алучыларның шәхси исәп-хисап ачу һәм алып бару Татарстан Республикасы һәм Россия Федерациясе законнары белән билгеләнгән тәртиптә алып барыла.

4. Җирлек бюджеты үтәлеше җыелма бюджет язмасы һәм Җирлекнең касса планы нигезендә оештырыла.

93 статья. Бюджет хисабы. Җирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисап

1. Җирлекнең бюджет хисабы еллык булып тора.

2. Җирлекнең бюджет хисабы бюджет чараларының тиешле төп администраторларының җыелма бюджет хисабы нигезендә Җирлекнең Башкарма комитеты тарафыннан төзелә.

3. Җирлек бюджетының үтәлүе турында еллык хисап Җирлек Советы карары белән расланырга тиеш.

4. Җирлек Советына тәкъдим иткәнче, Җирлек бюджетының үтүлүе турында еллык хисап төп администраторларының тышкы бюджет хисабын һәм Җирлек бюджетының үтәлеше турында еллык хисабына йомгак ясауны үз эченә алган тышкы тикшерү узарга тиеш.

Җирлек бюджетының үтүлүе турында еллык хисапны тышкы тикшерү, Россия Федерациясе Бюджет кодексы, федераль законнар белән билгеләнгән үзенчәлекләрне тотып, Татарстан Республикасы Бюджет кодексы таләпләрен үтәп, Җирлек Советы раслаган муниципаль норматив хокукый акт билгеләгән тәртиптә, Җирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан тормышка ашырыла.

5. Җирлекнең Башкарма комитеты аңа нәтиҗә әзерләү өчен Җирлек бюджетының үтүлүе турында хисапны шушы елның 1 апреленнән дә соңга калмыйча тапшыра. Җирлек бюджетының үтәлүе турында еллык хисапка нәтиҗә әзерләү төп администраторларының бюджет акчаларын еллык бюджетын тышкы тикшерүе мәгълүматлары нигезендә 1 айдан артмаган вакыт эчендә үткәрелә.

6. Җирлек бюджетының үтәлеше турында еллык хисапка йомгак Җирлекнең Ревизия комиссиясе тарафыннан, Җирлек Советына, бер үк вакытта Җирлекнең Башкарма комитетына юнәлтелеп, тәкъдим ителә.

7. Җирлекнең Башкарма комитеты ел саен агымдагы елның 1 маеннан да соңга калмыйча Җирлек Советының карар проекты кушымтасы белән хисап финанс елы өчен Җирлек бюджетының үтүлүе турында, Җирлек бюджетының үтәлүе турында башка бюджет хисабы һәм Россия Федерациясе Бюджет законнары белән каралган башка документларны Җирлек Советына тапшыра.

8. Җирлек бюджетының үтәлеше турында еллык хисапны карап чыгу нәтиҗәләре буенча Җирлек Советы Җирлек бюджетының үтәлеше турында еллык хисапны раслау турында яки кире кагу турында карар кабул итә.

Җирлек бюджетының үтәлеше турында еллык хисапны Җирлек Советы кире каккан очракта, мәгълүматларның тулы булмаган яки дөрес булмаган фактларын бетерү өчен һәм 1 айдан да соңга калмыйча кабат тапшыру өчен кире кайтарыла.

9. Җирлек бюджетының үтәлеше турында карар белән Җирлек бюджетының гомуми керемнәре, чыгымнары һәм кытлык күләмен күрсәтеп, хисап финанс елы өчен Җирлек бюджетының үтәлеше турында хисабы раслана.

Җирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны раслау турында Җирлек Советының карарына аерым кушымталар белән түбәндәге күрсәткечләр раслана:

- бюджет керемнәренең классификация кодлары буенча Җирлекнең бюджет керемнәре
- бюджет чыгымнарының классификация кодлары буенча Җирлекнең бюджет чыгымнары;
- бюджет чыгымнарының классификациясенең бүлекләре һәм кече бүлекчәләре буенча Җирлекнең бюджет чыгымнары;

- бюджетларның кытлыгын финанслау чыганакларын классификация кодлары буенча Җирлекнең бюджеты кытлыгын финанслау чыганаклары.

Җирлек бюджеты үтәлеше турында карар белән Россия Федерациясе Бюджет кодексы, аның нигезендә кабул ителә торган Татарстан Республикасы Бюджет кодексы, Җирлек бюджеты үтәлеше турында карар өчен Җирлек Советының муниципаль хокукый акты нигезендә билгеләнгән башка күрсшткечләр раслана.

94 статья. Муниципаль финанс контроле

1. Муниципаль финанс контроле Россия Федерациясе бюджет законын һәм башка бюджет хокук бозуларын җайга салучы норматив хокукый актларны үтәүне тәэмин итү максатыннан тормышка ашырыла.

Муниципаль финанс контроле эчке һәм тышкы, алдагы һәм аннан соңгы була ала.

2. Бюджет хокук бозулар өлкәсендә тышкы муниципаль финанс контроле Җирлекнең Ревизия комиссиясе контроль эшчәнлеге булып тора.

3. Бюджет хокук бозулар өлкәсендә эчке муниципаль финанс контроле Җирлекнең Башкарма комитеты органы контроль эшчәнлеге булып тора.

4. Алдагы муниципаль финанс контроле Җирлек бюджет үтәлгән вакытта бюджет бозылуларын кисәтү һәм булдырмый калу максатыннан тормышка ашырыла.

5. Аннан соңгы муниципаль финанс контроле, аларның үтәлеше, хисап һәм хисапның законлы икәнен билгеләү максатыннан, Җирлек бюджет үтәлеше нәтиҗәләре буенча тормышка ашырыла.

95 статья. Җирлек бюджеты үтәлеше турында хисапны әзерләү, карау һәм раслау

1. Җирлек бюджетын үтәү турында хисап (алга таба – хисап) Советның муниципаль хокукый акты формасында эшләнелә һәм раслана.

2. Җирлекнең бюджет хисабы җирлекнең финанс органы тарафыннан бюджет чаралары билгеле баш администраторларының бюджет хисабы җыелмасы нигезендә төзелә.

Хисап Җирлек Советына башкарма комитет тарафыннан, Совет муниципаль хокукый акт проекты рәвешендә, Россия Федерациясе Бюджет кодексы белән каралган документлар һәм материаллар белән агымдагы елның 1 нче маеннан да соңга калмыйча тәкъдим ителәләр.

3. Хисапны карый башлаганчы хисапны тышкы тикшерү уздырыла.

4. Хисап Совет тарафыннан билгеләнә торган гавами тыңлауларга кертелә.

5. Совет хисап буенча карарны хисапны тикшерү нәтиҗәләрен алганнан һәм хисапны гавами тыңлауларда караганнан соң карар кабле итә.

6. Хисапны карау нәтиҗәләре буенча Совет Җирлек бюджеты үтәлеше турында карарны раслау яисә кире кагу турында карар кабул итә.

Совет тарафыннан җирлек бюджеты үтәлеше турында еллык хисапны кире каккан очракта, ул дөреслеккә туры килмәгән яки тулы булмаган мәгълүматлар булу фактларын бетерү һәм кабат кертелү өчен бер айдан да артмаган срокка кире кайтара.

7. Финансовый орган Поселения представляет бюджетную отчетность в финансовый орган муниципального образования Высокогорского муниципального района. Җирлекнең финанс органы бюджет хисабын Биектау муниципаль районы муниципаль берәмлеге финанс органына тапшыра.

96 статья. Муниципаль бурыч белән идарә итү

1. Муниципаль әҗәт белән идарә итүне җирлекнең башкарма комитеты тормышка ашыра.

2. Муниципаль әҗәт белән идарә итү Россия Федерациясе Бюджет кодексының 107 һәм 111 Муниципаль әҗәт белән идарә статьяларында билгеләнгән таләпләр нигезендә тормышка ашырыла.

Әгәр дә җирле бюджет үтәлгәндә Россия Федерациясе Бюджет кодексының 107 һәм 111 статьяларында билгеләнгән актык (чик) билгеләр бозылса җирлекнең җирле үзидарә органы вәкиллекле органы яңа бурыч йөкләмәләре кабул итәргә хокукы юк, муниципаль әҗәтне реструктуризацияләү максатыннан билгеле бурыч йөкләмәләрен алу очракларынна кала.

Совет җирлек бюджеты карарын кабул итү этабында һәм җирлекнең финанс органы җирлек бюджетын төзү һәм үтәү этабында, шулай ук муниципаль әҗәт белән идарә итү барышында үзенең компетенцияләре кысаларында күрсәтелгән чикләүләрне үтәүне тәэмин итәргә тиешле.

3. Җирлекнең финанс органы Россия Федерациясе Бюджет кодексы тарафыннан билгеләнгән мәгълүматлар кергән, шулай ук составы, муниципаль әҗәт китабына кертелү тәртибе һәм сроклары җирле үзидарә органы тарафыннан билгеләнгән башка төр мәгълүмат булган муниципаль әҗәт китабын алып бара.

XV бүлек. УСТАВНЫ КАБУЛ ИТҮ. ӘЛЕГЕ УСТАВКА ҮЗГӘРЕШЛӘР ҺӘМ ӨСТӘМӘЛӘР КЕРТҮ

97 статья. Устав проектын әзерләү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү

1. Устав проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Җирлек Советы карар проекты Җирлек Советына Җирлек Советы депутатлары, Җирлек Башлыгы, иҗтимагый территориаль үзидарә органнары, гражданнарның инициатив төркемнәре тарафыннан кертелергә мөмкин.

2. Җирлек Уставы проектын, бу Уставка үзгәрешләр кертү турында карар проектын әзерләү өчен Җирлек Советы карары белән махсус комиссия төзелә ала. Әлеге комиссия эшендә катнашу өчен Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары белгечләре, экспертлар чакырыла ала.

3. Устав проектын, Уставка үзгәрешләр кертү турында Җирлек Советы карар проекты, аларны Устав проектын кабул итү турында мәсьәлә каралган көнгә кадәр, Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр керткәнчегә кадәр 30 көннән дә соңга калмыйча, Җирлек Советы билгеләгән тәртиптә, Устав проекты буенча тәкъдимнәрне, гражданнарның аны тикшергәндә катнашу тәртибен исәпкә алып рәсми рәвештә Җирлек торак пунктлары территориясендә урнашкан мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта   яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында “Интернет” мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча бастырылып чыгарга (халыкка җиткерелергә) тиеш. Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Җирлек Советы карары проекты буенча тәкъдимнәрне исәпкә алу тәртибен, шулай ук гражданнарның аны тикшергәндә катнашу тәртибен, Уставка Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе, яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләренә туры китереп, әлеге норматив хокукый актлар нигезендә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертелгән очракта рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка җиткерү) таләп ителми.

4. Җирлек Уставы проекты, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында Җирлек Советының карары буенча Җирлек Советында каралу алдыннан әлеге Устав нигезендә халык алдында тыңлаулар үткәрелә, Уставка Россия Федерациясе Конституциясе, федераль законнар, Татарстан Республикасы Конституциясе, яки Татарстан Республикасы законнары нигезләмәләренә туры китереп, әлеге норматив хокукый актлар нигезендә үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертелгән очрактан кала.

98 статья. Уставны кабул итү тәртибе, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү

1. Устав проектын, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проектын карау Җирлек Советы тарафыннан, Җирлек Советы Регламенты белән туры китереп икедән дә ким булмаган укылышта тормышка ашыра.

2. Устав проектын, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проектын кабул иткәннән соң, беренче укылышта әлеге проект Җирлек Башлыгы тарафыннан төзәтмәләр кертү өчен Җирлек Советы депутатларына, башка хокук чыгару инициативасы субъектларына җибәрелә.

3. Устав проектын, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар проекты Җирлек Советы депутатларының билгеләнгән санының өчтән ике өлешендәге тавыш белән кабул ителә.

4. Уставны федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән тәңгәл китерү әлеге закон актлары белән билгеләнгән срокларда тормышка ашырыла. Әгәр дә федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән күрсәтелгән срок булмаса, Җирлек Уставын федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары белән тәңгәл китерү билгеле федераль законнар, Татарстан Республикасы законнары үз көченә керү датасын, Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында мунииپаль хокукый акт проектын гавами тыңлауларда фикер алышуны һәм рәсми рәвештә бастырып чыгаруны (халыкка җиткерү), аның буенча гражданнарның тәкъдимнәрен исәпкә алуны, Җирлек Советы утырышларының периодиклыгын, әлеге муниципаль актны рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка җиткерү) дәүләт теркәве срокларын исәпкә алып билгеләнә, һәм, кагыйдә буларак алты айдан да күбрәк срокта була алмый.

99 статья. Уставның, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карарның үз көченә керү тәртибе

1. Устав, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар Җирлек Советы карары кабул ителгәннән соң, Җирлек башлыгы тарафыннан, федераль законнар белән билгеләнгән тәртиптә дәүләт теркәве узу өчен муниципаль бермәлекләрнең уставларын теркәү өлкәсендә әкаләтле федераль башкарма хакимият органының территориаль органына җибәреләләр.

2. Устав, әлеге Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында карар, алар дәүләт теркәве узганнан соң, Җирлек Советы карары Җирлек торак пунктлары территориясендә урнашкан мәгълүмати стендларда Ташлы Кавал авылы, Совет урамы, 5 йортта яки Биектау муниципаль районының рәсми сайтында "Интернет" мәгълүмат-телекоммуникацияләр челтәрендә http://vysokaya-gora.tatarstan.ru/ веб-адресы буенча, шулай ук Россия Юстиция министрлыгының «Россия Федерациясендә норматив хокукый актлар» порталында (http://pravo-minjust.ru, http://право-минюст.рф, челтәр басмасы сыйфатында теркәү: Эл № ФС77-72471 от 05.03.2018) рәсми рәвештә бастырылып чыгарга (халыкка җиткерелергә) тиеш һәм рәсми рәвештә бастырылып чыгарганнан соң (халыкка җиткерелгәннән соң) үз көченә керәләр.

Җирле үзидарә органнары арасында төзелгән муниципаль хокукый актны яки килешүне рәсми рәвештә бастырып чыгару дип, билгеле муниципаль берәмлектә таратыла торган, аның тулы текстын периодик басмада беренче тапкыр бастырып чыгару санала.

Муниципаль хокукый актны яки килешүне рәсми рәвештә бастырып чыгару (халыкка җиткерү) өчен җирле үзидарә органнары челтәрле басма да кулланырга мөмкин. Муниципаль хокукый актның яки килешүнең тулы текстын рәсми челтәрле басмада бастырып чыгарган (халыкка җиткергән) очракта, андагы зур күләмдәге график һәм таблицалы кушымталарны периодик басмада бастырмаска мөмкин.

3. Уставка, җирле үзидарә органнары структурасын үзгәртүче кертелгән үзгәрешләр һәм өстәмәләр, җирле үзидарә органнары арасында вәкаләтләрне чикләүләр (Уставны федераль законнарга туры китерү, вәкаләтләр, вәкаләтлекләр вакыты, Җирлек

Башлыгын һәм җирле үзидарәнең башка вазыйфаи затларын сайлау тәртибеннән кала) үзгәртүче Җирлек Уставына керткән үзгәрешләр, Җирлек Уставына әлеге үзгәрешләрне һәм өстәмәләрне кертү турында муниципаль хокук актын кабул иткән Җирлек Советы вәкаләтләре вакыты чыкканнан соң көченә керә.

4. Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр муниципаль хокукый акт белән кертелә һәм түбәндәгечә рәсмиләштерелә:

1) Җирлек Башлыгы белән имзаланган Җирлек Советы карары;

2) Җирлек Советы кабул иткән һәм Җирлек Башлыгы имзалаган аерым норматив хокукый акт белән. Бу очракта әлеге норматив хокукый актта Җирлек Советының аны кабул итү турында реквизитлары куела. Җирлек Советының мондый карарына җирлек Уставына кертелүче үзгәрешләр һәм өстәмәләр көченә керү турында күчеш нигезләмәләре һәм нормалары куелу рөхсәт ителми.

5. Уставка үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый акт белән Уставны яңа редакциядә бәян итү рөхсәт ителми. Бу очракта яңа Устав кабул ителә, ә элек гамәлдә булган Устав һәм аңа үзгәрешләр һәм өстәмәләр кертү турында муниципаль хокукый актлар яңа Устав үз көченә кергәннән соң үз көчен югалткан булып санала.